

De gebeurtenissen in het voormalige Joegoslavië

van juli 1994 tot 1 januari 1995

Een overzicht

101 MIDcie
sectie Joegoslavië
Ede, februari 1995

DE GEBEURTENISSEN IN HET VOORMALIGE JOEGOSLAVIË

van 1 juli 1994 tot 1 januari 1995

- EEN OVERZICHT -

Vdg. B.J. Jawad

met dank aan: aoi. C. De Waart, tnt. E. Vreman,
vdg. E. Grootendorst, kpl. B. Schinck en sld. W. Florusse

Reproductie: bureau ondersteuning, 4 MIgp.

101 MIDcie,
sectie Joegoslavië, o.l.v. aoi. De Waart
Ede, februari 1995

I N H O U D :

Afkortingenlijst	p. 4
1. Inleiding	p. 6
2. De Republieken van het Voormalige Joegoslavië	
Kroatië	p. 6
UNPA'S/ Servische Krajina	p. 9
Slovenië	p. 11
Servië	p. 13
Kosova	p. 17
Montenegro	p. 18
Macedonië	p. 18
3. Bosnië-Hercegovina	
Bosnië-Hercegovina Politiek	p. 23
Bosnië-Hercegovina Militair	p. 38
Bihac-enclave	p. 42
Noord-Bosnië-Hercegovina	p. 49
Oost-Bosnië-Hercegovina	p. 52
Centraal-Bosnië-Hercegovina	p. 55
Zuid-Bosnië-Hercegovina	p. 62
4. Internationale Politiek	
Internationale Politiek	p. 65
VN-incidenten	p. 90
Nederlandse VN-militairen	p. 93
5. Balkan	
Balkan Algemeen	p. 100
Albanië	p. 101

B I J L A G E N :

I	Namenlijst Voormalige Joegoslavië en de Balkan	p. 1
II	Overzichtskaart van het Voormalige Joegoslavië	p. 10
III	Kaart "Kroatië en de UNPA's"	p. 12
IV	Kaart "Istrië" (Italië-Slovenië)	p. 14
V	Kaart "Etnische Verdeling Federale Republiek Joegoslavië en Macedonië	p. 16
VI	Kaart bij het vredesplan van de contactgroep, d.d. 6 juli 1994	p. 18
VII	Kaarten "De NAVO-aanval op Udbina", d.d. 21 november 1994	p. 20

AFKORTINGEN:

Belbat	Belgisch VN-bataljon in het voormalige Joegoslavië
BiH	Leger van de Bosnische regering; bestaat met name uit Moslims
Britbat	Brits VN-bataljon in het voormalige Joegoslavië
Canbat	Canadees VN-bataljon in het voormalige Joegoslavië
CAS	Close Air Support
CFV	Cease Fire Violation
CIA	Central Intelligence Agency
CVSE	Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (tegenwoordig OVSE)
DDR	Duitse Democratische Republiek (voormalig Oost-Duitsland)
DMZ	Demilitarised Zone
DP	Democratische Partij (Macedonië; Albanië)
DPP	Democratisch-Progressieve Partij (Macedonië)
DPT	Democratische Partij van Turken (Macedonië)
Dutchbat	Nederlands VN-bataljon in het voormalige Joegoslavië
ECMM	European Commission Monitor Mission
ECU	European Currency Unit
EU	Europese Unie
Frebat	Frans VN-bataljon in het voormalige Joegoslavië
FRJ	Federale Republiek Joegoslavië
FYROM	Former Yugoslav Republic of Macedonia
HARM	High-speed Anti-Radiation Missiles
HV	Leger van Kroatië
HVO	Leger van de Bosnische Kroaten
ICO	Islamitische Conferentie Organisatie
ICRC	International Commission for the Red Cross
Infbat	Infanteriebataljon
JNA	Voormalig federaal Leger van Joegoslavië
KL III	Brandstof
LDK	Democratische Liga van Kosova
LDS	Liberaal Democratische Partij (Slovenië)
Lumbl	Luchtmobiele Brigade
MAAK	Beweging voor Al-Macedonische Actie
MKF	Moslim-Kroatische Federatie
MSI	Movimento Sociale Italia
NAVO	Noord Atlantische Verdragsorganisatie
ODG	Observatoire Géopolitique des Drogues
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
PCER	Partij voor Gehele Emancipatie van Roma (Macedonië)
PDP	Partij voor Democratische Voorspoed (Macedonië)

RF	Russische Federatie
RSK	Republiek Servische Krajina
Rusbat	Russisch VN-bataljon in het voormalige Joegoslavië
RvE	Raad van Europa
SA(M)	Surface-to-air (missile)
SDS	Servische Democratische Partij
SDSM	Sociaal Democratische Unie van Macedonië
SDSS	Sociaal-Democratische Partij Slovenië
SG	Secretaris Generaal
SKD	Christen Democratische Partij (Slovenië)
SNP	Sloveense Nationale Partij
SPM	Socialistische Partij Macedonië
SPO	Servische Vernieuwingspartij
SPS	Socialistische Partij Servië
SRS	Servische Radicale Partij
SVK	Leger van de Krajina Serviërs
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNMO	United Nations Monitor Organization
UNPA	United Nations Protected Area
UNPROFOR	United Nations Protection Force
Urkbat	Oekraïns VN-bataljon in het voormalige Joegoslavië
VJ	Leger van de Federale Republiek Joegoslavië
VK	Verenigd Koninkrijk
VN	Verenigde Naties
VMRO-DPMNE	Interne Macedonische Revolutionaire Organisatie
VR	Veiligheidsraad (van de VN)
VRS	Leger van de Bosnische Serviërs
VS	Verenigde Staten
WCP	Weapons Collection Point
WEU	Westeuropese Unie
ZLSS	Verenigde Lijst van Sociaal-Democraten (Slovenië)

INLEIDING

In de eerste helft van 1994 werd er enige orde gebracht in de chaos van de sinds april 1992 woedende burgeroorlog in Bosnië-Herzegovina. Door middel van een in maart 1994 onder Amerikaanse auspiciën getekende overeenkomst werd de Moslim-Kroatische Federatie opgericht, waardoor de gevechten tussen de Moslims en de Kroaten ophielden.

De internationale gemeenschap richtte de zogenaamde "contactgroep" op, waarin de VN, de Verenigde Staten (VS), de Russische Federatie (RF), het Verenigd Koninkrijk (VK), Frankrijk en Duitsland in vertegenwoordigd waren. Deze contactgroep presenteerde begin juli aan de strijdende partijen een vredesplan, dat van grote invloed zou worden op de gebeurtenissen in Bosnië.

Gedurende de tweede helft van 1994 werd veel energie gestoken in het geaccepteerd doen krijgen van het vredesplan, waartoe zelfs de hulp van de Servische president Milosevic werd ingeroepen. Er werd getracht de conflicten in het voormalige Joegoslavië te beperken tot de Bosnische oorlog door een toenadering te bewerkstelligen tussen Servië en Kroatië en tussen de Kroatische regering en de in Kroatië woonachtige Krajina Serviërs.

De tweede helft van 1994 werd met name gekenmerkt door:

- reeksen van politieke crises in de internationale gemeenschap als gevolg van onenigheid tussen de Russische Federatie en de contactgroep, de VN en de NAVO, de Verenigde Staten en West-Europa;
- de slechte verhoudingen tussen Unprofor en de strijdende partijen, die hun dieptepunt bereikten met de algehele brandstof-blokkade en gijzeling van meer dan vierhonderd VN-militairen door de Bosnische Serviërs;
- de eind oktober gelanceerde Moslim-offensieven in de Bihać-enclave, bij Kupres en Sarajevo en de daarop volgende spectaculaire tegenoffensieven van de Bosnische Serviërs, die alle hoop op een militaire oplossing voor het conflict de bodem in sloegen.

Het jaar eindigde met een nieuwe poging om een wapenstilstand en een vredesregeling te bewerkstelligen, ditmaal door Jimmy Carter, de oud-president van de Verenigde Staten.

In de rest van de Balkan bleef de situatie stabiel ondanks vaak hoog oplopende spanningen. De Albanese bevolking van Kosovo bleef blootgesteld aan zware repressie door de Servische autoriteiten. In Macedonië werden verkiezingen gehouden die resulteerden in een grote overwinning voor de regeringspartijen. Aan de binnenlands politieke spanningen kwam echter allermindst een einde. De grootste spanningen traden op in de betrekkingen tussen Albanië en Griekenland en tussen Griekenland en Turkije.

REPUBLIEKEN
van het voormalig Joegoslavië

KROATIË

De belangrijkste gebeurtenissen gedurende de tweede helft van 1994 waren: de verlenging van het VN-

mandaat voor de UNPA's, de vredesdiplomatie onder leiding van de "Vier van Zagreb" en de Kroatische reactie op de opgelaaide strijd in de Bihać-enclave.

VN-MANDAAT VOOR DE UNPA's

Het grootste probleem van Kroatië wordt gevormd door de zogenaamde United Nations Protected Area's (UNPA's, zie bijlage III): de Kroatische gebieden die sinds de Servo-Kroatische oorlog worden beheerst door de Krajina Serviërs. De Krajina Serviërs riepen op die gebieden een "Republiek Servische Krajina" (RSK) uit met als hoofdstad Knin en wensten geen deel meer uit te maken van Kroatië. Er werd een bestand gesloten tussen de Serviërs en de Kroaten en een troepscheiding werd bereikt op basis van de frontlijnen. De VN kreeg een mandaat om controle uit te oefenen op de naleving van het bestand. De VN moest er onder andere voor zorgen dat "de Krajina weer deel gaat uitmaken van Kroatië en dat de 250.000 verdreven Kroaten kunnen terugkeren". Tot op de dag van vandaag is er echter weinig vooruitgang geboekt bij het repatriëren van de Kroatische vluchtelingen naar de Servische Krajina en het ziet er voorlopig niet naar uit dat de RSK weer deel zal uit gaan maken van Kroatië.

Dit leidde tot grote ontevredenheid in Kroatië, omdat men vreesde dat er een zelfde situatie als in Cyprus zou ontstaan. In juli dreigde Kroatië dat men het VN-mandaat, dat op 30 september zou aflopen, niet zou verlengen als er weer geen vooruitgang was geboekt en dat men zelf met alle middelen, inclusief militaire, de integriteit van Kroatië zou herstellen. De HV (het Kroatisch leger) begon met een grootschalige oefen- en trainingsprogramma en demonstrerende ontheemden blokkeerden in juli enkele crossing-points van Unprofor.

De aanwezigheid van de 14.000 VN-militairen, die ook allerhande herstel werkzaamheden uitvoeren, heeft echter grote economische voordelen voor Kroatië en daarom ging men toch akkoord met een verlenging. Op 23 september verlengde Kroatië het mandaat met "honderd dagen": de VN kreeg tot 15 januari de tijd om de Krajina Serviërs te ontwapenen en de Kroatische vluchtelingen te laten terugkeren. De VN verlengde het mandaat unilateraal met zes maanden tot 31 maart 1995, zodat het enigszins onduidelijk is geworden wat er half januari gaat gebeuren. Sommigen dachten dat het Kroatisch besluit meer voor binnenlandse consumptie was bedoeld, maar half oktober herhaalde Zagreb zijn eisen, hetgeen VN-bemiddelaar Lord David Owen het commentaar ontlokte dat: "There is little doubt that if we are unable to make substantial progress before January, the chances of a renewal of the mandate are very few".

VREDESDIPLOMATIE

Om de Kroatische wensen tegemoet te komen ging een "mini-contactgroep", bestaande uit de ambassadeurs van de VS, de RF en vertegenwoordigers van de EU en de VN ("de Vier van Zagreb") aan het werk om een vredesplan voor Kroatië te maken. Dit paste ook in de strategie van de VN- en EU-bemiddelaars - Owen en Thorvald Stoltenberg - om eerst de om Bosnië heen liggende conflicten op te lossen om zo de druk op de strijdende partijen in Bosnië om met elkaar te gaan praten te verhogen.

Het plan bestond uit twee delen: er zou een toenadering moeten worden bewerkstelligd tussen Servië en Kroatië door middel van gesprekken tussen de minister van buitenlandse zaken in Zagreb en Belgrado. Tegelijkertijd moest er een proces op gang worden gebracht om het conflict tussen de Kroaten en de Krajina Serviërs op te lossen: eerst zou er onderhandeld moeten worden over normalisering van de betrekkingen en daarna over een vredesakkoord tussen de Kroatische regering en de Krajina Serviërs. In het vredesplan werd voorgesteld de UNPA's Oost en West weer integraal onderdeel van Kroatië te maken, in ruil waarvoor de Krajina Serviërs een vergaande vorm van autonomie en gegarandeerde politieke representatie in Kroatië zouden krijgen.

De beide onderdelen van het plan waren innig met elkaar verbonden. De Kroaten eisten een erkenning van de officiële grenzen van hun land door Servië, hetgeen zou betekenen dat de laatste zou afzien van een Groot-Servië dat de UNPA's omvat. Servië zou daar wel toe bereid zijn, omdat de internationale

gemeenschap dan de economische sancties tegen Servië zou opheffen, maar men eiste daarvoor in ruil vergaande vormen van autonomie voor de Krajina Serviërs. Kroatië wil echter geen substantiële concessies doen aan de RSK voordat Servië zijn grenzen heeft erkend en daarmee is de cirkel weer rond.

De RSK maakte op de eerste bijeenkomst met de Kroaten op 28 oktober duidelijk dat ze niets voelden voor een vredesakkoord, alhoewel ze wel belangstelling hadden voor normalisering van het economisch verkeer. De besprekingen tussen Servië en Kroatië leverden dientengevolge slechts weinig op. De onderhandelingen tussen de RSK en Kroatië werden toch voortgezet om een akkoord te bereiken over normalisering van de economische betrekkingen. Op 15 november werden de delegaties van de Krajina en van Kroatië het eens over een ontwerpovereenkomst, dat onder meer het herstellen van de telefoonverbindingen en de stroom en watervoorzieningen en het heropenen van de snelweg tussen Zagreb en Belgrado omvatte. Kroatië ging akkoord met het onderhandelingsresultaat. De RSK verwierp het ontwerpakkoord in eerste instantie, maar ging na aanpassing van de tekst alsnog akkoord (zie UNPA's).

Dit positief resultaat werd echter totaal overschaduwed door de spanningen tussen de Kroaten en de RSK. Deze waren vanaf eind oktober ontstaan als gevolg van de participatie van de SVK, het leger van de RSK, en van de Krajina Serviërs bewapende troepen van de Moslim-leider Fikret Abdić in het tegenoffensief van de Bosnische Serviërs tegen het V korps van het Bosnische regeringsleger (BiH) in de Bihac-enclave.

Kroatië had belang bij het voortbestaan van het in het nauw gedreven V korps, omdat deze de ongehinderde bevoorrading van de RSK in de weg stond en eenheden van de SVK bond aan de grens met Bosnië. Daarnaast bevatte het akkoord, waarmee de Moslim-Kroatische Federatie werd opgericht en dat mede door Kroatië was ondertekend, ook een bijstandsverplichting waaraan de Moslims Kroatië herinnerden. Kroatië - dat illegaal alle wapens die het maar wil krijgt van Oosteuropese staten en van landen zoals Iran - voorzag de BiH reeds van anti-tankwapens en munitie voor mortieren, kanonnen en machinegeweren.

Toen de VN niet optrad tegen het Servisch tegenoffensief, wilde Kroatië op 20 november dan ook ingrijpen in de enclave. Onder druk van de VS liet Kroatië dit plan echter varen en gaf in plaats daarvan toestemming aan de NAVO om luchtacties boven Kroatisch grondgebied uit te voeren. De NAVO-aanvallen konden de Servische opmars echter niet bedwingen (zie Bihac-enclave). Kroatië dreigde opnieuw met ingrijpen als de stad Bihac zou vallen. Er vonden enkele incidenten plaats tussen de HV en de SVK aan de bestandsgrenzen en de HV (het Kroatisch leger) kwam samen met de HVO (het leger van de Bosnische Kroaten) in actie bij Livno in Bosnië om de druk op de BiH te verlichten. De VN-ambassadeur van Kroatië, Mario Nobile, erkende de betrokkenheid van eenheden van de HV bij Livno ten overstaan van de Veiligheidsraad op 10 december. Volgens Nobile had Tudjman besloten de eenheden in te zetten nadat gebleken was dat de VN zijn belofte niet waar kon maken om de aanvallen van de SVK vanaf Kroatisch grondgebied te stoppen. De Bosnische Serviërs beklagden zich eind december over de activiteiten van de HV en HVO, omdat er een het staakt-het-vuren was afgesproken. De Kroaten waren bij het bestand echter niet van de partij (zie verder Centraal-Bosnië en Bosnië-Herzegovina Politiek).

Door de onderhandelingen over een staakt het vuren in Bosnië leek het gevaar van een invasie afgezworen. De Kroatische minister van defensie zei echter op 1 december nog dat Kroatië binnen enkele maanden zou moeten gaan optreden tegen de RSK om zijn soevereiniteit te herstellen al zou dat uitdraaien op een wereldwijde oorlog. Er zijn verschillende redenen waarom men dit dreigement niet serieus moet nemen. Een groot deel van het Kroatisch leger bestaat uit vluchtelingen die zeer gemotiveerd zijn om te vechten om naar huis te gaan. De vluchtelingen oefenen bovendien vanwege hun aantal, de sympathie van de bevolking en de belasting van de voorzieningen voor hun opvang, een belangrijke politieke invloed uit: geen regering kan het zich veroorloven om niet op zijn minst te doen

voorkomen alsof men werkt aan het herstel van de Kroatische soevereiniteit over de UNPA's en de terugkeer van de vluchtelingen.

Anderzijds zijn er ook volop redenen om geen oorlog te beginnen: het economisch herstel van het land (waartoe de VN in aanzienlijke mate bijdraagt), begint vruchten af te werpen en de kaderovereenkomst met de RSK opent ook weer nieuwe mogelijkheden voor Kroatië. Dankzij de beëindiging van de Kroatische deelname in de Bosnische oorlog en de Moslim-Kroatische Federatie heeft bovendien de internationale gemeenschap een meer welwillende houding aangenomen tegenover Kroatië. Zo probeert Duitsland Kroatië op te laten nemen in het Phare-hulpprogramma van de EU voor Oosteuropese staten, hetgeen waarschijnlijk gaat lukken. Een nieuwe oorlog op Kroatisch gebied zal dit alles vermoedelijk teniet doen.

OVERIGE GEBEURTENISSEN

Op 10 en 11 september bezocht paus Johannes Paulus II Zagreb, waar hij zeer enthousiast werd ontvangen. De regering probeerde het bezoek uit te leggen als een steunbetuiging aan de Kroatische natie en regering. De paus richtte zich echter niet in het bijzonder tot Kroatië, maar riep op tot vrede en vergiffenis. Hij verwierp nationalistische intolerantie, wraak en haat.

De speciale VN-rapporteur inzake de rechten van de mens, Tadeusz Mazowiecki, hekelde op 12 oktober het geweld waarmee de Kroatische autoriteiten optreden bij het uitzetten van huurders uit gebouwen die vroeger het eigendom waren van het Joegoslavische Federale leger (JNA). In de meeste gevallen zijn de bewoners Kroatische Serviërs. Mazowiecki bestempelde de uitzettingen als illegaal. De regering had in februari beloofd op te houden met die praktijken, maar de uitzettingen lijken eerder deel van het regeringsbeleid te zijn geworden. Het is mogelijk dat dit beleid verband houdt met de pogingen om de Kroatische vluchtelingen uit de UNPA's te huisvesten.

UNPA's/SERVISCHE KRAJINA

De positie van de UNPA's die tussen Kroatië en Bosnië liggen (UNPA-Noord, -Zuid en -West) is nogal precair. Met name de Krajina Serviërs in de UNPA-Noord en -Zuid begonnen zich bedreigd te voelen door enerzijds Kroatië, dat in juli dreigde in te grijpen, en door de BiH die de strijd aanbod met de neutrale Moslim-heerser over de Bihać-enclave, Fikret Abdić. In reactie op de grootscheepse oefeningen door de HV, mobiliseerde men de eigen strijdkrachten en men ondersteunde ook Abdić in zijn strijd met de BiH om in de rug gedekt te blijven.

VLUCHTELINGEN UIT DE BIHAĆ-ENCLAVE

Abdić werd eind augustus echter door het V korps verjaagd. Abdić week uit naar de Servische Krajina, gevolgd door rond de 25.000 aanhangers die voor de BiH op de vlucht waren geslagen. In de RSK ontstonden in Batnoga en Cetigrad vluchtelingenkampen, maar de grootste groep kwam in een niemandsland tussen de RSK en Kroatië bij Turanj. De vluchtelingen wilden naar Kroatië, maar deze weigerde omdat er geen voorzieningen meer zouden zijn voor hun opvang. De vluchtelingen verkeerden in erbarmelijke omstandigheden en konden in eerste instantie nauwelijks bereikt worden door hulporganisaties, zoals de UNHCR en het Rode Kruis. De Bosnische regering kondigde een amnestie af voor de volgelingen van Abdić op voorwaarde dat zij zouden dienen voor de BiH (uitgezonderd oorlogsmisdadigers) en de VN trachtte de vluchtelingen te doen terugkeren. Abdić-getrouwen verspreidden echter geruchten over wraak van de BiH en blokkeerde de pogingen van de VN om de kampbewoners juist te informeren.

INVAL IN DE BIHAĆ-ENCLAVE

Toen Abdić eind augustus werd verslagen door het V korps, voelden de Krajina Serviërs zich ook in de rug bedreigd. Rond de duizend SVK-militairen vielen daarom vanuit de UNPA-Noord in september de Bihać-enclave, name de regio Bosanska Bojna (in het noord-oosten), binnen met enkele tanks en stukken artillerie. De actie werd gecoördineerd met de VRS, het leger van de Bosnische Serviërs. Het V korps hield echter stand tegen de VRS en de SVK stopte al gauw zijn opmars.

Toen Kroatië eind september het VN-mandaat voor de UNPA's niet leek te gaan verlengen, kondigde de RSK een mobilisatie af en versterkte zijn troepen noord-west van Velika Kladusa. Oktober bleef echter rustig voor de RSK, tot aan het eind van de maand toen vrijwel gelijktijdig door de bemiddelaars Owen en Stoltenberg het vredesplan voor Kroatië werd gepresenteerd en het V korps vanuit Bihać een verrassingsaanval uitvoerde in zuid-oostelijke richting op de VRS en circa 250 km² veroverde.

OORLOG EN VREDE

De Servische president, Slobodan Milosevic, die probeerde de Bosnische Serviërs te isoleren, voerde druk uit op de RSK om te gaan onderhandelen met Kroatië en een vredesakkoord te gaan sluiten. Tegelijkertijd probeerde de Bosnische Servische "president", Radovan Karadžić, de RSK te betrekken bij de Bosnische oorlog.

Zoals boven reeds vermeld had de RSK geen belangstelling voor een akkoord over de status van de RSK en Kroatië, maar wel voor de normalisering van de economische betrekkingen met Zagreb. Kroatië en de RSK kwamen op 16 november een kaderovereenkomst over het herstellen van de economische betrekkingen overeen. Kroatië zou de oliepijpleiding die door het gebied van de RSK loopt, weer mogen gebruiken. In ruil daarvoor zou de water- en stroomvoorziening vanuit Kroatië aan de RSK hersteld worden. Daarnaast zouden de telefoonverbindingen hersteld worden en spoorwegen en de snelweg tussen Belgrado en Zagreb weer open gesteld worden.

De RSK verwierp de overeenkomst in eerste instantie op 18 november, de verjaardag van de val van Vukovar. Volgens "premier" Borislav Mikelić had het parlement het kaderakkoord met Kroatië unaniem verworpen, vanwege twee inhoudelijke en acht formele bezwaren. De twee inhoudelijke bezwaren waren: (1) de RSK wilde dat de Weg van Eenheid en broederschap - voor zover hij door het gebied van de Krajina Serviërs loopt - niet alleen door VN-troepen wordt bewaakt (zoals in de kaderovereenkomst stond), maar ook door de plaatselijke politie; en

(2) de RSK wilde de passage schrappen waarin het transport van goederen uit de Krajina over de snelweg in de Federale Republiek Joegoslavië (FRJ) en in de Bosnisch Servische Republiek verboden zou worden.

Volgens sommigen waren de Krajina Serviërs gewoon tijd aan het rekken. Het is waarschijnlijk dat de opgelopen spanning met Kroatië en de machtsstrijd in Knin de echte redenen waren. Binnen de RSK werd een machtsstrijd gevoerd tussen de pro-Servische "premier" Mikelić en de radicalere "minister van buitenlandse zaken" Milan Babić, die net als Karadžić het vredesbeleid van Milosevic hekelte en weigert de RSK deel te laten worden van Kroatië.

Nadat Kroatië bedreigd had met het wegsturen van Unprofor en het inlijven van de Krajina, werd de overeenkomst door Stoltenberg en Owen enigszins bijgesteld om tegemoet te komen aan de bezwaren van de RSK. Uiteindelijk werd de kaderovereenkomst op 2 december alsnog ondertekend door de Kroatische chef-onderhandelaar Hrovje Sarinić in Zagreb en door de "premier van de RSK" Borislav Mikelić in Knin. Het parlement van de RSK was eerder akkoord gegaan met de overeenkomst. Het ziet er niet naar uit dat de Krajina Serviërs hun eigen staat zullen opgeven en genoegen zullen nemen met autonomie in Kroatië.

Karadžić pogingen om de Krajina Serviërs mee te krijgen hadden meer succes: "president" Milan Martić stuurde troepen ter ondersteuning van het tegenoffensief van de Bosnische Serviërs vanuit het oosten van de enclave. De gevluchte Abdić-troepen werden door de RSK bewapend en Moslim-vluchtelingen

werden geronseld in de kampen om met de SVK eenheden te worden ingezet tegen Velika Kladusa en ten zuid-westen van de stad Bihac. De Krajina Serviërs hielden ook ieder VN-konvooi naar de Bihac-enclave tegen. Pas na overleg met VN-gezant Akashi eind november werd toestemming verleend om een herbevoorradingskonvooi voor de Bengaalse VN-militairen door te laten (zie Bihac).

De SVK voerde verschillende raketaanvallen uit en werden op 9, 18 en 19 november vanaf de vliegbasis Udbina in de RSK luchtaanvallen uitgevoerd op de stad Bihac. Toen waarschuwingen zinloos bleken, besloten de VN en de NAVO een luchtaanval uit te voeren op Udbina (zie bijlage VII). Hierbij werden bommen afgeworpen op de taxi- en startbaan en op de luchtafweer batterijen. De Servische vliegtuigen zelf werden niet beschoten. Ondanks de NAVO-luchtaanval, dreigementen van Zagreb en incidenten met de HV, bleef de SVK actief in de Bihac-enclave en boekte met de Abdic-militie succes tegen het V korps in het noorden van de enclave.

Ratko Dopudja, de commandant van de luchtbasis Udbina, kondigde op 23 november overigens aan dat de vliegbasis binnen een paar dagen weer in gebruik genomen kon worden. Hij beweerde dat er 5 fragmentatiebommen waren afgeworpen en dat één NAVO-vliegtuig was neergehaald. Verschillende luchtafweer batterijen waren nog in tact volgens de journalist Tim Judah, die een ooggetuige was. Volgens de commandant ging het om een verraderlijke verrassingsaanval, omdat hem was verteld dat er niet aangevallen zou worden als hij voertuigen op de startbaan zou zetten om te tonen dat die niet gebruikt werd, hetgeen hij ook had gedaan.

In december luwde de strijd in de Bihac-enclave als gevolg van de pogingen om een staakt-het-vuren te bewerkstelligen. De RSK en Abdic waren echter niet van de partij bij het tekenen van het staakt-het-vuren. Zij vochten daarom gewoon door en namen Velika Kladusa in. De SVK behaalde zich bijna nog een NAVO-aanval op de hals door op 12 december een patrouille van Bengaalse VN-mensen te beschieten met draadgeleide anti-tank raketten.

Ondertussen werden - onder zware Kroatische druk - vorderingen gemaakt met de uitvoering van de kaderovereenkomst: op 21 november werd de Weg van Eenheid en Broederschap heropend.

OVERIG NIEUWS

De VN meldde op 29 november dat Nepalese VN-militairen drie dode Serviërs in de UNPA-Oost hadden aangetroffen. De drie zouden in een Kroatische hinderlaag zijn gelopen. SVK protesteerde, maar Kroatische officieren zeiden van niets te weten. De dag erop braken na een toenemend aantal bestandsschendingen hevige gevechten uit in de UNPA-Zuid, waar een zes uur durend vuurgevecht werd gevoerd. De Kroaten vuurden 33 granaten af op Servische stellingen bij het Peruca-meer (30 km van Knin).

SLOVENIË

Als gevolg van de oude kwestie Istrië liepen de spanningen tussen Slovenië en Italië op gedurende de tweede helft van 1994. Istrië behoorde voor 1797 toe aan wisselende grootmachten en van 1919 tot 1947 tot Italië. In 1947 werd het zuidelijk gedeelte van het peninsula aan Joegoslavië (Kroatië) toebedeeld. Het noordelijke gedeelte rondom Triest was opgedeeld in twee zones, waarvan de ene was bevrijd door de geallieerden en de ander door de Joegoslavische partizanen (zie kaart in bijlage IV). In 1954 werd Noord-Istrië verdeeld tussen Italië en Joegoslavië (Slovenië).

Ongeveer 150.000 Italianen ontvluchten na de oorlog het Joegoslavische deel van Noord-Istrië en vestigden zich in hun moederland. Deze mensen wilden hun bezittingen terug. Italië en Joegoslavië begonnen te onderhandelen, hetgeen uiteindelijk in 1975 resulteerde in het Verdrag van Osimo, waarmee de grens tussen beide landen werd erkend en een principe-akkoord werd bereikt over schadevergoeding voor de gedupeerde Italianen.

In de zomer trad in Italië een nieuwe regering aan gevormd door de nationale alliantie, een coalitie van

rechtse partijen - de Lega Lombarda, Forza Italia en de Movimento Sociale Italia (MSI). Italië verklaarde in juli dat de gevluchte Italianen hun bezit weer terug zouden moeten kunnen krijgen of dat hen ten minste de mogelijkheid moet worden geboden om dit terug te kopen. De Italiaanse staatssecretaris van Buitenlandse Zaken Livio Caputo liet weten dat Italië de toetreding van Slovenië tot de EU zou gaan blokkeren, zolang het geschil over de eigendommen in Istrië niet zou zijn opgelost. De nieuwe koers werd toegeschreven aan de regeringsdeelname van de neo-fascistische MSI, die nooit afscheid heeft genomen van het fascistisch ideaal van het terugwinnen en 'her-italianiseren' van het 'eeuwige Italië', waartoe ook Istrië zou behoren.

Slovenië was niet gediend van de nieuwe eisen, omdat Italië daarmee afstand leek te nemen van het Verdrag van Osimo. De eis van de Italiaanse regering werd op 18 juli door de Sloveense premier, Janez Drnovsek, afgewezen, omdat dit in strijd zou zijn met de Sloveense grondwet. De grondwet van Slovenië, dat in 1991 onafhankelijk is geworden, verbiedt het aankopen van onroerende goederen in Slovenië door buitenlanders.

In oktober 1994 kondigde de Italiaanse regering aan dat het de ratificatie van het associatieverdrag van Slovenië met de Europese Unie (EU) afhankelijk wilde maken van een definitieve regeling omtrent de kwestie Istrië en een regeling omtrent de rechten van de in Sloveens Istrië woonachtige Italiaanse minderheden. Vandaag de dag zijn er nog ongeveer 3000 Italianen in de streek woonachtig. Met de rechten van deze minderheid wordt in vergelijking met de 40.000 man sterke Sloveense minderheid in de provincie Triëst, Gorizia (Görz) en Udine in Italië overigens uitstekend omgesprongen door Ljubljana.

De Italiaanse minister van buitenlandse zaken Martino en de Sloveense minister van buitenlandse zaken Peterle bereikten na onderhandelingen in de stad Aquileia een akkoord (het "akkoord van Aquileia"), dat het volgende omvatte: Slovenië deed enige toezeggingen met betrekking tot de rechten van de Italiaanse minderheid; de grondwet werd aangepast aan de hand van Europese maatstaven en dusdanig gewijzigd dat Italianen het recht verkregen hun oude bezittingen terug te kopen van Slovenië. De meerderheid van het Sloveense parlement beschuldigde Peterle echter van "uitverkoop" van Slovenië en weigerde onder leiding van de liberaal democraten, de ex-communisten en de nationalisten om het compromis te accepteren. Peterle trad daarop af en de Italianen spraken op de vergadering van de Raad van Ministers op 31 oktober een veto uit over het associatieverdrag met Slovenië.

Het conflict kreeg een emotionele wending doordat de leider van de MSI, Gianfranco Fini, om een verontschuldiging van de Slovenen vroeg voor de gruweldaden tegen de Italianen. De Slovenen reageerden furieus en herinnerden eraan wat hen allemaal is aangedaan door de Italianen tijdens de bezetting: "Het zou goed zijn als men vandaag de dag in Italië daarover zou nadenken en zich zou verontschuldigen voor de terreur tegen de Slovenen, in plaats van ons "Lektionen für europäisches Benehmen zu erteilen" (Frankfurter Allgemeine Zeitung 15/11).

Premier Drnovšek poogde tot tweemaal toe zonder resultaat de onderhandelingen opnieuw op te starten en probeerde andere EU-leden druk te laten uitoefenen op Italië. Slovenië weet zich gesteund door Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en natuurlijk door Oostenrijk, dat zich als vanouds begint te ergeren aan de irredentistische tendensen in het Italiaans buitenlands beleid en de behandeling van de duitssprekende minderheid in Tirol. Ondanks het uitblijven van een nieuwe doorbraak, verwachtte premier Drnovšek dat Italië op de eerstvolgende bijeenkomst op 28 november in Brussel niet langer dwars zal liggen.

Italië sprak op 28 november 1994 echter opnieuw zijn veto uit over het associatieverdrag. De Sloveense regering verwerpt nog altijd het compromis van Aquileia met het argument dat het aan de Italianen die woonachtig waren in Istrië het rechten zou geven (om hun oude bezittingen terug te kopen) die andere EG-burgers benadelen en zo gezien strijdig zou zijn met de pogingen om de Sloveense wetgeving aan die van EU aan te passen. Slovenië is bovendien niet bereid in welk opzicht dan ook af te wijken van het Verdrag van Osimo, omdat dit de deur zou openen voor verdere herzieningen van het verdrag.

Tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 5 december speelde de betrekkingen met Italië een grote rol

in de verkiezingsstrijd. De regering bestaat uit de Liberale Democratische Partij (de LDS, onder leiding van premier Drnovšek, die samen met overlopers van andere partijen over 30 zetels beschikt), de Christen Democratische Partij (SKD, onder leiding van Peterle, met 15 zetels) en de ex-communistische Verenigde Lijst van Sociaal-Democraten (de ZLSS, onder leiding van president Kušan, met 14 zetels). De regeringspartijen waren het niet eens over het accepteren van het compromis van Aquileia, hetgeen door de christen democraten werd bepleit, waardoor het voortbestaan van de coalitie onder druk is komen te staan. De gemeenteraadsverkiezingen werden gewonnen door de SKD en de belangrijkste oppositiepartij, de Sociaal Democratische Partij Slovenië (SDSS) onder leiding van oud-minister van defensie Janša, die beiden een minder nationalistische houding ten opzichte van Italië bepleiten. De nationalistische Sloveense Nationale Partij (SNP), die over vier zetels beschikt in het parlement, werd weggevaagd.

De druk op de coalitie werd in december echter verlicht door de EU-top in Essen, waar Slovenië de toezegging werd gedaan dat het associatieverdrag binnen een half jaar zou worden goedgekeurd, of de onenigheden met Italië zijn opgelost of niet. Een succes voor premier Drnovšek.

SERVIË

De belangrijkste gebeurtenissen in Servië waren: de koerswending van Milosevic en de komst van internationale waarnemers om daarop controle uit te oefenen, de binnenlandse kritiek op het nieuwe beleid van Milosević en de reactie van de autoriteiten daarop.

NIEUWE SERVISCHES KOERS

In de tweede week van juli liet Milosevic de Bosnisch Servische president Karadzic, die het vredesplan van de contactgroep niet wilde accepteren (zie Bosnië-Herzegovina Politiek) vallen. Milosevic wilde eindelijk eens af van de sancties tegen de Federale Republiek Joegoslavië (FRJ), die op 30 mei 1992 ingesteld waren (resolutie 757 van de Veiligheidsraad), omdat de FRJ werd gezien als de instigator achter de Servische agressie in Bosnië. De sancties ruïneerden de Servische economie bijna en om verdere wurging te voorkomen wilde Milosevic ze zo snel mogelijk opheffen. Karadzic kreeg geen zendtijd meer op de Servische televisie en hij kreeg bij voorbaat de schuld voor het mislukken van de onderhandelingen over het vredesplan nog voordat deze waren beëindigd. Milosevic zette de Bosnische Serviërs onder druk om een politieke in plaats van militaire oplossing te bereiken.

In augustus brak Milosevic definitief met Karadzic, volgens waarnemers met name op Russische instigatie, door de Bosnische Serviërs publiekelijk op te roepen om het vredesplan van de contactgroep te aanvaarden. De Bosnische Serviërs zouden in strijd met de Servische belangen handelen door het plan af te wijzen. In reactie op de Bosnisch-Servische afwijzing van het vredesplan verbraken de Serviërs alle politieke en economische betrekkingen. De grens zou worden gesloten voor commercieel verkeer en alleen voedsel, medicijnen en kleding zouden worden doorgelaten.

Met het verbreken van de betrekkingen met de Bosnische Serviërs begaf Milosevic zich op glad ijs. De oppositionele Servische Radicale Partij (SRS), onder leiding van de extreem-nationalistische Vojislav Seselj, en de zeer invloedrijke Servisch-orthodoxe kerk keerden zich tegen Milosevic. Zij beschouwden Milosevic als een verrader van de Groot-Servische gedachte, volgens welke alle Servische gebiedsdelen in één staat verenigd zouden moeten worden. Niet alle oppositiepartijen keerden zich overigens tegen Milosevic: de Servische Vernieuwingspartij (SPO) onder leiding van Vuk Draskovic schaarde zich in september achter Milosevic. De positie van het Servisch leger was (en bleef) onduidelijk. Waarnemers waren van mening dat de houding van Ratko Mladic, de commandant van de VRS die erg populair was in het leger van de FRJ (de VJ), hierbij van belang zou zijn. Mladic sloot zich later echter aan bij Karadzic, zonder dat dit veel consequenties had voor de houding van de VJ.

WAARNEMERSMISSIE

De internationale gemeenschap reageerde positief op de koerswending, maar wilde Servië pas belonen met een verzachting van de sancties op voorwaarde dat Servië de blokkade maximaal zou handhaven en dat internationale waarnemers de afsluiting van de grens zouden kunnen controleren. Milosevic vond VN-waarnemers bij de Bosnisch-Servische grens echter niet acceptabel, en zei dat de Serviërs zelf wel in staat zijn hun grenzen dicht te houden.

Onder druk van de contactgroep verklaarde Milosevic zich bereid waarnemers langs de Servisch-Bosnische grens toe te laten, mits aan drie voorwaarden zou worden voldaan: (1) langs de Kroatisch-Bosnische grens moesten ook waarnemers worden gestationeerd; (2) er zouden 400 waarnemers worden toegelaten, maar alleen uit bevriende landen, zoals Griekenland en Rusland; en (3) de waarnemers moesten worden begeleid door Servische politiemannen. Na een bezoek van Owen en Stoltenberg en nadat de contactgroep besloot de VN te adviseren om de sancties tegen de FRJ te versoepelen, ging Milosevic op 14 september akkoord met de komst van 135 waarnemers naar de grens tussen Servië en Bosnië.

Om de oppositie geen wind in de zeilen te geven, zou het volgens Milosevic moeten gaan om "vertegenwoordigers van humanitaire organisaties in het kader van de Joegoslavische conferentie", die bekend zijn om hun vriendschappelijke houding. Formeel worden de waarnemers "leden van de missie van de internationale ex-Joegoslavië Conferentie in Servië en Montenegro" genoemd. De regering deed dus alsof de komst van de waarnemers niets te maken had met de blokkade. In de Servische media werd melding gemaakt van een 'humanitaire burgergroep' die er op toe kwam zien dat de humanitaire hulp aan de Bosnische Serviërs wel goed terecht kwam. De oppositie had moeite met de komst van waarnemers. Een groep van 67 vooraanstaande intellectuelen, waaronder een oppositie-leider Djindjic, schreef een open brief waarin het Bosnië-beleid van Milosevic werd veroordeeld. De Bosnische Serviërs beschuldigden Milosevic bij monde van Momcilo Krajsnik, de voorzitter van het Bosnische Servisch parlement in Pale van "goedkoop verraad".

De gedeeltelijke opheffing van de sancties tegen de FRJ die door de internationale gemeenschap werd beloofd, werd door de regering gepresenteerd als het naderende einde van alle sancties en het begin van de "welverdiende integratie in Europa". De oppositie noemde de beloofde gedeeltelijke opheffing daarentegen "een verwaarloosbare verbetering in ruil voor genocide op een deel van ons volk" (volkskrant 27/9). De oppositie werd echter een slag toegebracht door de arrestatie op 29 september van SRS-leider Vojislav Seselj. Hij werd veroordeeld tot 30 dagen gevangenisstraf, omdat hij de voorzitter van het federale parlement, Radoman Bozovic, zou hebben gemolesteerd. Seselj's partij (de SRS) klaagde dat het van de Servische media werd geweerd en geïnfiltreerd en geïntimideerd zou worden door de autoriteiten. Op 28 oktober werd Seselj opnieuw veroordeeld tot drie maanden gevangenisstraf op basis van een eerdere veroordeling wegens het aanzetten tot onrust in het parlement.

De contactgroep en de Veiligheidsraad (VR) wilden de sancties tegen de FRJ niet opheffen eer het hoofd van de waarnemersmissie, de Zweedse generaal Bo Pellnas, een positief verslag uitbracht. Er was besloten om in eerste instantie 135 waarnemers te sturen, maar het aantal zou kunnen oplopen tot 200. De waarnemers werden geleverd door Noorwegen, Finland, het Verenigd Koninkrijk (VK), Frankrijk, Canada, Nederland en eventueel zouden Griekenland en Rusland ook waarnemers sturen.

Op 3 oktober kwamen de waarnemers tot de conclusie dat de grens inderdaad dicht was. De conclusies van de waarnemers zouden bevestigd zijn door NAVO verkenningsvluchten en satelliet-observaties. Naar aanleiding van het rapport besloot de VR op 23 september tot de gedeeltelijke opheffing van de sancties voor een periode van honderd dagen. Het vlieg- en veerbootverkeer werd hersteld, de sportboycot en het verbod op culturele contacten werden opgeheven. De sancties zouden echter na vijf werkdagen automatisch weer van kracht worden, indien de waarnemers zouden melden dat de blokkade ineffectief is (zie Internationale Politiek). Als de Servisch-Bosnische grens op 13 januari (honderd dagen verder) nog dicht is, kan ook het handelsembargo opgeheven worden.

Er is veel kritiek uitgeoefend op de waarnemersmissie en de manier waarop er controle wordt uitgeoefend. Op het moment dat de waarnemers hun eerste rapport uitbrachten, waren er slechts 85 waarnemers in de FRJ. De waarnemers mogen de voertuigen die de grens over gaan niet zelf controleren, maar dienen samen te werken met de politie en douane van de FRJ. Voor hun vervoer zijn de waarnemers geheel afhankelijk van de autoriteiten. De grensposten zouden tussen 19.00 en 6.00 uur op twee grensposten na, waarlangs humanitaire goederen zouden worden vervoerd, zijn gesloten. De waarnemers hadden in eerste instantie nog geen hoofdkwartier, maar slechts een tijdelijk onderkomen bij de Noorse ambassade. Het aantal waarnemers is volgens velen (zelfs met de extra waarnemers) te klein en hun bevoegdheden te beperkt om de 550 kilometer lange grens effectief te controleren.

Gedurende de rest van 1994 bleven er berichten binnen komen die er op wezen dat de grens tussen Servië en Bosnië niet gesloten was en dat Servië nog steeds steun leverde aan de oorlogsinspanningen van de Bosnische Serviërs. Er werden veel helikopter-vluchten waargenomen in Bosnië vanuit het oosten (zie Noord-Bosnië-Hercegovina). Ook had men de indruk dat er op diverse plaatsen over de grensrivier de Drina 's nachts tijdelijke grensovergangen werden opgezet, die niet werden gecontroleerd door de waarnemers en waarlangs de Serviërs allerlei materialen (brandstof, munitie) naar de Bosnische Serviërs vervoerden. Op een NAVO-top begin oktober zei de Amerikaanse minister van defensie, William Perry, zelfs dat hij over bewijs beschikte dat de FRJ de Bosnische Serviërs nog steeds van militair materieel voorzag. De Fransen zeiden over bewijs van het tegendeel te beschikken.

VREDESDIPLOMATIE

Vanaf eind oktober probeerden de VN-bemiddelaars Owen en Stoltenberg een toenadering te bewerkstelligen tussen Servië en Kroatië. Servië zou de officiële grens met Kroatië moeten erkennen en de Krajina Serviërs zouden een vergaande vorm van autonomie krijgen in Kroatië (zie Kroatië). Milosevic was hier wel toe bereid, ook al leek hij daarmee definitief afstand te doen van de Groot-Servische gedachte. Milosevic speelde een handig spel waarbij hij niet kon verliezen.

Servië streefde nu officieel in plaats van een Groot-Servië, een losse federatie na met autonome Servische regio's in zijn buurlanden, die nominaal de soevereiniteit over de regio's zouden bezitten. Mihailo Markovic, ideoloog van de SPS van Milosevic, dacht dat een losse unie van alle Servische republieken mogelijk zou zijn. Het Servisch moederland zou zijn gered en de Serviërs in het buitenland zouden dan veilig zijn, aldus Markovic. Tegelijkertijd zou het echter Servië in staat stellen om zijn buurlanden in de greep te houden, omdat het over een zeer sterke invloed op de autonome Servische regio's zou beschikken, waardoor het de buurlanden als het ware zou kunnen maken en breken.

Aan de andere kant was de grens tussen Servië en de Bosnische Serviërs nooit echt dicht en hield de steun aan de RSK en de Republika Sprska nooit echt op. Daardoor zou Milosevic altijd eventueel in staat zijn om door middel van militaire steun aan de Servische mini-staten te krijgen wat hij op de onderhandelingstafel niet mocht vragen, namelijk een aaneengesloten gebied waarin alle Serviërs zouden wonen.

Dit verklaarde waarom Milosevic eventueel bereid was afstand te doen van de Groot-Servische gedachte: via de onderhandelingstafel zou hij de machtigste man van het voormalige Joegoslavië kunnen worden en een Groot-Servië kunnen stichten zonder het zo te noemen.

De vredesplannen van de bemiddelaars werden doorkruist door het Bihac-offensief van de BiH. Voor Milosevic was dat niet het einde van de wereld: via steun aan het Servisch tegenoffensief, dat er op gericht was het V korps van de Moslims te vernietigen, het laatste obstakel voor een aaneengesloten Servisch gebied kunnen verwijderen. Volgens onbevestigde berichten namen eenheden van de VJ deel aan de strijd in de Bihac-enclave (zie Bihac-enclave) en had Servië een leverantie van SA-6 raketten aan de Bosnische Serviërs toegestaan (zie Bosnië-Hercegovina Militair).

Het voordeel van zijn dubbel-spiel was dat hij kans maakte op verdere verlichting van de sancties tegen de FRJ. De economie van de FRJ was onder leiding van de directeur van de centrale bank, Dragoslav

Avramović, de eerste helft van 1994 aangetrokken door monetaire sanering en koppeling van de Servische munt aan de D-mark. De inefficiëntie van de grote staatsbedrijven en de gelden benodigd voor de modernisering van de industrie zouden echter welhaast zeker nopen tot het opnieuw laten draaien van de geldmachines. Een zeer groot deel van de fabrieken was daarnaast nog altijd gesloten. Servië had (en heeft) derhalve nog steeds veel baat bij de opheffing van het handelsembargo.

ONAFHANKELIJKE MEDIA GEWURGD - STAATSMEDIA VERBREKEN STILZWIJGEN

In alle door de staat beheerste media werd de oorlog in Bosnië doodgezwegen om de tegenstanders van het nieuwe beleid van Milosevic niet in de kaart te spelen. Alleen het onafhankelijk dagblad Borba berichtte nog over de recente (tegen)offensieven. Het blad werd echter voor de rechter gedaagd door de federale openbare aanklager, omdat het op een onjuiste manier geregistreerd zou staan. Op 16 november bepaalde de rechter dat het blad niet bestond en er werd een verschijningsverbod verwacht.

Na de in eerste instantie succesvolle moslim-offensieven verbrak de Servische regering echter haar stilzwijgen: zij eiste het onvoorwaardelijke staken van de gevechten door alle partijen en benadrukte dat de politieke weg de enige is die tot een oplossing van het conflict zou kunnen leiden. Men veroordeelde de "opzettelijke en enorme schendingen van de bestandsafspraken door de Moslim-Kroatische strijdkrachten" en de openlijke steun van één lid van de contactgroep, die de Moslims aanmoedigde door opheffing van het wapenembargo te steunen. Met dat ene lid van de contactgroep werd de Verenigde Staten bedoeld, die nog steviger werd veroordeeld toen het zijn deelname aan de operatie Sharp Guard opzegde. De minister van buitenlandse zaken, Vladislav Jovanovic, veroordeelde het "partijdige" Amerika. Het besluit waarmee de VS zich nog verder aan een kant in de burgeroorlog zou scharen en het vredesproces zou ondermijnen, werd zeer betreurd. De FRJ veroordeelde ook de NAVO-aanval op Udbina (zie Bihać-enclave): het zou een demonstratie zijn van de "bias and one-sided approach" van de VN en zou tot een bredere oorlog kunnen leiden.

In december werd de redactie van Borba overgenomen door een regeringsgetrouwe hoofdredacteur, de Servische minister voor informatie, waarmee de laatste onafhankelijke krant ophield te bestaan. Het personeel stapte op en ging verder met het uitbrengen van een illegale krant, "Nasa Borba". De Internationale Helsinki Federatie voor de Mensenrechten riep op 23 november de internationale gemeenschap op druk uit te oefenen op Servië om diens pogingen te staken om alle onafhankelijke media in handen te krijgen. Het ging met name om het dagblad "Borba" en het weekblad "NIN", waarvan de regering de distributie langs de normale lijnen had verboden. Het mocht niet baten: op 30 december sloot het Gerechtshof van Belgrado de uitgeverij van Borba.

MILOSEVIĆ BEMIDDELT BIJ BESTAND

Toen de veilige zone onder de voet werd gelopen door de Bosnische Serviërs, werd Milosevic wederom ingeschakeld om Pale in het gareel van de VN te krijgen. Op 24 november meldde Akashi dat hij met Milosević een vredesplan had uitgewerkt voor Bihać, dat hij wilde gaan voorleggen aan de Bosnische en Kroatische Serviërs. Bij de besprekingen scheen naderhand ook premier Martić van de RSK aanwezig te zijn geweest. Premier Martić stemde toe om de VN-troepen weer eens te bevoorraden. Het bestand kon echter de gevechten rond de Bihać niet stoppen.

Door de algehele crisis begon de contactgroep te proberen om een meer algemeen bestand voor het hele land op poten te krijgen en het vredesplan opnieuw te lanceren. Rusland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk wisten enkele wijzigingen door te drukken. De Russen trachtten de sancties tegen Servië verder te verlichten in ruil voor nieuwe hulp van Milosević bij het aan de man brengen van het vredesplan. Alhoewel de Verenigde Staten zich daartegen verzette, stond het om humanitaire redenen aardgas-leveranties aan de FRJ (en Sarajevo) toe, hetgeen werd opgevat als een signaal aan Belgrado om zich te blijven inzetten voor de vrede.

Op 4 december brachten de ministers van buitenlandse zaken van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk

(VK) een bezoek aan Belgrado om Milosevic ervan te overtuigen andermaal het vredesplan van de contactgroep te ondersteunen en zijn invloed aan te wenden in Pale. Milosevic was optimistisch over de kansen van het vredesplan. Daags erna werd Milosevic bezocht door tussen de 15 en 20 gematigde afgevaardigden van de Servische Democratische Partij (SDS) van de Bosnische Servische leider Karadzic. In een gezamenlijke verklaring omarmden zij het vredesplan van de contactgroep (zie Bosnië-Herzegovina Politiek).

Op 9 december kondigde Milosevic aan dat de telefoonverbindingen tussen Servisch Bosnië en Servië werden hersteld, omdat de Bosnische Serviërs zich vagelijk bereid hadden verklaard om over een staakt-het-vuren te spreken.

Op instigatie van Milosevic stapten eind december zeven parlementariërs op uit de Servisch Democratische Partij van Karadzic (zie Bosnië-Herzegovina Politiek).

OVERIG NIEUWS

De VJ (het servische leger) heeft sinds juli 1994 nieuwe uniformen en baretten. Het nieuwe uniform is voorzien een van dubbelkoppige witte adelaar met de Servische vlag. De baretten kennen de volgende kleur-indeling:

* rood	= special forces
* groen	= landstrijdkrachten
* blauw	= luchstrijdkrachten
* donker blauw	= zeestrijdkrachten
* zwart	= militaire politie

In september 1994 verschenen er berichten dat de VJ bijna bankroet zou zijn. Het leger had publiekelijk, bij monde van militaire commentator Miroslav Lazanski, gevraagd om meer geld. Officieren zouden het leger verlaten, omdat andere beroepen meer zouden verdienen en vliegtuigen zouden neerstorten, omdat er geen geld was voor onderhoud.

KOSOVA

In Kosova wonen 1,8 miljoen Albanezen, meer dan 90% van de bevolking (zie bijlage V). In de Balkan oorlogen van 1912 en 1913 werd Kosova geannexeerd door de Serviërs, die claimen dat Kosova altijd al deel is geweest van het grondgebied van de historische Servische staat. De Serviërs oefenden een vreselijke repressie uit op de Albanezen en stimuleerden de komst van 40.000 Serviërs naar de streek. Tito maakte een eind aan de repressie. De Albanese nationaliteit werd erkend en Kosova kreeg zelfs de status van een autonome provincie van Servië. Het bleef echter in economisch opzicht een achterstandsgebied. Albanese nationalisme groeide en leidde begin jaren tachtig tot bloedige rellen, die door de Servische en federale autoriteiten werden neergeslagen.

Toen Milosevic in 1987 aan de macht kwam maakte hij gebruik van de kwestie Kosova om zijn macht uit te breiden door het Servisch nationalisme tot ongekende hoogten op te kloppen. De Serviërs en met name de Servisch orthodoxe kerk beschouwen Kosova, vanwege de Slag van Kosova Polje in 1389, als de geboorteplaats van de Servische natie en weigert daarom de provincie af te staan. Ook is Kosova rijk aan mineralen en delfstoffen, die Servië graag voor zich wil behouden. Milosevic hield symbolische bijeenkomsten in Kosova en sprak schande van de zogenaamde repressie van Serviërs door de Albanezen.

Toen de Albanezen in februari 1989 weer in opstand kwamen, beschuldigde hij hen van irredentisme en riep de noodtoestand uit. Hij stuurde 60.000 Servische militairen en veiligheidstroepen naar Kosova, waarmee in feite de autonome status van Kosova opgeheven werd. Dit werd in september 1990 officieel bekrachtigd door het Servisch parlement. Sindsdien is de repressie door de Servische autoriteiten alleen

maar toegenomen. Albanese werden uit alle publieke functies geweerd (artsen, bestuurders, docenten, politiebeamten) en Albanese scholen en culturele instellingen werden gesloten.

De Albanese gemeenschap riep in oktober 1991 de onafhankelijke Republiek Kosova uit en organiseerde zich ondergronds, een netwerk van clandestiene scholen en ziekenhuizen in huiskamers werd opgezet en in 1992 werd een eigen regering gekozen. Op het moment bestaan aldus twee parallele samenlevingen in Kosova: de officiële Servische en de ondergrondse Albanese. De Albanese regering onder leiding van president Ibrahim Rugova en premier B. Bukoshi volgt een strategie van geweldloos verzet, omdat men vreest voor een catastrofe voor de bevolking en een nieuwe Balkan oorlog als men de confrontatie aangaat met de Serviërs. Men hoopt van Kosova een soort VN-protectoraat te maken. Deze geweldloze strategie heeft echter niet tot een afname van de repressie geleid, integendeel.

Eind juni werden leden van de Albanese Democratische Liga van Kosova (LDK) door Servische politieagenten lastig gevallen. Zeven leden werden gearresteerd en meerdere woningen werden doorzocht. In een privé school werden meerdere leerlingen en leerkrachten gearresteerd en mishandeld tijdens hun hechtenis. Langs de grens met Albanië was de situatie gespannen. In juli en augustus stierven in totaal 21 etnische Albanese in Kosovo als gevolg van incidenten tussen deze Albanese en de Servische autoriteiten. Alhoewel het gebied voor bijna 90% etnisch Albanese is, blijven de Serviërs dit ontkennen en doen alles om Kosova te isoleren onder andere door het oversteken van de grenzen onmogelijk te maken en systematisch de Albanese onder druk te zetten het gebied te verlaten. Volgens Amnesty International was er sprake van een toename van het geweld door de Servische politie en waren reeds 300.000 Albanese gevlucht uit Kosova. Amnesty International maakte op 19 september een rapport openbaar, waarin een gevaarlijke escalatie van schendingen van de rechten van de mens in Kosova werd gemeld. Duizenden etnische Albanese zijn slachtoffer of getuige van schendingen van de rechten van de mens geworden.

De ondergrondse regering van Kosova houdt vast aan zijn strategie van geweldloos verzet, al gaan er stemmen op om over te gaan tot actie en unificatie met Albanië, omdat de strategie tot nu toe niets heeft opgeleverd. Albanië heeft zich tot nu toe gedeist gehouden. De Albanese in Kosova en Albanië willen dat de internationale gemeenschap meer druk uitoefent op Servië om de noodtoestand op te heffen en men wil de opheffing van de sancties tegen de FRJ afhankelijk maken van de kwestie Kosova. Servië trekt zich nu niets aan van de Albanese: in november kondigde Borba aan dat men van plan was 100.000 tot 500.000 Servische vluchtelingen uit Kroatië en Bosnië te huisvesten in Kosova. Het tegengaan van overbevolking van de vluchtelingenkampen was de officiële reden, maar Vojislav Zivkovic, de leider van SPS in Kosova, zei dat het de bedoeling was een Servische meerderheid te creëren, zodat secessie onmogelijk zou worden.

MONTENEGRO

Het parlement van Montenegro schaarde zich in augustus achter het verbreken van de politieke en economische betrekkingen door Servië met de Bosnische Serviërs en steunde het vredesplan. Verder eiste het parlement opheffing van de sancties zoals opgelegd door de Veiligheidsraad tegen de FRJ, waar Montenegro naast Servië deel van uit maakt.

MACEDONIË (FYROM)

De belangrijkste gebeurtenissen in Macedonië in de tweede helft van 1994 waren: de volkstelling die van 21 juni tot 5 juli werd gehouden, de dreiging van een Servische invasie, de presidentiële en parlementaire verkiezingen en de in december ontstane rel over een Albanese universiteit in Tetovo en de arrestatie van gevluchte parlementsleden van Kosova.

VOLKSTELLING

Van 21 juni tot 5 juli werd er een volkstelling gehouden. Deze telling werd met enkele dagen verlengd, zodat ook de Albanese gelegenheid kregen om mee te doen, nadat ze de volkstelling eerst hadden geboycot. Er was een opkomst van 80% onder de 2 miljoen inwoners. De Europese Unie (EU) en de Raad van Europa (RvE), die de telling organiseerde en betaalde, wil op deze manier de Slavische en Albanese bevolking tellen en aan alle speculaties over de aantallen een einde maken (zie bijlage V). De Albanese claimen namelijk tussen de dertig en veertig procent van de bevolking uit te maken, terwijl ze voor maar 3 tot 8% in de politiek en het leger (officiërsfuncties) vertegenwoordigd zijn. De Albanese willen een gelijke status als de Macedoniërs.

De officiële resultaten van de volkstelling werden pas in november bekend gemaakt (zie tabel). De Albanese minderheid weigerde het resultaat echter te accepteren, omdat een groot aantal Albanese als gevolg van een boycot niet zou hebben meegedaan aan de telling. Vele Albanese die inmiddels jaren in Macedonië wonen beschikken ook niet over de vereiste documenten en konden daarom niet mee doen. De internationale gemeenschap gaat er echter van uit dat de Macedonische autoriteiten zorgvuldig te werk zijn gegaan en dat de resultaten kloppen. De voorzitter van een werkgroep van deskundigen van de EU en de RvE, Werner Haug, zei dat de geloofwaardigheid van de telling acceptabel was. Men hoopt nu dat de speculaties over de grootte van de Albanese minderheid tot een einde komen.

Resultaten Volkstelling Macedonië

Bevolkingsgroep	aantal	procent
Macedoniërs	1.288.330	66,5%
Albanese	442.914	22,9%
Turken	77.252	4,0%
Zigeuners	43.732	2,3%
Serviërs	39.260	2,0%
Vlachen ¹	8.400	0,4%
Overig ²	37.233	1,9%
Totaal	1.936.877	100,0%

Bron: Volkkrant 16/11/94. Noten: 1. Een volk dat een aan het Roemeense verwante taal spreekt. 2. Macedonische Moslims (15.315), Bosniaken (7.244), Egyptenaren (3.169), Montenegrijnen (2.281), Kroaten (2.176) Bulgaren (1.547), Grieken, Joden en Oekraïners.

SERVISCH DREIGING

In juni trokken Servische soldaten de grens met Macedonië nabij heuvel 1703 in het noordoosten over. Macedonië protesteerde hiertegen op 22 juni. Door interventie van de Amerikaanse peace-keeping troepen, die samen met een Scandinavisch contingent geplaatst zijn om een uitbreiding van het Joegoslavisch conflict naar Macedonië te voorkomen, werden de Servische en aangeruchte Macedonische troepen gescheiden. Medio juli werden de grensoverschrijdingen gestopt en hadden beide partijen zich 500 meter van de heuvel teruggetrokken. Een speciale commissie werd ingesteld om te bekijken waar de exacte grens tussen beide staten moet komen te liggen.

De Servische eenheden langs de grens in dit gebied kregen steeds meer materiaal aangeleverd om hun verblijf te veraangename, hetgeen duidelijk maakte dat men er voorlopig nog niet weg zou gaan. De situatie werd door de VN als ernstig beoordeeld, niet in de laatste plaats omdat het zuidelijke derde Servische leger (3 VJ), bestaande uit drie korpsen, al vanaf juni tot op de dag van vandaag aan het oefenen is in het gebied dat aansluit met Macedonië. Wat de intentie is van deze oefening is niet duidelijk.

Op 1 september vond volgens onbevestigde berichten nog een incident plaats langs de Macedonisch-Servische grens. Een Macedoniër zou door een Servische patrouille in Macedonië zijn verwond. De Macedonische regering tekende een scherp protest aan bij de Servische regering en vroeg om een inspectie door een gezamenlijke commissie om alle relevante feiten met betrekking tot het incident boven water te krijgen. De FRJ ontkende het incident echter.

Macedonië doet zijn best om problemen uit de weg te gaan met Servië. Eind december deporteerden de Macedonische autoriteiten bijvoorbeeld achttien Albanese parlementsleden van het officieel opgeheven parlement van Kosova naar de FRJ, tot groot ongenoegen van de Albanese Macedoniërs.

PRESIDENTIËLE- EN PARLEMENTAIRE VERKIEZINGEN

Op 16 oktober werden er presidentiële en parlementaire verkiezingen gehouden. De wet bepaalt dat er een tweede ronde wordt gehouden voor de zetels van het parlement en de president, indien geen van de kandidaten in de eerste ronde een absolute meerderheid behaalt. De tweede ronde was gepland op 30 oktober.

Het partijen systeem van Macedonië is nogal onoverzichtelijk, maar men zou de partijen in vier groepen of blokken kunnen indelen:

1. Een nationalistisch blok, bestaande uit drie partijen: de Interne Macedonische Revolutionaire Organisatie-Democratische Partij voor Macedonische Nationale Eenheid (VMRO-DPMNE), die de grootste partij werd in de verkiezingen van 1990; de Democratische Partij (DP), een populistische partij onder leiding van oud-premier Petar Gošev; en de Beweging voor Al-Macedonische Actie (MAAK), een extreem nationalistische organisatie.
2. Een centrum-links blok, bestaande uit drie partijen, die samen in de regering zaten en als de "Alliantie van Macedonië" de verkiezingen in gingen: de Sociaal Democratische Unie van Macedonië (SDSM), onder leiding van president Kiro Gligorov; de ex-communistische Socialistische Partij Macedonië (SPM) en een liberale partij, Hervormingskrachten (RS), die een belangrijke rol speelde bij de neergang van de communistische partij.
3. een Albanees blok, bestaande uit twee partijen, die af en toe plaatselijk een lijstverbinding aangaan: de Partij voor Democratische Voorspoed (PDP) en de Nationaal Democratische Partij.
4. Een verzameling kleinere partijen van andere etnische minderheden dan de Albanen, Christen Democraten en kleine communistische splinterpartijen, waaronder: de Democratische Partij van Turken (DPT), de Partij voor de Gehele Emancipatie van Roma (PCER), de Democratisch-progressieve Partij (DPP), een kleinere rivaal van de PCER en de Democratische Partij van Serviërs (DPS), die samen met de communistische splinterpartijen en de Christendemocraten ook wel het "Links blok" wordt genoemd. Het links blok ging de verkiezingen in als de "Progressieve Democratische Linkervleugel van Macedonië".

De regering werd gevormd door de Alliantie van Macedonië en de PDP, onder leiding van SDSM-premier Branko Crvenkovski. Ondanks de Bosnische oorlog, het embargo tegen de FRJ waarvan Macedonië de consequenties ondervindt (zie overig nieuws), het embargo van Griekenland tegen Macedonië, Albanese vluchtelingenstromen uit Kosova en buurlanden die bezwaar maken tegen een onafhankelijk Macedonië, is de regering er onder leiding van president Gligorov in geslaagd om niet betrokken te raken bij de oorlog in het noorden en om de inter-etnische betrekkingen in het land zelf redelijk stabiel te houden. Indien de regering daar niet in zou slagen zou dat vergaande consequenties

voor de hele regio kunnen hebben. Macedonië zou kunnen exploderen en Albanië, Griekenland, Servië en Bulgarije zouden in Macedonië een oorlog kunnen voeren.

De Alliantie voor Macedonië had zich gecommitteerd aan een continuering van de huidige coalitie met de PDP. De coalitie stond echter onder druk van verschillende kanten. Enerzijds waren er radicale Albanese nationalistinnen die vergaande vormen van autonomie of zelfstandigheid nastreven en daarmee het voortbestaan van de coalitie zouden kunnen bedreigen. Anderzijds waren er de Macedonische nationalistinnen van de VMRO-DPMNE en de MAAK, die de Albanese minderheid een oorlog hebben beloofd als ze blijven aandringen op federalisering van en een gelijke status in Macedonië. Daarnaast stond de coalitie onder druk van de DP van Petar Gosev, die collectieve rechten voor de Albanese afwees en de regering van corruptie beschuldigde. Tenslotte was er het kleine Links blok, die het liefst de oude Joegoslavische federatie wil herstellen.

Voor het presidentschap stonden de zittende president, Kiro Gligorov en de leider van de VMRO-DPMNE, Ljupco Georgievski, kandidaat. Algemeen werd verwacht dat Gligorov zou winnen en dat deed hij ook; volgens de officiële uitslag van de eerste ronde behaalde hij een absolute meerderheid van 52,44%. In de eerste ronde behaalden verder slechts tien parlements-kandidaten een absolute meerderheid, zodat de overige 110 zetels van het parlement in de tweede ronde zouden moeten worden gevuld. Ook bij de parlementsverkiezingen verging het de regering goed: de Alliantie en de PDP stonden op winst.

De eerste ronde ging echter gepaard met veel commotie. Radicale Albanese nationalistinnen dreigden vooraf de verkiezingen te boycotten, omdat Albanese vluchtelingen uit Kosova niet mochten deelnemen. Bij de verkiezingen zelf, die werden gekenmerkt door een lage opkomst, deden zich onregelmatigheden voor, waarover alle partijen klaagden. Veel stemgerechtigden kwamen niet voor op de kieslijst. Als gevolg daarvan werd een stembureau in Skopje bestormd. Volgens de kiescommissie konden echter ongeveer 9000 mensen die stemgerechtigd waren, maar niet op de lijsten voorkwamen, alsnog hun stem uitbrengen. Internationale waarnemers van de Raad van Europa en de CVSE constateerden ook onregelmatigheden. De CVSE-waarnemers kondigden een onderzoek naar de beschuldigingen aan.

De belangrijkste oppositiepartijen vroegen om de verkiezingen ongeldig te verklaren, omdat er op grote schaal zou zijn geknoeid. Gosev beschuldigde de regering van welbewuste obstructie van het verkiezingsproces. De VMRO-DPMNE klaagde dat door een nieuwe indeling van de stemdistricten er geen goede afspiegeling van de voorkeuren van de kiezer tot stand kwam. Volgens de oppositie zou de Alliantie bij de eerste ronde 120.000 spookkiezers op de lijst hebben gezet om aan een meerderheid te komen en zou een half miljoen kiesgerechtigden niet hebben kunnen stemmen.

De oppositiepartijen organiseerden grote protest-bijeenkomsten tegen de gang van zaken. Georgievski noemde het "het begin van het burgerlijk verzet tegen de vervalste verkiezingen en de invoering van de dictatuur". Gošev noemde de verkiezingen een farce en de president en de premier misdadigers. Het samentrekken van troepen tijdens de demonstraties omschreef Gošev als "een de facto militaire staatsgreep". De oppositie eiste het ontslag van de verkiezingscommissie, het aftreden van de regering en nieuwe verkiezingen, georganiseerd door een daartoe aangesteld technocratisch kabinet. De regering kreeg tot 22 oktober de tijd om te reageren, anders zouden de oppositiepartijen de tweede ronde boycotten en parallelle protest-verkiezingen organiseren.

De reden voor deze dreigementen was niet zozeer verkiezingsfraude. Volgens de internationale waarnemers waren de onregelmatigheden meer aan incompetentie te wijten dan aan opzet en waren zij bovendien niet zodanig overheersend dat een boycot gerechtvaardigd zou zijn. Volgens velen hadden de slechte resultaten van de oppositiepartijen er meer mee te maken: de MAAK en de DP maakten geen enkele kans op een zetel en de VMRO-DPMNE - eerder de grootste partij - behaalde een teleurstellende 14,47% en maakte slechts kans op vijf zetels.

De regering en de parlementsvoorzitter verwierpen hoe dan ook de eisen en beschuldigingen van de oppositie en riepen de kiezers op massaal te gaan stemmen en het nationalisme een nederlaag te

bezorgen. De oppositie boycotte de tweede ronde en organiseerde parallelle verkiezingen. De tweede ronde verliep volgens Europese waarnemers - ondanks de parallelle verkiezingen, waar overigens slechts een paar duizend kiezers aan deelnamen - eerlijk en vrijwel zonder incidenten. Volgens de voorlopige uitslagen van de tweede ronde won de Alliantie 83 en de PDP zeven zetels. De overige dertig zetels werden gewonnen door kleinere partijen en door onafhankelijke kandidaten.

De Alliantie en de PDP beschikken nu samen over een tweederde meerderheid. Dit is van belang, omdat een dergelijke meerderheid is vereist om de grondwet te veranderen, zodat Macedonië tegemoet kan komen aan de bezwaren van Griekenland tegen het onafhankelijke Macedonië en om toe te treden tot de Raad van Europa. Zoals verwacht zetten de Alliantie en de PDP hun coalitie voort.

De samenwerking van de Alliantie en de PDP is koren op de molen van de Albanese en met name de Macedonische nationalist. De radicale Albanese verwerpen die samenwerking en streven naar autonomie, hetgeen meer spanningen zou kunnen produceren. Een minstens even grote bedreiging voor de politieke stabiliteit van Macedonië wordt evenwel gevormd door de goed georganiseerde en extra-parlementaire Macedonische nationalist, met de VMRO-DPMNE voorop. Georgievski hoopt de regering door extra-parlementaire actie ten val te kunnen brengen en zo nieuwe verkiezingen af te dwingen, misschien al komende lente. Hij loopt evenwel het gevaar dat zijn eigen aanhangers hem zullen laten vallen, nu de invloed van de eens zo grote VMRO-DPMNE door eigen toedoen gemarginaliseerd is. In ieder geval zal de regering op zijn tellen moeten passen.

Op 19 november presenteerde president Gligorov in een rede aan het parlement zijn presidentiële program voor de komende vijf jaar. Wat de buitenlandse politiek betreft, benadrukte Gligorov dat een onafhankelijk Macedonië de sleutel is tot vrede in de zuidelijke Balkan. Hij wilde de rechten van de Albanese minderheid in Macedonië en van de Macedonische minderheid in Albanië verbeteren. Hij benadrukte verder dat de "constitution of the Republic of Macedonia does not contain any territorial aspirations or expressions of interference in the internal affairs of Greece or any other neighbor". Dit is met name voor de verhouding met Griekenland van belang. Gligorov zag als langere termijn perspectief de aansluiting bij het Europese integratieproces in de EU, participatie in het Partnership for Peace programma van de NAVO en uiteindelijk NAVO-lidmaatschap. Tenslotte hechtte hij veel waarde aan de betrekkingen met de Verenigde Staten, die hij opriep om een stabiliserende rol in de regio te vervullen. De Amerikaanse troepen in Macedonië moeten binnenkort afgelost worden.

ALBANESE UNIVERSITEIT IN TETOVO

De eerste grote politieke crisis voor de nieuwe regering begon in de december, toen de gemeenteraad van Tetovo, het bolwerk van de Albanese minderheid, besloot om een Albanese hartewens in vervulling te doen gaan door een Albanees-talige universiteit op te gaan richten in Tetovo. De Macedonische raadsliden liepen boos weg.

De Albanese klaagden dat het Macedonisch onderwijs-systeem hen discrimineerde en dat slechts twee tot drie procent van de studenten Albanees is. De Macedonische grondwet staat de Albanese lager en middelbaar onderwijs toe in hun eigen taal, maar het hoger onderwijs kan alleen in het Macedonisch worden gevolgd. De regering verklaarde de poging om een eigen universiteit op te richten daarom onconstitutioneel. Er was geen overleg geweest met de onderwijs autoriteiten. De universiteit zou bovendien de stabiliteit in de inter-etnische betrekkingen op spel kunnen zetten en irredentisme bij de Albanese minderheid aansporen. Vijf Albanese ministers (van de PDP) distantieerden zich van deze regeringsverklaring.

Op 14 december stuurde de regering een tweehonderd man sterke politiemacht naar Tetovo om de oprichting van de universiteit te voorkomen. Een deel van een toekomstige universiteitsgebouw werd vernietigd, de studentenadministratie, universitaire fondsen en film van lokale televisiestations werd in beslag genomen en Fadil Sulejmani, het hoofd van het organiserend comité, werd gearresteerd. Het organiserend comité liet zich echter niet ontmoedigen: op 18 december werden de

aanmeldingsformulieren voor de toelatingsexamens verstuurd. De regering vreest nu dat de universiteit net als in Kosova ondergronds wordt. Albanië verklaarde bezorgd te zijn over de mogelijke gevolgen van de verslechtering van de etnische betrekkingen. De OVSE riep op tot kalmte en het achterwege laten van wederzijdse provocaties.

De hoog opgelopen spanningen werden verergerd toen de regering op 23 december 29 gevluchte leden van het door de Serviërs in 1989 opgeheven parlement van Kosova, waaronder de vice-voorzitter van het parlement, Ilijaz Ramajli, liet arresteren. De regering ontkende overigens de arrestaties. Volgens een Kosovaarse krant werden alle gedetineerden, op Ramajli na, uitgeleverd aan de Servische autoriteiten, die hen na ondervraging vrijlieten in Kosova. De Albanese regering van Kosova protesteerde tegen de "flagrante schending van de principes, normen en standaarden van de Europese Veiligheidsorganisatie".

Een verdere escalatie van de spanningen kan ernstige consequenties hebben. Vreemd genoeg is er nauwelijks enige reactie geweest vanuit het Westen op de gebeurtenissen in Macedonië. Lachende derden bij de interne problemen in Macedonië zijn de Serviërs en de Grieken. Tijdens een staatsbezoek aan Athene bracht de Servische president Slobodan Milosevic de Grieken nog in verlegenheid door een voorstel tot vorming van een "losse federatie" tussen Servië, Macedonië en Griekenland. De Griekse president Konstantin Karamanlis wees het voorstel van de hand.

OVERIG NIEUWS

In augustus gaf Skopje toe dat men het handelsembargo tegen de FRJ brak, maar zei dat het daartoe gedwongen werd door de door Griekenland afgekondigde economische blokkade tegen Macedonië als gevolg van het geschil over de naam van Macedonië.

Macedonië liet weten dat het vond dat het schadeloos moest worden gesteld voor de geleden verliezen als gevolg van het embargo tegen de FRJ. Indien niet aan deze wens tegemoet zou worden gekomen dan zouden de aanwezige VN troepen in Macedonië niet langer worden getolereerd. Het was erg onwaarschijnlijk dat macedonië dit dreigement zou uitvoeren, aangezien men belang heeft bij de conflict-preventieve aanwezigheid van de VN-troepen.

De EU maakte half september in ieder geval bekend dat het bereid zou zijn om 23 miljoen ECU te geven aan de FYROM in de vorm van humanitaire hulp. Macedonië zou de hulp liever in de vorm van olie-leveranties ontvangen om een brandstof-crisis te voorkomen. Als gevolg van het embargo van Griekenland dreigde een brandstof-tekort.

BOSNIË-HERCEGOVINA

BOSNIË-HERCEGOVINA POLITIEK

De politiek in Bosnië werd zeer beïnvloed door de internationale gemeenschap en door de oorlog; de meeste gebeurtenissen waren reacties op vredesvoorstellen en op het verloop van de oorlog. Het was verder opvallend hoezeer de VN veranderde van een neutrale waarnemer tot een tegenspeler van zowel de Serviërs als de Moslims. Verreweg de belangrijkste invloed werd uitgeoefend door het vredesplan van de contactgroep.

HET VREDESPLAN VAN DE CONTACTGROEP

De VN heeft in de afgelopen tijd geen doorbraak kunnen forceren in de politieke oplossing voor Bosnië-Herzegovina. Daarom is er een contactgroep opgericht, die naast de VN bestaat uit de Verenigde Staten (VS), Russische Federatie (RF), Duitsland, Engeland en Frankrijk. De contactgroep kwam begin juni

met een nieuw vredesplan, dat op 6 juli aan de strijdende partijen werd gepresenteerd (zie bijlage VI). De beide partijen hadden tot 19 juli de tijd om hun definitieve reactie - ja of nee - te geven. Het werd wel het plan van 'slikken of stikken' genoemd. Het nieuwe vredesplan voorziet in een UNIE, die bestaat uit de Moslim-Kroatische Federatie (MKF) en de niet erkende Bosnisch Servische republiek. Hierin zouden de deelstaten ruimte krijgen om een eigen buitenlands beleid te kunnen voeren.

De belangrijkste kenmerken waren:

- * De MKF kreeg 51% van het grondgebied toegewezen en de Bosnische Serviërs 49% (in plaats van de 70% die ze in handen hadden).
- * Voor een Oost-West verbinding kregen de Bosnische Serviërs de beschikking over een 3 km brede strook binnen de Posavina-corridor.
- * Brcko en Doboj zouden binnen de MKF vallen, waarbij Doboj en een gedeelte van Brcko onder VN-toezicht zou vallen.
- * De MKF kreeg bij Neum een open verbinding met zee.
- * Russische VN-militairen zouden toezicht houden in het gebied ten zuid-oosten van de Orasje-pocket (Modrica, Derventa en Bosanska Samac) dat ook tot de MKF zou gaan behoren.
- * De Moslim-steden Srebrenica, Zepa en Gorazde werden onderling met elkaar verbonden tot aan Sarajevo en werden voor twee jaar onder EU-bescherming geplaatst.
- * Het Moslim-gebied rond Sarajevo werd uitgebreid van Ilijas tot aan Kiseljak en zou eveneens onder VN-bescherming worden geplaatst.
- * De Bihac-enclave werd naar het oosten uitgebreid, alhoewel er geen vaste verbinding (corridor) met het centrale gebied komt.
- * De belangrijkste infrastructuur als waterwegen, elektriciteitsnetten en (zware)industrie zouden de nieuwe Federatie toevallen.
- * De gezuiverde Moslim-steden Prijedor, Vlasenica, Foca, Bratunac, Zvornik en Rogatica, waarvan de laatste twee onder VN-bescherming zouden vallen, bleven in Bosnisch Servische handen.

SG Boutros-Ghali kondigde aan dat hij de NAVO zou vragen 50.000 man extra te leveren voor de handhaving van het plan, als het aangenomen zou worden door de strijdende partijen. Zo niet dan zou de VN zich beraden over de toekomst van Unprofor. Daarnaast kondigde de VN harde acties af, die vooral de Bosnische Serviërs zwaar onder druk zetten om de nieuwe 49%-51% verhouding te accepteren:

- het wapen- en handelsembargo tegen de Moslims zou worden opgeheven;
- het handelsembargo tegen de FRJ zou worden aangescherpt;
- het VN-mandaat (op grond van VR resolutie 836) voor luchtsteun zou gehandhaafd blijven.

Ook de G-7 en de RF dreigden met harde sancties als het vredesplan niet zou worden aangenomen. De Russen waren het overigens niet eens met het handhaven van de luchtsteun (zie Internationale Politiek).

De premier van de Moslim-Kroatische Federatie, Haris Silajdzic, constateerde grote tekortkomingen, maar zei meteen dat dit niet de mening was van zijn parlement. De belangrijkste bezwaren van de Moslims/Kroaten waren:

- dat de Bosnische Serviërs veel etnisch gezuiverde moslim-steden mochten behouden; en
- dat er een corridor van de enclave Bihac naar centraal Bosnië-Herzegovina ontbrak.

De Bihac-regio kwam in augustus weer onder controle van de Bosnische regering, nadat men het leger van de zelfstandig-opererende Moslim-leider van de enclave, Fikret Abdic, had verslagen en verjaagd.

De Bosnisch Servische "president", Radovan Karadzic, noemde het vredesplan een 'Amerikaans dictaat'. De Bosnische Serviërs hadden de volgende bezwaren betreffende de kaart:

- de Bosnische Serviërs zouden zo'n 20% van het door hen veroverde grondgebied (van 70 naar 49%) en de daarbij behorende steden moeten teruggeven;

- er was slechts in een heel smalle oost-west verbinding (de Posavina-corridor) tussen Bosnisch Servische gebieden voorzien;
- Oost-Bosnië zou gespleten worden door de moslim-enclaves en de verbinding tussen Sarajevo en Gorazde; en
- er ontbrak een open verbinding naar zee.

Wat de verdeling van de hulpbronnen betreft, vond men het aandeel van de infrastructuur - wegen, spoorwegen, grondstoffen en industrieën - in handen van de Bosnische Serviërs te klein voor een levensvatbare staat. Tenslotte maakte men bezwaar tegen de constitutionele regeling dat de Bosnische Serviërs niet de mogelijkheid bood zich te confedereren met Servië proper. De bezwaren tegen de constitutionele regelingen en de verdeling van de hulpbronnen telden voor de Bosnische Serviërs even zwaar als de bezwaren tegen de voorgestelde gebiedsverdeling.

Op 19 juli stemde de MKF onvoorwaardelijk in met het vredesvoorstel. De Bosnische Serviërs vonden dat een territoriaal verdelingsplan slechts een onderdeel van een vredesvoorstel was en dat ze onvoldoende informatie hadden over de andere onderdelen. Men wilde de kaart gebruiken als basis voor verdere onderhandelingen, maar er niet op de voorhand mee akkoord gaan. De Bosnische regering reageerde daarop door zijn onvoorwaardelijke acceptatie in te trekken, maar kwam later weer terug op die beslissing, vermoedelijk zodat de internationale gemeenschap actie zou ondernemen tegen de Bosnische Serviërs. Onenigheid tussen onder andere de RF en de VS verhinderde echter een slagvaardig optreden (zie Internationale Politiek).

Op 28 juli gaven de Bosnische Serviërs aan dat ze het vredesplan opnieuw zouden bezien, maar ook dit leverde niet een onvoorwaardelijke acceptatie op. De contactgroep, de RF en Servië begonnen druk uit te oefenen op de Bosnische Serviërs, maar de laatsten weigerden begin augustus tot drie keer toe het vredesplan te aanvaarden. Het Bosnisch-Servisch parlement in Pale verwierp het 'definitief' en besloot om op 27 en 28 augustus een referendum te houden om de zaak aan de bevolking van de 'Republika Sprska' voor te leggen. De Bosnische-Servische leiding wist zich in ieder geval gesteund door de kerk en kreeg ook de steun van het leger. Belangrijkste indicatie hiervoor was het gezamenlijk optreden van Karadzic met commandant Mladic tijdens oogst-werkzaamheden.

Karadzic zei in reactie op de dreigementen met sancties dat men rekening moest houden met een totale oorlog, algehele mobilisatie, een algemene arbeidsplicht en rantsoenering van het voedsel. Daarnaast zouden geen hulpkonvoien meer worden doorgelaten, tenzij men brandstof aan de Bosnische Serviërs zou afstaan. De VN ging daar overigens niet op in.

De Bosnische-Serviërs probeerden daarnaast Milosevic, die zij van verraad aan de Groot-Servische gedachte beschuldigden, te isoleren. Karadzic ging op bezoek bij de Servische Krajina om steun te zoeken en het Bosnisch Servisch parlement nam een resolutie aan om samen met de Serviërs uit de Krajina te proberen om alle Servische gebieden te verenigen in één staat, de Knezevina, het vorstendom van Servische staten. Karadzic zou premier van deze staat moeten worden en Mladic minister van oorlog. De VS dreigde vervolgens het wapenembargo tegen de Moslims op te heffen als de Bosnische Serviërs het plan niet als nog aanvaardden. Clinton gaf hen tot half oktober de tijd om in te stemmen met het plan, anders zou hij actie ondernemen om het wapenembargo binnen twee weken op te heffen. Dit maakte geen indruk op de bevolking van de "Republika Sprska": in het referendum over het vredesplan van de contactgroep spraken 96% van de deelnemers zich uit tegen aanvaarding van het voorstel. In verschillende plaatsen werden overigens onregelmatigheden geconstateerd. Karadzic zei in reactie op de uitslag: "We will ask for another map. We expect a new conference, new peace efforts". De VS en de RF beschouwden het referendum echter als niet legitiem.

De zwaarste bedreiging voor de Bosnische Serviërs werd gevormd door de blokkade van Servië en door de eventuele opheffing van het wapenembargo tegen de Moslims. De Bosnische Serviërs ageerden daarom sterk tegen deze twee dingen. Karadzic zei op 2 september dat de Bosnische Serviërs "het volste recht hebben om sancties tegen de Moslims in te stellen, om te voorkomen dat zelfs maar één vogel de

enclaves bereikt, totdat de wereld Joegoslavië beveelt het embargo tegen ons op te heffen". Hij dreigde met het volledig afsluiten van de elektriciteit, water, gas en voedsel naar de enclaves. De VN-konvoeien zouden worden tegen gehouden en het Westen diende rekening te houden met gijzeling van VN-personeel. De Bosnische Serviërs dreigden ook met maatregelen tegen het VN-personeel in Bosnië bij een eventuele opheffing van het wapenembargo tegen de Moslims.

De Moslims riepen de VN op om in dat geval desnoods met geweld de VN-konvoeien door te zetten. De Bosnische premier, Haris Silajdzic, klaagde dat de Bosnische Serviërs helemaal niet gestraft werden voor hun weigering om het vredesplan te accepteren.

De Bosnische Serviërs sloegen de rest van september dreigende retoriek uit aan het adres van de Serviërs en de VN. Op 19 september dreigde Karadzic in een brief aan de secretaris-generaal van de VN, Boutros-Ghali, om alle contacten met de VN te verbreken als de VR zou besluiten tot nieuwe sancties. Dit was een reactie op de resolutie die de contactgroep heeft ingediend bij de VR om de reis- en financiële mogelijkheden van de Bosnische Serviërs te beperken. Deze resolutie werd aangenomen.

MOSLIM-KROATISCHE FEDERATIE

President Izetbegovic klaagde op 5 september over het gebrek aan vooruitgang bij de vorming van de Moslim-Kroatische Federatie. Hij hield de Kroaten daarvoor verantwoordelijk. In de door Moslims bestuurde gebieden zouden de Kroaten alle vrijheden genieten in tegenstelling tot de Moslims in Kroatische gebieden, zoals Mostar. Izetbegovic wilde Tudjman en Clinton daarover aanspreken.

Als gevolg daarvan voerden Tudjman en Izetbegovic op 13 september in Zagreb besprekingen. De presidenten bereikten een akkoord over de vorming van een gezamenlijk leger, het samen besturen van kantons en gemeenten en het openen van een belangrijke transportweg. Tudjman sprak van een grote stap vooruit. De strategische belangen bij de samenwerking werden benadrukt.

In het Akkoord van Washington, waarmee de Moslim-Kroatische Federatie werd opgericht, werd de vorming van een verenigd militair commando, de terugkeer van vluchtelingen en samenwerking met betrekking tot economische problemen in het vooruitzicht gesteld. Daar was echter weinig van gekomen. De komst van vluchtelingen uit het noorden van Bosnië, waar de Serviërs ook gedurende de tweede helft van 1994 voortdurend etnische zuiveringen doorvoerden, zette bovendien de Moslim-Kroatische samenwerking in Centraal-Bosnië onder druk. Daarnaast ageerden Kroatische en Moslim-extremisten om machtspolitieke en financiële redenen in Zuid-Bosnië tegen de Federatie. VN-functionarissen waren bang dat de Federatie uiteen zou vallen en de aanwezigheid van de VN-troepen bedreigd zou worden als er niet snel iets gebeurde.

SERVISCHE OBSTRUCTIE EN SAMENWERKING

De spanning tussen Unprofor en de Bosnische Serviërs liep eind september-begin oktober op als gevolg van de verscherping van de sancties tegen de Bosnische Serviërs en een NAVO-bombardement. Op 22 september voerde de NAVO in opdracht van generaal Rose in Sarajevo een luchtaanval uit op Bosnisch Servische stellingen rondom de Bosnische hoofdstad. De aanval volgde op een reeks beschietingen van VN-personeel: een anti-sluipschutterteam werd door de Serviërs beschoten, waarbij een VN-militair verwond werd en later op de dag werd een Frans VN-voertuig beschoten, waarbij een Franse VN-militair werd verwond. Volgens generaal Rose werd de Franse pantserwagen doelbewust aangevallen door de Bosnische Serviërs.

Nadat de Bosnische Serviërs conform de standaardprocedures een half uur van tevoren waren gewaarschuwd, voerden twee Britse Jaguar gevechtswapenwerpers de aanval uit. Een Amerikaanse Fairchild A-10 bevestigde dat de aanval succesvol was geweest. Het doelwit was een Bosnisch-Servische T-55 tank, die zich in de twintig kilometer zone rond Sarajevo bevond. Deze veiligheidszone diende uiterlijk om 24.00 uur op 21 september al vrij te zijn van zware wapens.

Volgens de Bosnische Serviërs was de aanval slechts een kwartier van tevoren aangemeld en hadden de

vliegtuigen hun doel gemist. Volgens een verklaring uit Pale zouden burgerdoelen zijn beschoten. De aanval zou zijn gevolgd op een reeks Moslim-provocaties. De Bosnische Serviërs hebben bij monde van generaal Mladic aangekondigd dat zij zich het recht voorbehouden om op een door hen te kiezen plaats en tijdstip de NAVO-aanval te vergelden. Provocaties van VN-militairen in Gorazde en de Bihać-pocket werden gemeld.

Een toename van schiet-incidenten rondom VN-personeel werd geconstateerd, bijna alle VN-konvoeien, helivluchten, inspecties van opslagplaatsen voor zware wapens en andere VN-activiteiten werden tegengehouden en dreigementen werden geuit aan het adres van Unprofor. De VN zou de Bosnische Serviërs van zijn neutraliteit moeten overtuigen, voordat daar verandering in zou komen. De VN laste daarop op 27 september alle konvoeien af en sloot de luchtbrug naar Sarajevo nadat een plaatselijke Servische officier had bedreigd om ieder vliegtuig te beschieten. De hulp aan 800.000 Bosniërs kwam volledig tot stilstand.

Op zaterdag 1 oktober leek een doorbraak tot stand te zijn gebracht: er werd een akkoord bereikt tussen generaal Sir Michael Rose, de bevelhebber van Bosnië-Hercegovina Command, en Karadzic om de blokkade van VN-konvoeien op te heffen. Daags na het akkoord hielden de Bosnische Serviërs echter weer VN- en UNHCR-konvoeien tegen waarvoor toestemming was verleend. Na zware druk door de VN-gezant, Yasushi Akashi, kon de luchtbrug naar Sarajevo hervat worden. De VN werd hoe dan ook voortdurend gehinderd door Bosnisch Servische blokkades.

De Bosnische Serviërs hielden aan de andere kant contacten met de VN elders gaande - zo gingen de onderhandelingen over het herstel van elektriciteit etcetera naar Sarajevo met de VN nog steeds door (zie Centraal-Bosnië) - en riepen zij op tot nieuwe vredesonderhandelingen. Karadzic zei in een interview dat zijn Republika Sprska bereid was om toe te treden tot een Bosnische Unie als soevereine staat. De Bosnische Unie zou dan wel de vorm moeten hebben van de EU (met een eigen munt, buitenlandse politiek, en economische betrekkingen voor alle lidstaten). Generaal Mladic lanceerde op 30 september een voorstel voor een vredesakkoord met de Kroaten en de Moslims. Hij sprak zich uit voor een politieke oplossing van het conflict, omdat voortzetting van de oorlog rampzalige gevolgen zou hebben, die niet tot de Balkan beperkt zouden blijven. Hij stelde een ontmoeting voor van de militaire commandanten van de deelnemende partijen - de Kroaten (HV), de Bosnische Kroaten (HVO), de Moslims (BiH) en de Bosnische Serviërs (VRS) - met als doel het bereiken van een troepenscheiding en het plaatsen van VN-troepen langs de confrontatielijnen. Dit zou dus een bestand moeten opleveren op basis van de huidige krachtsverhoudingen, waarbij de Bosnische Serviërs 70% van het land bezitten. Het plan werd geïnterpreteerd als een teken dat de Bosnische Serviërs zoeken naar wegen om de zware druk te verlichten en dat ze het confrontatie-beleid ten opzichte van de VN wilden verlaten. Andere feiten die daarop wezen waren een op 1 oktober gesloten akkoord over de uitwisseling van gevangenen en de overeenkomst om de hulpkonvoeien weer te hervatten.

De Bosnische Serviërs leken zich te realiseren dat het afkappen van de contacten met Unprofor het isolement ten opzichte van de rest van de wereld zou vervolmaken. Sommigen wezen er daarnaast op dat de VN en de Bosnische Serviërs weer een gezamenlijk belang hadden: beiden zouden gebaat zijn bij het voorkomen van robuuster optreden van de NAVO, waartoe in Sevilla werd besloten (zie Internationale Politiek). De Bosnische Serviërs hadden namelijk bedreigd om de VN weg te sturen als een van hun wapendepots vernietigd zou worden in een NAVO-luchtaanval.

WAPENEMBARGO: COMPROMIS

De Moslims waren er niet helemaal over uit of men de Amerikaanse plannen om het wapenembargo op te heffen tegen de Moslims moest steunen. Enerzijds had men de wapens nodig, anders zou het opheffen van het embargo het vertrek van Unprofor betekenen en dat zou niet echt voordelig zijn. De Bosnische president Alia Izetbegović zinspeelde er op 30 augustus op dat dit niet nodig zou zijn, maar een week later bepleitte hij weer de opheffing van het wapenembargo, evenals premier Silajdzic, die Bosnië

vertegenwoordigde op een bijeenkomst van de staten van de Islamitische Conferentie Organisatie (ICO) in Islamabad (Pakistan). De ICO sprak zich unaniem uit voor het opheffen van het wapenembargo.

Eind september vond er weer een grote ommezwaai van standpunten bij de Moslims plaats. Izetbegovic lanceerde na overleg met president Clinton op 28 september een compromis op de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Hij wilde wel dat er een resolutie bij de VR zou worden ingediend en aangenomen, maar dat de praktische uitvoering daarvan met vier tot zes maanden (tot de lente van 1995) zou worden uitgesteld. In ruil daarvoor eiste hij dat de VN in Bosnië zou blijven, dat de blokkade van Sarajevo werd opgeheven en dat het veilige gebied rondom de stad werd uitgebreid. De grote mogendheden zouden er bovendien mee akkoord moeten gaan om het wapenembargo na zes maanden automatisch op te heffen als de Bosnische Serviërs geen vredesplan aanvaarden. Izetbegovic had reeds enige toezeggingen gekregen van onder andere Pakistan en Maleisië dat zij ook bij opheffing van het wapenembargo hun troepen zullen handhaven.

De kwalijke militaire consequenties op de korte termijn in het geval van een opheffing van het wapenembargo (de Bosnische Serviërs zouden vrij zijn om een totale oorlog te beginnen) hadden de Moslims waarschijnlijk op andere gedachten gebracht. Een toezegging van president Clinton om twintig miljoen dollar hulp te leveren aan de Bosnische regering zal ook geholpen hebben. Volgens sommigen was er nog een andere reden voor de verandering van het standpunt. De Moslims zouden bang zijn dat de Kroaten zich tegen hen zouden keren. Er scheen contact tussen de Kroaten en de Bosnische Serviërs te zijn geweest via Jovan Zametica, een adviseur van Karadzic. De Kroaten zouden bang zijn geweest dat de opheffing van het wapenembargo alleen de Moslims zou bevoordelen.

IGMAN-INCIDENT EN VERSLECHTERING RELATIE VN-STRIJDENDE PARTIJEN

De Moslims lieten zich begin oktober in toenemende mate kritisch uit over generaal Rose: hij zou niet hard genoeg optreden tegen de Bosnische Serviërs. Silajdzic beklagde zich bij de NAVO over Rose en drong aan op meer doortastend ingrijpen. De Moslims werden bijgevallen door de VS. De antipathie tegen Rose werd wel in verband gebracht met het dreigement van Rose op 18 september om luchtacties tegen de Moslims aan te vragen indien zij niet zouden ophouden met het provoceren van de Bosnische Serviërs rond Sarajevo. De Moslims zijn daarnaast steeds wantrouwer geworden ten opzichte van het Verenigd Koninkrijk (VK) dat in hun ogen samen met de Russen een confederatie tussen de Bosnische Serviërs en de FRJ leek na te streven. De relaties tussen de VN en de Bosnische regering verslechterden verder door een incident bij Sarajevo.

Gedurende de maand september was de spanning in Sarajevo hoog opgelopen als gevolg van een Servische blokkade van water, gas en elektriciteitstoevoer en artillerie-beschietingen over en weer. Op 6 oktober troffen VN-militairen plotseling de lijken aan van zestien Bosnisch Servische militairen en vier verpleegsters bij de berg Igman bij Sarajevo. Ze waren omgekomen tijdens een verrassingsaanval van een BiH-sabotage eenheid vanuit de gedemilitariseerde zone op een Bosnisch Servische commandopost van het Trnovo-bataljon aan de rand van die zone. Sommige doden zouden door de BiH verminkt of verbrand zijn. Dit bleek bij nader onderzoek niet het geval te zijn, gaf de VN daags erna toe. De Serviërs bleken verwondingen te hebben opgelopen die normaal zijn bij een commando-aanval. Een aantal slachtoffers had blijkens de verwondingen evenwel niet de mogelijkheid gehad om zich over te geven.

De Bosnische Serviërs waren woedend, omdat de BiH aanviel vanuit het gebied rondom Sarajevo waaruit zij zich onder zware druk van de VN hadden teruggetrokken toen er een gedemilitariseerde zone werd gecreëerd. Zij dreigden Sarajevo 'in brand te steken'. Karadzic verweet de VN partijdigheid en dreigde met het wegsturen van Unprofor, die zij verantwoordelijk hielden voor de aanval, en het heroveren van de bergen Igman en Bjelasnica. Unprofor had volgens de Bosnische Serviërs moeten verhinderen dat de Moslims de gedemilitariseerde zone binnendrongen.

Speciale VN-gezant inzake het voormalige Joegoslavië, Yasushi Akashi, diende een scherp protest in bij

Izetbegovic. Franse VN-eenheden begonnen daags erna met het terug dringen van BiH-soldaten uit de gedemilitariseerde zone op basis van een op 14 augustus 1993 getekend akkoord. De 550 BiH-soldaten moesten het gebied verlaten en hun stellingen werden vernietigd. Beide partijen werden gewaarschuwd op straffe van luchtacties geen gebruik meer te maken van de gedemilitariseerde zone. President Izetbegovic protesteerde tegen de verdrijving, omdat de BiH aanwezigheid volgens hem niet illegaal was en eiste bovendien een verontschuldiging van Akashi, die hij van smaad betichtte. Akashi was hiertoe niet bereid, omdat het zou gaan om een onacceptabele militaire operatie. Volgens de Moslims waren de BiH soldaten ontruimd onder dreiging van luchtaanvallen van de VN.

Dit alles verstoorde de relatie tussen de Bosnische regering en Unprofor. De commandant van Unprofor, generaal Rose, intervenieerde op 10 oktober in een poging de verstoorde relatie met de Moslims te herstellen. Generaal Rose ontkende overigens dat met luchtacties was bedreigd bij de ontruiming van de berg. De ontruiming vorderde nauwelijks want de BiH wilde de strategische posities op Igman liever niet opgeven. Er bevonden zich nog altijd rond de vijfhonderd BiH-militairen in de DMZ bij de berg Igman. De VN eiste het vertrek van de soldaten voor 21 oktober, maar sloot het gebruik van geweld bij het ontruimen van de berg uit. De BiH beloofde de VN deze voor 17 oktober te ontruimen.

Generaal Rose zegde daarop generaal Mladic toe dat de berg Igman afdoende zou worden gedemilitariseerd. Een gezamenlijke commissie van de verschillende partijen zou toezicht houden op de naleving van de afspraken tussen de VN en de BiH. De Bosnische Serviërs dreigden met een grote aanval, als de berg niet op 20 oktober zou zijn ontruimd en voerden beschietingen uit op BiH-stellingen vanuit de DMZ. In reactie daarop vroeg de Bosnische ambassadeur bij de VN, Mohamed Sacirbey, de VR om maatregelen te nemen tegen de beschietingen.

Toen de BiH-militairen bij Igman op 18 oktober nog niet waren vertrokken, dreigde Generaal Rose in gesprek met de Bosnische vice-premier, Ejup Ganić, om de blauwhelmen uit de DMZ terug te trekken, als de BiH-troepen daar niet onmiddellijk zouden vertrekken. Ganić verklaarde echter dat Bosnië-Herzegovina een soevereine staat is en dat Rose dit moest respecteren. De posities bij de berg stellen de BiH in staat om de aanvoeroute naar Sarajevo open te houden en zich te verweren tegen de beschietingen door de VRS uit de DMZ. Rose brak het gesprek af toen bleek dat het zinloos was.

De Bosnische regering kon steeds minder opschieten met de VN en generaal Rose in het bijzonder. In een brief aan de VR stelde Sacirbey dat Rose eigenlijk voor een krijgsraad zou moeten verschijnen wegens zijn falen om op te treden tegen de Bosnische Serviërs. Premier Silajdzic lanceerde op 16 oktober een bittere aanval op de internationale gemeenschap. Men zou de "wurging" van Sarajevo negeren en reageren alsof het om een natuurlijke ramp in plaats van om een door de Bosnische Serviërs veroorzaakte tragedie gaat. De internationale gemeenschap zou het beleg praktisch toestaan. Hij eiste luchtaanvallen totdat het beleg opgeheven zou zijn. Verder wees hij eventuele wijzigingen in het vredesplan van de contactgroep, waarover naar aanleiding van enige opmerkingen van de Franse minister van buitenlandse zaken, Alain Jupé, druk werd gespeculeerd. Karadzic verklaarde dat hij dacht dat de contactgroep bezig was met een herziening van het vredesplan om tegemoet te komen aan de wensen van de Bosnische Serviërs.

Na een interventie van Akashi op 21 oktober, verminderden de spanningen zich. Ganić zegde toe dat enige honderden strijders vanaf 24 oktober zouden worden teruggetrokken, op voorwaarde dat de VN de veiligheid van de route Split-Zagreb tot tevredenheid van de BiH-generaals zou garanderen. De VN is feitelijk niet in staat aan deze voorwaarde te voldoen. Desalniettemin begon de BiH op 24 oktober met het terugtrekken van zijn troepen uit de stellingen op de berg. De BiH wist zijn aanwezigheid echter te handhaven tot in 1995, zij het niet op het zelfde niveau als voorheen.

De Moslims lanceerden een campagne tegen Rose. Acht politieke partijen in het Bosnisch Parlement ondersteunden op 25 oktober een verklaring, waarin het vertrek van generaal Rose werd verzocht. Zijn optreden zou onaanvaardbaar zijn, omdat hij al het mogelijke had gedaan om de wil van de

internationale gemeenschap te verzwakken om de Servische misdaden te bestraffen. Hij zou de Bosnische Serviërs te veel ter wille zijn geweest bij het bevelen van NAVO-luchtacties. De directe aanleiding was wederom de poging van de VN om de BiH-strijders van de berg Igman af te krijgen. De leden van de VR werden opgeroepen om de aanstelling van Rose te heroverwegen.

De secretaris-generaal van de VN, Boutros-Ghali, verklaarde echter dat hij volledig vertrouwen had in Rose en sprak zijn erkentelijkheid uit voor het uitstekende werk dat hij zou hebben verricht. De aanstelling van Rose loopt tot 1 januari. De woordvoerder van Rose, Tim Spicer, deelde mede dat Rose niet van plan was om voortijdig op te stappen. Een Britse generaal, Rupert Smith, commandant van de Britse troepen in de Golfoorlog, zou hem in januari opvolgen als commandant B-H Command.

De relatie van de VN met de Bosnische Serviërs was niet veel beter dan die met de Moslims. Karadzic dreigde op 11 oktober opnieuw Unprofor naar huis te sturen. Het Igman-incident toonde volgens hem aan dat "de VN de Moslims voor een totale nederlaag behoeden en dus moeten vertrekken" (NRC Handelsblad 12/10). Later beschuldigden de Bosnische Serviërs de Moslims ervan een nieuwe aanval vanuit de DMZ te hebben gedaan, waarbij elf doden en twintig gewonden vielen. De Moslims hebben de aanval erkend, maar ontkenden dat hij vanuit de DMZ werd uitgevoerd.

De Bosnische Serviërs bleven ondertussen hulpkonvoeien van Unprofor en de UNHCR blokkeren: minder dan de helft van het aantal geplande konvoeien voor het Unprofor-personeel kon zijn eindbestemming bereiken en slechts een derde van de konvoeien voor de Bosnische bevolking. Brandstof-konvoeien werden eerst doorgelaten, maar konvoeien met winterkleding en tenten tegengehouden. De brandstof-konvoeien werden daarna, volgens de VN op bevel van Mladic persoonlijk, tegengehouden of slechts doorgelaten als een deel van de lading aan de Bosnische Serviërs werd afgestaan. De VN ging daarmee wederom niet akkoord. De brandstof-voorraden van het Unprofor-personeel daalden daarop aanzienlijk en het uitvoeren van het mandaat van Unprofor kwam in het gedrang.

Akashi voerde in het weekend van 21 oktober besprekingen met de Bosnische Serviërs in Pale om de brandstofblokkade op te heffen. Na zware druk - de VN dreigde met "extremely strong action" - beloofde Karadzic op 24 oktober dat de blokkades zouden worden opgeheven. Hij wilde echter slechts instemmen met het transport van twintig ton brandstof naar Gorazde en Zepa. Volgens bepaalde bronnen wilden de Bosnische Serviërs de benzine-blokkade slechts opheffen als de BiH bij Igman zou vertrekken. Hoe dan ook had de belofte van Karadzic weinig consequenties: op 24 oktober werden de VN-konvoeien weer tegen gehouden.

DEMORALISERING EN PARANOIA BIJ DE BOSNISCHE SERVIËRS

Onder de Bosnisch Servische bevolking scheen in oktober een algemeen gevoel van demoralisering te heersen door het voor de gewone man verwarrende embargo van de FRJ en door de isolatie van de buitenwereld. Met name het afkappen van de telefoonverbindingen deed de bevolking morren en voor het eerst werd getwijfeld aan het leiderschap van Karadzic. Men klaagde over corruptie aan de top. In de pers werd gewag gemaakt van op handen zijnde pogingen om hem af te zetten, geregisseerd vanuit Belgrado.

Uit angst voor coup-pogingen gedirigeerd uit Belgrado, voerde Karadzic een zuivering uit gevoerd bij het leger en de politie. Een veertigtal mensen werd gearresteerd op verdenking van diefstal, illegaal wapenbezit, valsheid in geschrifte en verraad van staatsgeheimen. De meeste arrestanten waren lid van een eenheid van de veiligheidsdienst met de codenaam Typhoon (Tajfun), die zijn hoofdkwartier had in Banja Luka, het bolwerk van de oppositie tegen het bewind van Karadzic. Typhoon werd voor de Bosnische oorlog in 1990 door de JNA opgericht en onderhield volgens de Bosnische Serviërs nauwe contacten met de Servische geheime dienst. Volgens een verklaring van het ministerie van binnenlands zaken zouden geheime bergplaatsen van munitie, wapens, explosieven, valse documenten en afluisterapparatuur zijn gevonden.

Milosevic wilde volgens de Bosnische Serviërs proberen om Karadzic af te zetten, omdat het embargo niet werkte. Hij zou daartoe gebruik willen maken van een deel van de VRS, die oorlogsmoe zou zijn en zich zou ergeren aan de corruptie van de politieke leiding in Pale. Het leger was al eerder in opstand gekomen in Banja Luka. Het eiste toen verhoging van de wedde en later ook een einde aan de corruptie in het bestuur en het aftreden van de regering in Pale.

Karadzic zei dat hij al verschillende malen de ontbinding van de door de breuk met Milosevic onbetrouwbaar geworden eenheid had bevolen, maar dat zijn bevelen niet werden uitgevoerd. "Karadzic is erg bang en de enige kracht in de Republika Srpska [de Bosnisch Servische republiek] die op de een of andere manier zijn positie in gevaar kan brengen is het leger. Al deze mensen zijn beroeps-spionnen en hij probeert op zijn tellen te passen", aldus een dagblad in Belgrado (Time 22/10).

BIHAĆ-OFFENSIEF

Eind oktober werden alle vredesinitiatieven en de betrekkelijke rust op het strijdtoneel doorkruist door een (in eerste instantie) succesvol verrassingsoffensief van de BiH vanuit Bihać in zuid-oostelijke richting. Ook in Centraal-Bosnië lanceerde de BiH verschillende offensieven. De Moslims kregen onderwijl steeds meer moeite met de aanwezigheid van de VN om twee redenen:

- (1) de Moslims hadden het idee dat de VN partijdig was, omdat schendingen van bestandsafspraken door de VRS niet afgestraft werden; en
- (2) ze kwamen door eigen hun militaire activiteiten in aanvaring komen met de VN: De VN deed pogingen om de fronten in Bosnië te stabiliseren, terwijl de BiH nu eindelijk in staat leek te zijn om de frontlijnen naar hun hand te zetten. Naarmate de BiH sterker werd, zag het de blauwhelmen meer en meer als een obstakel bij het bevrijden van bezet gebied.

De successen op het slagveld leidden er ook toe dat de Moslims weer van standpunt veranderden over het opheffen van het wapenembargo. Ambassadeur Sacirbey zei op 3 november dat de Moslims de opheffing van het wapenembargo verkozen boven de aanwezigheid van de VN. Dit zei hij in een debat van de Algemene Vergadering over een resolutie, waarin onder andere aan de VR gevraagd werd om het wapenembargo te beëindigen (zie Internationale Politiek). Sacirbey zei over de daaraan verbonden risico's voor de Moslims: "Het is een risico waarover wij zelf moeten beslissen (...) we willen dat ze ons recht op zelf-verdediging respecteert" (Volkskrant 4/11).

DE REACTIE VAN DE BOSNISCHE SERVIËRS

De Bosnische Serviërs hielden alle brandstof-konvoeien nog steeds tegen en maakten een opheffing van de brandstof blokkade afhankelijk van de gehele ontruiming van de BiH-strijders op Igman. Volgens VN-woordvoerder Thant Myint-U wilde men de missie van Unprofor onmogelijk maken, hetgeen onacceptabel zou zijn voor de VN. Hij hield de Bosnische Serviërs verantwoordelijk voor de situatie in Srebrenica en Gorazde, waar door de totale blokkade op brandstoftransporten de patrouilles te voet moesten worden uitgevoerd. De VN klaagde verder ook over verschillende beschietingen van VN-personeel en over schendingen van bestandsafspraken, naar aanleiding waarvan met weinig succes dreigde met NAVO-luchtaanvallen. Bij de VN heerste tenslotte enige verwarring over de situatie in Pale, omdat de Bosnische Serviërs - in tegenstelling tot Karadzic' belofte - in het geheel geen brandstofkonvoeien door lieten. Het verschil tussen de woorden van Karadzic en de acties van het leger kon volgens Myint-U op een naderende putsch en onenigheden in Pale duiden. Het was ook mogelijk dat Karadzic gewoon loog.

De laatste protesteerde op zijn beurt bij de VN, omdat het moslim-offensief in de Bihać-pocket plaatsvond vanuit de gedemilitariseerde zone (DMZ) rondom het veilige gebied. Hij beklagde zich bij Rose, omdat de VN de BiH niet had belet Bihać als uitvalsbasis te gebruiken en beschouwde de VN als medeverantwoordelijk voor de militaire ontwikkelingen. De Bosnische Serviërs beschuldigden verder de Moslims van het platbranden van dorpen en het vermoorden van dorpingen bij hun offensief. Veel

Bosnische Serviërs sloegen op de vlucht en de Moslims veroverden veel terrein.

Karadzic kondigde op 30 oktober in uniform gestoken in Bosanska Petrovac een tegenoffensief aan. "Dit land is van ons en het blijft van ons", aldus Karadzic. Hij verscheen in Bosanska Petrovac in gevechtstenuw om zijn troepen een hart onder de riem te steken. Hij kondigde de 'staat van oorlog' in het westen van de "Servische Republiek" af en overwoog deze uit breiden naar het rest van het land. De Bosnische premier Haris Silajdzic noemde zijn toespraak wanhopig. Karadzic kondigde de dag er op aan dat hij de staat van beleg op het hele grondgebied van de "Republika Sprska" uit wilde roepen. Karadzic bedreigde de Moslims met enorme verliezen en zei: "...our enemy doesn't want peace. They want war, and if they want war, they'll have it". De Bosnisch Servische eenheden werden in opperste staat van paraatheid gebracht.

Op de Bosnische Servische televisie waren beelden te zien van vluchtende Serviërs, ingenomen steden en door de Moslims begane wreedheden. Volgens sommigen over-dramatiseerden de Bosnische Serviërs de aanval van de BiH als onderdeel van de propaganda oorlog tegen Belgrado. Vanuit Belgrado werd bericht dat een deel van de vluchtelingen niet uit de Bihac-pocket kwam, maar daar naartoe werden gebracht om de indruk te wekken dat er een catastrofe plaatsvond. Belgrado negeerde overigens de ontwikkelingen in de Bihac-pocket totaal.

Het doel van de propaganda-oorlog was echter niet zozeer Belgrado, als wel Knin. Als de Kroatische Serviërs ook voor het vredesbeleid van Milosevic zouden gaan kiezen, zou het lot van de Bosnisch Servische Republiek bezegeld worden. De Bosnische Serviërs wilden hun volksgenoten in de Krajina daarom voor zich winnen. In eerste instantie leek dat niet te lukken: de RSK hield de boot af bij een bezoek van een Bosnisch Servische delegatie die het verdiepen van de relaties tussen Pale en Knin wilden bespreken. Om verschillende redenen (zie UNPA's) kreeg men de Krajina Serviërs echter zover dat zij actief gingen participeren het Servische tegenoffensief in de Bihac. De president Martić (van de RSK) uitte op 31 oktober dreigende woorden aan het adres van de Moslims en zei dat de Kroatische Serviërs het recht hadden om hun volksgenoten in de Bihac-pocket te ondersteunen. Hij stuurde speciale eenheden en paramilitaire politie naar de grens met Bosnië. De Moslims dreigden op hun beurt elke aanval uit de Krajina te zullen beantwoorden. De VN was van mening dat de onderhandelingen met Zagreb de RSK van inmenging in Bosnië zouden afhouden. Later stroomden echter duizenden troepen van de SVK (het leger van de RSK) de grens over.

In Pale werd ondertussen het parlement op verzoek van het militair opperbevel en Karadzic bijeengeroepen om het afkondigen van de staat van beleg in heel het land uit te roepen. Hiertegen bestond veel weerstand, omdat het parlement daarmee een groot deel van zijn bevoegdheden zou afstaan. Veel afgevaardigden verdienen met hun lokale koninkrijkes grof geld en hebben eigenlijk weinig behoefte aan een effectieve centrale organisatie in hun "staat". Uiteindelijk werd besloten Karadzic toestemming te geven om de staat van beleg in delen van het land uit te roepen waar dat nodig was. Er werd ook gemobiliseerd. Een onderdeel daarvan zou onder meer de vorming van studentenbrigades omvatten. De studenten zouden zich moeten melden voor dienst en de Bosnische Serviërs die naar het buitenland waren gevlucht, zouden voor het laatst opgeroepen worden zich te melden, anders zouden ze als deserteurs worden beschouwd en zouden hun bezittingen verbeurd worden verklaard.

In het kader van de staat van beleg, ging men ook over tot het installeren van comités die militairen die hun plicht verzaakten bij het verdedigen van het land zouden berechten. In het land heerste een haast paranoïde sfeer: als gevolg van de noodtoestand kon men nu geëxecuteerd kunnen worden voor het plegen van verraad of voor het verspreiden van desinformatie. Het gonsde namelijk van de geruchten, onder andere over geheime afspraken met Milosevic. De Bosnisch Servische officieren zouden vanuit Belgrado opdracht hebben gekregen om de nederlaag te ensceneren om de acceptatie van het vredesplan te bevorderen (Volkskrant 4/11). Het moraal bij de troepen, dat toch al niet meer zo hoog was als gevolg van de nederlagen op het gevechtsveld (ook in Centraal-Bosnië bij Kupres werd de VRS verslagen), daalde sterk door deze ontwikkelingen.

Het Servisch tegenoffensief verliep echter bijzonder voorspoedig: binnen een aantal dagen hadden de Bosnische Serviërs alles terug veroverd wat verloren was en stootte men door in de richting van het veilige gebied Bihac. De BiH trok zich terug in de stad, maar werd achternagezeten door de Servische eenheden van de VRS en de SVK.

KERENDE KANSEN VOOR DE MOSLIMS

Het V korps van de BiH kwam in de Bihac zwaar in de problemen als gevolg van de aanvallen van de VRS, SVK en de militia van Abdić. Izetbegović deed een beroep op Kroatië om in te grijpen (zie Kroatië) en de Moslims beklagden zich bij de VN over inmenging door Serviërs van buiten Bosnië, schendingen van de grenzen van de veilige zone rondom Bihac en van het vliegverbod boven Bosnië. De Bosnische regering wilde dat de internationale gemeenschap tegen deze schendingen optrad en het tegenoffensief tot staan zou brengen.

De Amerikaanse regering nam op 11 november een aardschokkende beslissing door zich terug te trekken uit de operatie Sharp Guard voor de controle op de naleving van het wapenembargo op de Adriatische Zee. Dit werd geïnterpreteerd als een teken van steun aan de Moslims. Het Amerikaans besluit werd toegejuicht. De Bosnische minister van buitenlandse zaken Sacirbey zei te hopen dat het nagevolgd zou worden door andere VN-leden.

Meer dat kregen de moslims in eerste instantie niet. De VN voelde zich namelijk niet erg geneigd om in te grijpen om de Moslims te redden. De Franse minister van buitenlandse zaken, Jupé verwoordde het algemene gevoel toen hij constateerde dat de Moslims eerder in november de afspraken met de VN hadden geschonden door hun in militair opzicht onverantwoordelijk offensief vanuit de 'safe area' Bihac en dat hij er weinig voor voelde de Moslims te gaan redden nu dat dit offensief op een fiasco was uitgelopen. Het gebrek aan actie van de VN zette veel kwaad bloed bij de Moslims, die het toch al niet zo goed konden vinden met de VN.

Ook de Kroatië kwam het V korps niet direct te hulp. Kroatië was dat wel van plan maar werd daarvan afgehouden. Izetbegović noemde zijn relaties met de Kroatische president Tudjman koud en beleefd en zei dat het verbond tussen de Kroaten en de Moslims in de Bihac-regio niet werkte, omdat de handen van de Kroaten gebonden waren: "They we promised a political solution in Krajina (...) on condition [that] they did not undertake any military action".

De samenwerking met de Kroaten ging in Bosnië overigens ook niet over rozen. Door de blokkade van Sarajevo konden de Kroaten moeilijk deelnemen aan kabinetszittingen en wilden daarom de zittingen verplaatsen naar Mostar. De Moslims verzetten zich daartegen. De Kroatische president van de Federatie, Zubak, werd verder weliswaar zonder problemen afgelost door de moslim vice-president Ganic, maar de uitvoering van de afspraken gaat heel langzaam. In Bosnië noemt men de federatie de "hommel-federatie": bijen kunnen eigenlijk niet vliegen, maar blijven op wonderbaarlijke wijze in de lucht. Er zouden inmiddels in het hele gebied kanton-verkiezingen moeten zijn gehouden, maar dat is tot nu toe alleen in Tuzla, waar men reeds ver gevorderd is met het instellen van een etnisch gemengd kantonbestuur.

Uiteindelijk voerde de NAVO op 21 en 22 november bombardementen uit. Het doel was echter niet om de Servische opmars te stoppen, maar om de schendingen van het vliegverbod en de participatie van de RSK te beëindigen en om de beschieting van NAVO-vliegtuigen te vergelden.

SERVISCHE REPRESAILLES VOOR NAVO-AANVALLEN

Na de aanvallen van de NAVO op 21 november maakten de Bosnische Serviërs duidelijk dat ze niet meer instonden voor de veiligheid van het VN-personeel, dat naar hun mening geen reden meer had om te blijven, omdat ze zich gedroegen als een bezettingsmacht. Het parlement in Pale kwam bijeen om represailles voor de aanvallen te bespreken. Na de tweede aanval dreigde de VRS met een algehele oorlog tegen Unprofor. Generaal Rose bracht al het VN-personeel in verhoogde staat van paraatheid.

Een hele serie gijzelingen van honderden VN-militairen vonden plaats, Weapon Collection Points (WCP's) werden geblokkeerd en het aantal schietincidenten liep hoog op. Bijna alle konvoeien met brandstof werden tegengehouden en voedseltransporten naar Bihać, en naar de vliegvelden van Tuzla en Sarajevo werden onmogelijk gemaakt.

De Bosnische Serviërs overwogen verder een formeel bondgenootschap met de Kroatische Serviërs aan te gaan. Dat zou een streep zijn door de rekening van het beleid van Milosevic, die Bosnische Serviërs probeerde te isoleren. De Servische krant Politika reageerde met de constatering dat de Serviërs niet tegen de hele wereld kunnen vechten en dat het beleid van Karadzic dwaas was. Karadzic zal daar niet wakker van hebben gelegen.

Hij was ook niet onder de indruk van de komst van 2000 Amerikaanse mariniers naar de Adriatische Zee, waartoe Clinton op 25 november besloot: "Ze sturen 2000 mariniers. Later zullen ze 10.000 mariniers sturen om die 2000 man te redden. En nog later sturen ze er 100.000 om die 10.000 mariniers te redden. Dat is de beste manier om een nieuw Vietnam te krijgen", aldus Karadzic.

WEDEROPSTANDING VAN HET VREDESPLAN VAN DE CONTACTGROEP

De VN probeerde besprekingen op gang te brengen, terwijl de Bosnische Serviërs het offensief tot in Bihać voortzetten, en kwam uiteindelijk opnieuw met het vredesplan van de contactgroep op de proppen. De Bosnische regering werd steeds bozer over de volstreckte inactie van de NAVO en de VN tegenover de schendingen van alle afspraken door de Bosnische Serviërs. De Bosnische regering noemde het VK met name als verantwoordelijke voor het hands-off beleid: "Some European governments, led by Great Britain, still believe we should not defend ourselves. This is genocide", aldus premier Silajdzic. De laatste gaf op 27 november een persconferentie over het falen van de VN en zei na afloop dat hij Rose - waarover hij bij aanvang van de persconferentie op een minachtende manier sprak - nooit meer wilde zien of spreken.

De Moslims probeerden de internationale gemeenschap te bewegen tot meer airstrikes van de NAVO. De Bosnische Serviërs probeerden ondertussen meer concessies los te krijgen in de onderhandelingen over een staakt het vuren. De Bosnische Serviërs hadden aanzienlijk meer succes.

Toen de Amerikanen van koers wijzigden en weer naar een politieke oplossing voor Bosnië streefden en er concessies aan de Serviërs werden besproken, ontploften de Moslims bijna. Silajdzic gaf een verontwaardigde reactie op de voorstellen van de contact-groep: "Willen ze dan werkelijk een beloning uitreiken voor genocide en half Bosnië overhandigen aan een Groot-Servië?".

VN-ambassadeur Sacirbey zei niets te zien in een nieuwe internationale Bosnië-conferentie, zolang het vredesplan nog niet door de Bosnische Serviërs zou zijn aangenomen.

Toen de diplomaten van de contactgroep naar Sarajevo kwamen om over het vredesplan te praten, weigerden Silajdzic en Izetbegovic hen te ontvangen. Tegenover Ejup Ganic hielden de diplomaten van de contactgroep vol dat er geen concessies aan de Bosnische Serviërs zouden worden gedaan. In werkelijkheid wilde men de Bosnische Serviërs toestaan om confederale banden aan te gaan met Servië. Verder overwoog men Milosevic te belonen voor zijn inspanningen om het vredesplan aan de man te brengen (zie Internationale Politiek). De ambassadeur van de Moslims naar de CVSE conferentie, Hadziahmetovic, zei dat de Bosnische regering er niets tegen zou hebben als de Bosnische Serviërs confederale banden aangingen met Servië, mits de Moslims in de Sandzak-regio van Servië confederale banden mochten aangaan met Bosnië-Herzegovina. De Bosnische regering wees de confederale banden voor de Bosnische Serviërs later echter zonder meer van de hand.

UNPROFOR IN CRISIS

Begin december bracht SG Boutros-Ghali een bezoek aan Bosnië om de crisis waarin Unprofor verzeild was geraakt op te lossen: de gijzelaars loskrijgen, de diverse blokkades opgeheven krijgen en een einde te maken aan de diverse beschietingen van VN-personeel. Het bezoek had van begin af aan al weinig

kans van slagen: de VN meldde dat de Bosnische Serviërs luchtafweer geschut in stelling brachten voor zijn bezoek aan Sarajevo, waar hij Izetbegovic en Karadzic wilde spreken. Toen hij ongedeerd in Sarajevo aankwam, werd hij ontvangen door 3000 demonstranten, die protesteerden tegen de inactie van de VN.

De SG kondigde vooraf aan dat hij drie "absolutely rock bottom conditions" voor het voortzetten van Unprofor zou stellen:

- (1) een onmiddellijke einde aan de gevechten in Bihac;
- (2) een staakt-het-vuren voor geheel Bosnië; en
- (3) garanties voor het vrije verkeer van het VN-personeel.

Er werd een pauze in de NAVO-vluchten ingelast door de SG om Serviërs niet tegen de haren in te strijken.

Zijn missie liep op een totale mislukking uit. Karadzic weigerde hem te ontmoeten, ook na een pleidooi van Akashi. Hij wilde als staatshoofd van de "Republika Sprska" behandeld worden: de SG moest dus maar naar Pale komen. De SG slaagde er niet eens in Karadzic of Nikola Koljevic aan de lijn te krijgen. Tot overmaat van ramp zei Izetbegovic dat hij niet bereid was wat dan ook te bespreken, voordat de Bosnische Serviërs het vredesplan niet alsnog zouden ondertekenen.

Om de gijzelaarscrisis op te lossen bracht Yasushi Akashi een bezoek aan het hoofdkwartier in Pale om te pleiten voor de vrijlating van de gegijzelde VN-militairen. Op het hoogtepunt van de gijzelingen waren de volgende VN-militairen vastgezet:

VN-militairen op WCP's	
Freat	145
Rusbat2	40
Urkbata	82
VN-militairen bij konvoeien:	
Dutchbat	103
Britbat2	63
VN-militairen in Sarajevo:	
vastgezette UNMO's	27
Canbat	55

TOTAAL	515

In eerste instantie ontkenden de Bosnische Serviërs dat het om gijzelingen zou gaan: het zou allemaal een grote vergissing zijn geweest. Daarna eiste generaal Mladic van de VRS de vluchtplannen van de NAVO in ruil voor de vrijlating van de gijzelaars. De eis lieten de Serviërs echter vallen in de onderhandelingen. De VN nam om politieke redenen overigens ook het woord "gijzeling" niet in de mond, maar gebruikte de term "vastzetten".

Na ruim een week werden 70 Nederlanders en 43 Britten vrijgelaten en na enkele weken werden in stappen ook de andere gijzelaars losgelaten. De grootste groep kam vrij op 10 december, toen de Bosnische Serviërs ineens 187 gijzelaars lieten gaan. Over het algemeen werden de gijzelaars goed behandeld en kregen te eten en te drinken. Gedurende de hele tijd dat er gijzelaars vastzaten durfde de VN niets te ondernemen dat de Bosnische Serviërs tegen de haren zou strijken en wilde daarom dat de NAVO geen nieuwe aanvallen zou uitvoeren, tenzij het echt niet anders kon.

De VN was al huiverig geworden om de NAVO in te schakelen, niet alleen uit angst voor de consequenties voor het (gegijzelde) VN-personeel, maar ook omdat de Bosnische Serviërs recentelijk uit Servië een hele reeks SA-9 luchtafweer-raketten hadden gekregen, waardoor de NAVO-vliegtuigen bedreigd konden worden.

DE LANGE ARMEN VAN MILOSEVIC

Op 3 december probeerde een groep van 15 a 20 gematigde afgevaardigden van de SDS van Karadzic het parlement in Pale bijeen te roepen om de verwerping van het vredesplan van enkele maanden geleden ongedaan te maken. Dit mislukte. Twee dagen later vlogen zij naar Milosevic om te praten over het vredesplan. Na afloop verscheen een gezamenlijke verklaring waarin de jongste versie van het vredesplan van de contactgroep werd omarmd.

Milosevic hoopte op die manier de Bosnische Serviërs te bewegen om het vredesplan te accepteren, waarvoor hij op zijn beurt weer zou worden beloond. Milosevic gebruikte niet alleen zijn contacten in Pale om dat doel te bereiken: Op 9 december werden de telefoonverbindingen met Servië hersteld, omdat de Bosnische Serviërs volgens Servië blijk hadden gegeven van hun bereidheid om te onderhandelen over een bestand.

Afgezien van een positieve reactie op het voorstel om het vredesplan van de contactgroep aan te vullen met de mogelijkheid van confederale banden tussen de Republika Sprska en Servië, waren er echter weinig tekenen dat de Bosnische Serviërs van houding waren veranderd. Begin december hadden de Bosnische Serviërs schijnbaar een nieuwe campagne van diefstallen, belemmeringen en pesterijen tegen het VN-personeel gelanceerd. Pantser-escortes van humanitaire konvooien zouden niet meer worden geduld door de Bosnische Serviërs. Ondertussen werden konvooien tegengehouden en beroofd, evenals ander VN-materiaal (zie Centraal-Bosnië).

KARADZIC NODIGT CARTER UIT

Op 14 december verraste Karadzic vriend en vijand met een interview op CNN. Hij deed een "vredesvoorstel", dat de volgende punten bevatte:

- vrije doorgang van VN-konvooien;
- garantie van bewegingsvrijheid voor al het VN-personeel, vrijlating van het gegijzelde VN-personeel;
- vrijlating van alle Moslim-gevangenen jonger dan negentien;
- een onmiddellijke staakt-het-vuren in Sarajevo en omgeving;
- heropening van het vliegveld van Sarajevo;
- de garantie van het naleven van de mensenrechten, ook in de toekomst.

Hij maakte ook melding van ongespecificeerde territoriale concessies. Bovendien nodigde hij de ex-president van de VS, Jimmy Carter, uit om te komen bemiddelen. De internationale gemeenschap reageerde nogal koel. Karadzic bood dingen aan die hij in de eerste plaats niet had moeten schenden en van een echt vredesvoorstel was nog geen sprake. Het doel was ogenschijnlijk een nieuw vredesinitiatief van de contactgroep voor te wezen. De geloofwaardigheid van de Bosnische Serviërs ging niet omhoog door een interview van Karadzic in een Servisch blad waarin hij zij dat hij de Moslims zou verpletteren als Unprofor Bosnië zou verlaten en dat vereniging met Servië een kwestie van tijd zou zijn. De Bosnische regering noemde het een "poging verwarring te zaaien, publiciteit te krijgen en het bestaande vredesplan te saboteren" (NRC Handelsblad 16/12). Izetbegovic waarschuwde dat de Bosnische regering geen nieuwe concessies zou doen en dus wijzigingen van het plan van de contactgroep niet ouden accepteren.

Jimmy Carter reageerde eerst afhoudend, maar stemde toch in. Boutros-Ghali waarschuwde voor doublures en mogelijke tegenstellingen met de vredesoplossingen van de contactgroep. Carter coördineerde zijn acties met de Amerikaanse regering en de VN, maar ging niet als officiële bemiddelaar naar Bosnië. Hij reisde op 18 december naar het voormalige Joegoslavië en sprak onder andere met Tudjman en Silajdzic. Hij zei dat de Amerikanen bevooroordeeld waren over de Serviërs en niet genoeg van ze wisten. De Amerikaanse regering sprak dit tegen.

Na wat pendelen tussen Sarajevo en Pale, wist hij de Bosnische Serviërs op 19 december in te doen stemmen met een onmiddellijke staakt-het-vuren, zodat onderhandeld kon worden over een langer

bestand. Karadzic nam op dezelfde nacht echter nog afstand van de afspraken. Dit riep vragen op over de Servische bedoelingen. De "minister van buitenlandse zaken", Aleksa Buha, bevestigde wat menigeen reeds dacht, namelijk dat de afspraak met Carter bedoeld was om "het pakket van de contactgroep op alle punten open te breken, inclusief de territoriale verdeling en constitutionele regelingen" (Volkskrant 20/12).

Carter ging terug voor nieuwe gesprekken met Karadzic en Izetbegovic. Karadzic schijnt Carter een plan voor de opdeling van Bosnië te hebben voorgeschoteld. Het zou bestaan uit de volgende uitgangspunten:

- 1) Sarajevo zou gedeeld worden in tweeën;
- 2) zowel de MKF als de Republika Sprska zouden natuurlijke en verdedigbare grenzen moeten hebben;
- 3) de natuurlijke rijkdommen en de infrastructuur van Bosnië zouden gelijkelijk verdeeld moeten worden over beide staten;
- 4) beide entiteiten zouden economisch levensvatbaar moeten worden; en
- 5) de Bosnische Serviërs zouden een uitgang naar de Adriatische Zee moeten krijgen.

Om dit te bereiken zou Karadzic bereid zijn om Sarajevo en het terrein ten noorden en westen daarvan aan de Moslims te geven in ruil voor de enclaves Srebrenica, Zepa en Gorazde en de steden Brčko, Doboj, Sanski Most en Jajče en hun omgeving. Beide staten zouden dan een aaneengesloten gebied hebben. Verder was Karadzic bereid tijdelijk deel te zijn van een Bosnische confederatie zodat de internationale gemeenschap zijn gezicht zou kunnen redden. Hij zou echter nooit instemmen met een Bosnische eenheidsstaat. Carter ging wijselijk niet op deze voorstellen in, maar zette zijn pogingen voort om een onmiddellijke staakt-het-vuren tot stand te brengen.

Hij wist zowel de Bosnische Serviërs als de Bosnische regering te doen instemmen met een voorstel van acht punten, waarvan de belangrijkste een staakt-het-vuren van 23 december tot 1 januari 1995 was. In die periode zou dan onderhandeld worden over een bestand voor vier maanden. Izetbegovic zij dat hij om het lijden van zijn volk akkoord was gegaan en omdat het bestand waarover gesproken zou worden tijdelijk van aard was. Een permanent bestand, een consolidatie van de huidige frontlijnen, wenste hij echter niet te accepteren. Karadzic betreurde juist dat het bestand van korte duur zou zijn. Het Westen en het Rusland reageerden sceptisch en drongen aan op het vasthouden aan het plan van de contactgroep. Premier Silajdzic zei da de Bosnische regering de mogelijkheid van confederale banden voor de Bosnische Serviërs accepteerde, als die het bestaan van de Bosnische eenheidsstaat niet zouden aantasten. Krajisnik liet weten dat hij nog geen officiële wijzigingen van het plan van de contactgroep zou hebben ontvangen en dat hij zich daar zorgen om maakte.

Omdat er nog al wat verschillen in de details waren, ging Akashi aan het werk om beide partijen een officiële overeenkomst te laten tekenen waarmee het bestand van Carter geconsolideerd zou worden. Op 23 december tekenden Izetbegovic, Rasim Delic (opperbevelhebber BiH), Karadzic en Mladic een akkoord van zes punten:

- op 24 december zou een staakt-het-vuren ingaan voor heel Bosnië tot aan 1 januari 1995;
- de VN zou weer volledige bewegingsvrijheid krijgen voor humanitaire konvoien;
- onvoorwaardelijke vrijlating van alle krijgsgevangenen onder auspiciën van het Rode Kruis;
- beide partijen zouden de mensenrechten respecteren, met name het recht om te wonen waar men wilde ongeacht leeftijd, geslacht of etnische origine;
- tussen 23 december en 1 januari zou onderhandeld moeten worden over een bestand voor heel Bosnië voor vier maanden; en
- de VN zou toezien op de naleving van het bestand;

Al gauw ontstonden twee problemen. Ten eerste, bleek dat Izetbegovic en Karadzic niet dezelfde tekst hadden ondertekend. De onvoorwaardelijke vrijlating van gevangenen ontbrak in de tekst van Izetbegović. Karadzic had bovendien ondertekend dat hij zou onderhandelen over een allesomvattend vredesakkoord gebaseerd op het bestaande plan dat is opgesteld door de internationale contactgroep,

terwijl Izetbegović had ondertekend dat hij zou onderhandelen over een allesomvattend vredesakkoord met als uitgangspunt de **aanvaarding** van het bestaande plan dat is opgesteld door de internationale contactgroep.

Ten tweede, werd op verschillende plaatsen in het land nog gevochten, niet in de laatste plaats omdat het staakt-het-vuren slechts door de Moslims en de Bosnische Serviërs was ondertekend. In de Bihac-enclave vochten de SVK en de troepen van Abdić gewoon door. De Bosnische regering protesteerde en eiste dat men zich zou terugtrekken, anders zou er geen bestand voor vier maanden komen. Vice-premier Ganić vroeg de VN om de NAVO in te schakelen om het staakt-het-vuren af te dwingen, maar deze weigerde. Volgens de Moslims vocht ook de VRS mee. De VN zei daar echter geen bewijzen van te hebben gevonden. In Centraal-Bosnië gingen de HV en de HVO door met een offensief bij de Livnovallei, tot groot ongenoegen van de Bosnische Serviërs. Zij eisten de stopzetting van het offensief en ook de demilitarisering van de berg Igman door de BiH. De Moslims eisten dat de VN hun stellingen zou overnemen. Ook op andere plaatsen werd er nog of incidenteel weer gevochten, waaronder Bihac-stad en Doboj. Op de meeste plaatsen werd echter niet gevochten en met uitzondering van de Bihac-pocket luwden de gevechten op de andere plaatsen weer.

Generaal Rose ging op 29 december naar de Bihac-enclave voor gesprekken met het V korps en met Abdić. De laatste wist hij de belofte te laten doen dat hij zich aan zou sluiten bij het staakt-het-vuren. Het parlement van Pale keurde het staakt-het-vuren en de onderhandelingen over een bestand dezelfde dag ook nog goed. Iedereen was optimistisch en niet onterecht, want het bestand werd op 31 december weliswaar na veel gezeur - inderdaad door beide partijen ondertekend.

OVERIG NIEUWS

De paus besloot na rijp beraad om Sarajevo niet te bezoeken tijdens zijn reis naar het voormalige Joegoslavië. Dit had te maken met het feit dat Karadžić niet wilde in staan voor de veiligheid van de paus. In een onderhoud met de pauselijke nuntius Francesco Monterisi hadden de Bosnische Serviërs laten weten het bezoek als "hoogst ongewenst" te beschouwen. De diverse schietincidenten in Sarajevo, waarbij burgers en VN-soldaten het doelwit waren en waarvan de daders onbekend waren, benadrukten daarnaast de mogelijke gevaren bij een pauselijk bezoek (zie ook VN-incidenten). President Izetbegović eiste het aftreden van Akashi, omdat deze de paus in een brief had geadviseerd om Sarajevo niet te bezoeken.

Op 31 december scheidden op instigatie van Milosevic zeven leden van de Servische Democratische Partij van Karadžić zich af en vormden hun eigen partij. De leider van de groep was Milorad Dodik, die in nauw contact stond met Milosevic. De voorzitter van het parlement in Pale, Momcilo Krajišnik, keurde de vorming van de nieuwe partij scherp af, omdat een partijstrijd tijdens de vorming van de Bosnische Servische staat niet gelegen was. Karadžić reageerde aanmerkelijk coulanter en zei dat mensen het recht hebben om andere standpunten in te nemen.

BOSNIË-HERCEGOVINA MILITAIR

Ondanks het ingaan van de wapenstilstand vonden er in de maand juli rond de duizend schendingen plaats. Het afgeroepen staakt-het-vuren had geen effect op het strijdtoneel. In de Bihac-enclave en rond Maglaj en Ribnica nam de strijd juist toe. Zo voerden de Bosnische Serviërs een succesvol tegenoffensief bij de route Duck en het Ozren-gebergte. Ook was er in en rond de oude HVO-gebieden zoals de Vitez pocket, omgeving Kiseljak, Zepce en Zavidovici een toename van spanning merkbaar tussen de BiH en de HVO eenheden.

In de laatste week van juli waren de BiH en VRS in alle bekende gebieden weer zeer actief. In het noorden was het onrustig bij de Posavina corridor, Ozren-gebergte, de zuidelijke rand van de

Dobojvinger, noord-west van Tuzla, de Sapna-duim, de Maglaj-pocket en de Brgule-vinger (Vares-Olovo). In Centraal-Bosnië liggen de gebruikelijke 'hotspots' langs de lijn Bugojno, Donji-Vakuf en het Vlastic-gebergte, bij Zepce en Zavidovici en in en rond Sarajevo. In Zuid-Bosnië is het meestal onrustig in de omgeving van Konjic en van Mostar.

In augustus viel in het algemeen een toename van de gevechten in geheel Bosnië te constateren, als gevolg van de afwijzende reactie van de Bosnische Serviërs op het vredesplan van de contactgroep. De BiH en VRS waren in de gebruikelijke gebieden weer zeer actief. In de Posavina-corridor lanceerde de BiH een offensief met beperkte gevolgen, maar in de Bihac-enclave behaalde de BiH een belangrijke overwinning op de strijdkrachten van Fikret Abdić.

Er vonden ondanks het wapenembargo nog steeds buitenlandse wapen- leveranties aan alle partijen in het vroegere Joegoslavië plaats. In totaal ontvingen de Serviërs voor een bedrag van 476 miljoen dollar aan buitenlandse wapens, de Kroaten voor 660 miljoen en de Moslims voor 162 miljoen. Vanuit de voormalige Sovjet-Unie werd voor 360 miljoen aan de Serviërs, voor 50 miljoen aan de Kroaten en voor 20 miljoen aan de Moslims geleverd. Door Duitsland werd voor 320 miljoen aan de Kroaten en 6 miljoen aan de Moslims verkocht. Saudi-Arabië leverde voor 35 miljoen dollar wapens en munitie aan de Moslims. Er werden ook wapens en munitie geleverd vanuit landen zoals Iran, Pakistan en uit de arsenalen van het Russisch leger in de voormalige DDR.

Begin september luidde de strijd enigszins, maar barstte daarna weer los. Hernieuwde zware gevechten vonden plaats rond de Bihac-pocket. Voor het eerst mengden de Krajina Serviërs zich rechtstreeks in de strijd aldaar.

In en rondom Sarajevo en bij Konjic was het erg onrustig als gevolg van artillerie-beschietingen. Verder bleef het onrustig op de bekende plaatsen en met name in Noord-Bosnië was veel activiteit waarneembaar.

Er werd verwacht dat er voor de winter nog enige offensieven zouden worden ingezet om zoveel mogelijk gebiedswinst te boeken. Het voortduren van de oorlog lag niet alleen aan de Serviërs, maar ook aan de Moslims. In de omgeving van Izetbegovic en bij de moslim-legerleiding leefde sinds de militaire successen in de Bihac-pocket tegen Abdić de opvatting dat het mogelijk zou zijn om met militaire middelen een gunstige oplossing te forceren in het conflict.

Begin oktober leek de winter al te zijn ingezet, want het was erg rustig.

De eerste sneeuw viel in Bosnië. Met uitzondering van de gevechten bij Doboj, vonden nergens (relevante) verschuivingen in de confrontatielijnen plaats. Bij de schermutselingen en beschietingen van de VRS en de BiH, stond de toevoer naar de door de Bosnische Serviërs geblokkeerde hoofdstad centraal. De Bosnische Serviërs probeerden Sarajevo kennelijk nog voor de winter onder maximale druk te zetten. Menigeen verwachtte tot aan het voorjaar 1995 geen grote offensieven van de strijdende partijen meer. Opvallend was dat het leger van de Bosnische Kroaten (de HVO) in alle gebieden waar het samen met de BiH tegenover de VRS stond, niet tegen de VRS heeft gevochten. De HVO trok zich terug of hield zich afzijdig van gevechten tussen de BiH en de VRS. Dit betekent in ieder geval dat van militaire integratie in de Moslim-Kroatische Federatie vooralsnog geen sprake is. Sommigen brengen dit patroon in verband met pogingen om tot een Servisch-Kroatisch akkoord te komen over Bosnië.

Eind oktober lanceerde de BiH echter een reeks offensieven: in de Bihac, ten zuiden van Sarajevo en bij Kupres. De aanval op Kupres was uniek, omdat het om een gecoördineerd optreden ging van de BiH en de HVO. Ook langs de andere confrontatielijnen werden aanvallen gelanceerd, maar niet met evenveel succes.

De VRS sloeg al gauw keihard terug met hulp van de SVK en de milizie van Abdić, waarmee nogmaals werd bevestigd dat de Bosnische Serviërs in militair opzicht een duidelijk overwicht hebben op de Moslims. Gedurende de maand november werd de Bihac-enclave onder de voet gelopen. De NAVO kwam voor het eerst in haar geschiedenis in actie door een tweetal bombardementen uit te voeren op doelen in de RSK en in Bosnië, maar dit had niet tot gevolg dat het Servisch offensief tot staan werd

gebracht.

Het moslim-offensief ten zuiden van Sarajevo werd ook teruggerold door de VRS. De Moslims behaalden desondanks enige terreinwinst in de Brgule-vinger, bij Donji Vakuf en in het noorden bij de Majevisa-heuvels. De HVO lanceerde bovendien, volgens onbevestigde berichten met steun van de HV, een eigen offensief in de buurt van Livno.

De wijze waarop de internationale gemeenschap heeft gereageerd op het offensief in Bihać nodigde volgens velen uit tot nieuwe agressie. Er werden voornamelijk diplomatieke middelen gebruikt om het strijdgewoel te beëindigen, die weinig effect sorteerden bij de Bosnische Serviërs. Bovendien zorgde de Russische Federatie ervoor dat het nooit tot een daadwerkelijke militaire operatie zou komen van de NAVO. Velen maakten zich daarom zorgen dat de Bosnische Serviërs wellicht de smaak te pakken zouden krijgen door Bihać en aangemoedigd zouden kunnen zijn om ook elders naar militaire oplossingen voor voortdurende BiH-activiteiten te streven. Het hoofddoel van de operatie was het uitschakelen van het lastige V korps BiH, die VRS-troepen bond en de communicatie en bevoorrading tussen de Bosnische en Krajina Serviërs in de weg stond. De VRS troepen zouden dan weer elders kunnen worden geplaatst. Velen vreesden dat zij tegen Kupreš en Bugojno zouden worden ingezet. Bij Bugojno en Koscani versterkte de BiH zijn troepenmacht. Het VII korps was ook qua materiaal sterker geworden mede als gevolg van leveranties van de HVO.

Door de onderhandelingen over een nieuw staakt het vuren kwam de strijd echter weer tot een (voorlopig?) einde: dat wil zeggen er werden op meerdere plaatsen zware beschietingen uitgevoerd en hier en daar waren er kleine aanvallen, maar er werden geen serieuze offensieven gelanceerd.

HET MOSLIM-LEGER (BiH)

De moslim-offensieven bij Bihać, onder Sarajevo en bij Kupreš toonden aan dat er niet meer met de BiH te spotten viel. De BiH - dat vroeger niet meer dan een verzameling bendes was - werd door de aanvoerder, generaal Rasim Delic grondig gereorganiseerd met behulp van Amerikaanse militaire adviseurs. De BiH telde nu 164.000 man, die voor het grootste deel ook van wapens en uniformen waren voorzien. Uit de voormalige DDR verkreeg men Russische raket-granaten, uit Pakistan Chinese anti-tankwapens en uit Iran minstens 1500 ton munitie.

Izetbegovic omschreef de militaire strategie van de Moslims als volgt: "our strategy is to force or convince the Serbs to accept the peaceful solution offered to both us and them (...) If the Serbs decide to continue the war, our strategy is clear: to launch hundreds of small-scale attacks along the very long confrontation line and to force them to give up their genocidal plan. We can do it since we have the manpower". De strategie van de BiH bestond er uit om ieder BiH korps de aanval in te laten zetten op minstens twee plaatsen, terwijl artillerie- en machinegeweevuur werd gebruikt om elders druk uit te oefenen. Op die manier zou men het de Bosnische Serviërs moeilijk maken bij het bepalen waar de echte aanvallen zouden gaan plaatsvinden en wat daarvan de doelen zouden zijn.

In reactie op de moslim-offensieven zei generaal Rose dat hij dacht dat de strategische balans omgeslagen was naar de BiH. Dit zou de Bosnische regering op de gedachte kunnen brengen dat men voordeel zou hebben bij een ongeremde oorlog, hetgeen echter verschrikkelijke consequenties voor de moslim-bevolking zou hebben. De aankondiging van het militaire opperbevel van de Bosnische Serviërs van 4 november dat "alle beschikbare middelen zullen worden ingezet om de grenzen van ons vaderland te verdedigen", voorspelde weinig goeds.

Ondanks de verliezen van V korps in de Bihać, zakte het moreel van de BiH-strijders in de rest van Bosnië niet in. Het feit dat de BiH eindelijk in staat was om een serieus gevecht aan te gaan leek belangrijker dan de specifieke uitkomst daarvan. Premier Silajdzic verwoordde de gedachten van de Moslims als volgt: "Oorlog is een kogel in het voorhoofd. De Serviërs merken eindelijk: de picknick is voorbij".

Volgens sommigen had de VN de militaire geloofwaardigheid van de BiH steeds gebagatelliseerd, omdat

men bang was voor de effecten op de kansen voor het vredesplan van de contactgroep. Ondanks de desastreuze ontwikkelingen in de Bihac, kon men constateren dat de gevechtskracht van de BiH verbeterd was: "Their command and control ability has improved...giving them the ability to conduct operations on a large scale", aldus een Canadese inlichtingsofficier in Visoko.

In november bleek een discrepantie tussen de zienswijze van de NAVO en de VN over de opnieuw opgelaaide gevechten in Bosnië. De VN verwachtte dat het, zoals Akashi het op 8 november uitdrukte, tot een nieuw militair evenwicht zou leiden en dat de Bosnische Serviërs dan wellicht meer bereid zouden zijn concessies te doen. De NAVO dacht dat de nieuwe gevechten de Bosnische Serviërs juist van concessies afhielden en tot verdere escalatie van de gevechten zouden leiden. Door de bank genomen moet men, achteraf gezien, de NAVO gelijk geven.

Er bleek - ondanks het gecoördineerde optreden tegen de VRS - ook een discrepantie tussen de doelen van de HVO en de BiH. De HVO legde zich voornamelijk toe op het veroveren en consolideren van gebieden die voor de oorlog met name door Kroaten werden bewoond of die zij rekenen tot het Kroatisch grondgebied. De BiH streefde meer algemeen naar het in handen krijgen van het gebied dat de Moslim-Kroatische Federatie was toegewezen in het vredesplan van de contactgroep.

HET BOSNISCH SERVISCH LEGER (VRS)

De VRS telde tussen de 80.000 en 100.000 man, waarvan slechts tussen de 10.000 en 15.000 man beroepsmilitairen waren. Het moreel van de troepen was zwak en het leger was niet ingesteld op de hit-and-run tactiek van de BiH. De VRS werd eind oktober gehinderd door een tekort aan soldaten - de VRS heeft in totaal 1700 km frontlijn om te verdedigen - in combinatie met het embargo van Milosevic, dat voor enige hinder zorgde. Door deze factoren en de reeksen aanvallen van de BiH, was de VRS niet meer in staat om overal aanwezig te zijn met hun elite-eenheden en zware wapens. Het terrein in de Bihac-enclave was bovendien geen tankterrein, maar infanterieterrein, waardoor de BiH in het voordeel was. Daarom was van een Bosnisch Servisch tegenoffensief in eerste instantie weinig te merken.

Een belangrijke ontwikkeling aan de Bosnisch Servische zijde van de laatste maanden van 1994 was de opbouw van een luchtverdedigingsarsenaal. Volgens Britse militaire experts hadden zij eind november beschikking gekregen over SA-6 raketten van Russische makelij. De Russen zouden deze raketten hebben geleverd na het Amerikaanse besluit om zich terug te trekken uit de operatie Sharp Guard. De raketten zouden echter ook uit de

arsenalen van de JNA uit Servië afkomstig kunnen zijn geweest. Ze waren in ieder geval nieuw in de slagorde. In totaal zou de VRS beschikking hebben over 100 SA-6 stellingen en 30 a 40 SA-2 stellingen en zou daarmee 80% van het Bosnische luchtruim beheersen. De SA-6 raketten zou de harde lijn van de Bosnische Serviërs kunnen verklaren en ook waarom de NAVO geen zwaardere aanvallen uitvoerde naar aanleiding van de gebeurtenissen in Bihac (zie ook Internationale Politiek).

De Bosnische Serviërs kregen ook uit een andere hoek steun. Volgens Bosnische regeringsbeambten zouden inlichtingen-rapporten er op wijzen dat Servië brandstof, munitie, helikopters en raketten aan de Bosnische Serviërs had geleverd. Volgens onbevestigde berichten van moslim-zijde zouden ook eenheden van de VJ hebben mee gevochten in de Bihac-enclave aan de zijde van de Bosnische Serviërs.

De VRS veranderde als gevolg van de moslim-offensieven zijn doelen veranderd: eerder werd een stabilisatie van alle fronten nagestreefd, maar nu streefde men, volgens zegslieden van de VRS, naar het uitschakelen van de BiH op plaatsen waar die gevaarlijk was, zoals in de Bihac-pocket. Generaal Ratko Mladic zei begin november in een interview met Der Spiegel dat de Bosnische Serviërs een escalatie van geweld op gang zouden brengen, waarbij de Moslims alles zouden verliezen. Volgens Mladic was een politieke oplossing van het conflict niet meer mogelijk en zouden nieuwe staatsgrenzen met bloed worden getrokken. Hij streefde nog altijd naar de vereniging van alle Serviërs in één staat.

DE BALANS VAN 32 MAANDEN OORLOG

Zo dramatisch als Mladic het schetste verliep de strijd niet. Bloederig is de oorlog in Bosnië echter wel geweest: volgens cijfers van de Bosnische regering zijn er aan Bosnische zijde sinds het begin van de oorlog 144.000 doden gevallen (waarvan 16.000 kinderen) en 167.000 mensen verwond (waarvan 59.000 in Sarajevo alleen). Bij de BiH zouden 45.000 doden zijn gevallen en 60.000 militairen zijn verwond. Volgens schattingen zijn aan Bosnisch Servische zijde 29.000 doden en 40.000 gewonden gevallen en aan Kroatische zijde rond de 7.000 doden (Frankfurter Allgemeine Zeitung 10/11).

BIHAĆ-ENCLAVE

De Bihać-enclave is op de meest uitgestrekte gedeelten zestig kilometer lang en dertig kilometer breed. Er bevonden zich gedurende de tweede helft van 1994 tussen de 200.000 en 300.000 mensen in de enclave, waarvan 65.000 vluchtelingen uit door de Bosnische Serviërs 'etnisch gezuiverde' gebieden. De bevolking van de enclave is in etnisch opzicht bijna homogeen moslim (volgens de volkstelling van 1991 bleken bijvoorbeeld de steden Bihać, Cazin en velika Kladusa respectievelijk voor 70%, 92% en 98% uit Moslims te bestaan).

In de enclave zwaaide de steenrijke en zeer populaire politicus en zakenman Fikret Abdić, bijgenaamd "Babo", hetgeen "vadertje" betekent. Hij was het hoofd van het enorme staatsbedrijf Agrocomerc, de grootste werkgever in de enclave. In de presidentiële verkiezingen was hij de enige serieuze potentiële opponent voor Izetbegović. Hij vergaarde ook meer voorkeurstemmen dan de laatste, maar werd geen president. Hij bleef de macht uitoefenen in de enclave. Tijdens de burgeroorlog bleef hij op goede voet staan met de Kroatische en Bosnische Serviërs, waarmee hij handel dreef. In september 1993 riep Abdić zijn regio uit tot de "autonome provincie West-Bosnië", na een conflict met de Bosnische regering. De relaties raakten zeer verbitterd toen Abdić aparte vredesregelingen met Tudjman, Karadžić en Milosević sloot en zelf een militair verdrag met de Bosnisch Kroatische leider Mate Boban tekende.

Nadat de Moslim-Kroatische Federatie was opgericht, liet president Tudjman de handel met Abdić stopzetten en begon het V korps van de BiH orde op zaken te stellen. Vanuit de stad Bihać, in het zuiden van de enclave, probeerde het regeringsleger de rebellie van Abdić en zijn mannen, die werden gesteund door de Serviërs, tot een einde te brengen.

NEDERLAAG VAN ABDIĆ

Halverwege de maand juni startte Abdić een offensief richting Pećigrad. Aangezien hij geen vorderingen maakte, startte het V korps van de BiH een tegenoffensief vanuit de Skokovi-pas (bij Pećigrad) naar het noorden. Hierbij boekte zij ongeveer 10 kilometer terreinwinst op Abdić. Na een reorganisatie en het stoppen van het BiH-tegenoffensief, ging Abdić weer in de tegenaanval. Deze tegenaanval op drie fronten plaats, namelijk:

- vanuit het noorden richting Pećigrad met behulp van artilleriesteun van de Krajina Serviërs (SVK);
- aan de zuid-zijde van de plaats Bihać, waar in het westen een Abdić-brigade met behulp van SVK-artillerie de aanval opende; en
- in het zuid-oosten waar de Bosnische Serviërs (VRS) met artillerie van achter het Grabez-plateau de plaats Bihać bestookte.

Deze tegenaanval leverde Abdić in het noorden enkele kilometers terrein op, waarbij de stad Bihać in het zuiden tot op enige kilometers werd genaderd.

De kansen van Abdić keerden echter in augustus.

Het V korps van de BiH behaalde op 9 augustus een grote overwinning op de troepen van Abdić. Het V korps rukte op in noordwestelijke richting en omsingelde de daar gelegen plaats Pećigrad, waar de 4e Brigade van Abdić werd ingesloten. Na een belegering van een week gaven de 800 Abdić-strijders zich

over en werden krijgsgevangenen gemaakt. Vervolgens viel het V korps de 5e brigade van Abdić aan. De 6e Abdić-brigade vluchtte de grens met Kroatië over en verplaatste zich richting Velika Kladusa. Voor Abdić bleef alleen zijn thuisbasis in Velika Kladusa (dat ongeveer 15 kilometer ten noordwesten van Pecigrad ligt) over. Ook grote groepen burgers begonnen de grens over te vluchten naar de Servische Krajina.

Izetbegović bood de troepen van Abdić amnestie aan als ze zich binnen een week bij het Bosnische regeringsleger zouden melden. Abdić verklaarde zich bereid om met Sarajevo te onderhandelen over een politieke oplossing. In de derde week van augustus stelde Abdić onder andere voor van de Bihać een door de VN beschermd protectoraat te maken, daarnaast vond overleg met het regeringsleger plaats en werd Abdić opgedragen zich binnen zeven dagen over te geven en zijn staat op te heffen. Abdić zei hier niet op in te willen gaan, maar er zou wel vervolg-overleg plaatsvinden. Voor dit overleg viel het regeringsleger opnieuw aan en gaven de resterende troepen van Abdić zich over. Abdić zelf vluchtte naar de Servische Krajina.

Na zijn val sloegen plusminus 25.000 inwoners op de vlucht uit angst voor de BiH, die in de strijd tegen Abdić de burgers van Bihać niet heeft ontzien. Zij hoopten via de Servische Krajina Kroatisch grondgebied te bereiken, maar waren zowel bij de Krajina Serviërs als bij de Kroaten niet welkom. Volgens Kroatië waren alle voorzieningen voor de opvang reeds uitgeput.

Internationale hulporganisaties konden vanwege blokkades de vluchtelingen niet bereiken met voedsel en tenten. De watervoorziening werd een groot probleem. De wanhopige vluchtelingen dreigden Kroatië te bestormen. De Kroatische grenswachters kregen echter de opdracht om de vluchtelingen desnoods met geweld tegen te houden. De Bosniërs beloofden de vluchtelingen amnestie op voorwaarde dat zij dienen in het BiH en dat zij zich niet schuldig hadden gemaakt aan oorlogsmisdaden. Het BiH heeft echter het vuur geopend op de vluchtelingen, waarbij volgens waarnemers circa twintig gewonden zijn gevallen.

GECOMBINEERDE AANVAL VAN DE SERVIËRS

Een totale zege van het V korps in de Bihać-pocket zou de aanvoerlijnen van de Servische Krajina via de enclave met de door de Serviërs beheerste gebieden in Noord-Bosnië en met Servië afsnijden. De kans was dan ook groot dat de Serviërs een nieuw front zouden openen tegen het V korps. Dit gebeurde dan ook prompt begin september.

De Bosnische en Krajina Serviërs (respectievelijk VRS en SVK) vielen de enclave aan. De Bosnische Serviërs vielen vanuit het zuid-oosten aan. De VRS rukte op tot nabij de stad Cazin en voerde langs de rechteroever van de rivier de Una, rondom het Grabez-plateau aanvallen uit. De VRS wilde daarmee onder andere voorkomen dat de Moslims het Grabez-plateau, dat de Serviërs gebruiken voor beschietingen op Bihać en omgeving, veroverden. De stad Bihać en de omliggende dorpen worden enkele dagen urenlang bestookt met artillerie-vuur.

De Krajina Serviërs stortten zich ook in de strijd en vielen de enclave in vanuit het noord-oosten in de regio Bosanska Bojna. De SVK beschoot eerst enkele steden ten noorden van Bihać, waaronder Cazin en Buzim, met clusterbommen. Vervolgens begon de een bescheiden SVK-legertje op te rukken naar Buzim. Er bevonden zich ongeveer duizend Servische Krajina soldaten met tientallen stuks artillerie en enkele tanks in de Bihać-pocket.

Het doel van de gecombineerde actie was naar alle waarschijnlijkheid het omsingelen van het V korps. Volgens waarnemers werd de operatie uitgedacht door generaal Mladic, die vroeger in dienst was van de Kroatische Serviërs.

Het Grabez-plateau, Otoka, en Bosanska Bojna werden de "hotspots" van de enclave. De stad Bihać, die in een tot 'safe area' uitgeroepen gebied ligt, werd het doelwit van de artillerie van de VRS. De beschietingen werden door de Bosnische Serviërs gestaakt nadat generaal Rose, met luchtaanvallen had bedreigd. De VN bestudeerde de mogelijkheid om een "totale uitsluitingszone" rond Bihać te creëren, waarbinnen de strijdende partijen geen zware wapens zouden mogen hebben. De Serviërs hervatten hun

beschietingen wel in de rest van de enclave Bihac. Op 14 september werden meer dan 900 artillerie en mortier-granaten op Otoka afgevuurd. De BiH ging over tot evacuatie van burgers uit Otoka. De Moslims hadden volgens de VN echter geen gebied prijsgegeven. De Moslims lanceerden op hun beurt aanvallen op het Grabez-plateau, nabij de stad Bihac. De Moslims dreven de Krajina Serviërs in het noorden terug. In de regio Bosanska Bojna werd nog slechts sporadisch geschoten.

In een verklaring vanuit de Bosnische ambassade in Zagreb stelde de Bosnische regering dat de VN niet in staat was een einde te maken aan de Servische offensieven in de Bihac-pocket, waarbij burgerdoelen met fragmentatiegranaten zouden zijn beschoten. Deze offensieven werden volgens de Moslims ondersteund door de FRJ. De commandant van Unprofor, Generaal Bertrand de Lapresle, zei echter dat de burgerbevolking niet zodanig bedreigd werd dat de Servische offensieven NAVO-luchtaanvallen vereisten. Het zou opgelost kunnen worden door middel van onderhandelingen.

Op verzoek van de VN wilde de NAVO zijn luchtsteun (Close Air Support) uitbreiden naar de door Serviërs bezette gebieden in Kroatië. Dat zou een extra bescherming van de Franse VN-troepen aldaar betekenen. Frebat II werd overigens een week later afgelost door VN-troepen uit Bangladesh. velen vreesden dat de Serviërs Banbat van partijdigheid zouden betichten op grond van hun religie.

BUSINESS AS USUAL

Eind september en het grootste deel van de maand oktober vonden er geen noemenswaardige verschuivingen plaats in de Bihac-enclave. De viering van het tweejarig bestaan van de BiH en de verslechterde weersomstandigheden werden daarvoor verantwoordelijk gehouden.

De stad en omgeving van Otoka werden door de VRS beschoten en er vonden schermutselingen, gevechten en beschietingen plaats bij het Grabez-plateau. Het ging meestal om artillerie- en mortierbeschietingen door de VRS. Volgens de Bosnische regeringsradio werd de stad Bihac ook beschoten.

VERRASSINGSOFFENSIEF VAN DE BiH

Het V korps van de BiH voerde onder leiding van Atif Dudakovic op 27 oktober een verrassingsoffensief uit tegen de Bosnische Serviërs ten oosten en zuiden van de stad Bihac. Het beleg van de stad Bihac werd gebroken en in de daar op volgende dagen slaagde de BiH er in rond de 250 km² te veroveren ten zuiden en oosten van de stad. Het strategisch belangrijke Grabez-plateau, waarvandaan Bihac maandenlang werd beschoten door de VRS, gelegerd in Zalozje, werd door de Moslims veroverd.

De VRS raakte in paniek door het offensief en sloeg op de vlucht, met achterlating van allerlei materiaal. De BiH maakte in de eerste dagen al minstens twee tanks en talloze mortieren buit. De bevelsstructuur en organisatie van de VRS zou geheel in elkaar zijn gestort. De VRS trok zich op Bosanska Petrovac terug om te hergroeperen. Tweehonderd VRS-militairen zouden echter ook zijn uitgeweken naar de Servische Krajina in Kroatië.

Ook de inwoners van de streek sloegen op de vlucht, hoofdzakelijk naar de Bosanska Petrovac, een stad in handen van de VRS en naar Donji Lapac en Knin, die in de Servische Krajina liggen. Het Internationale Comité van het Rode Kruis meldde op 28 oktober dat er 3500 vluchtelingen waren uitweken naar Petrovac en Knin. Het totale aantal vluchtelingen werd geschat op tussen de acht en tienduizend burgers en militairen.

De BiH trok verder op in de richting van Kulen Vakuf, Bosanska Petrovac en Bosanska Krupa. Op 30 oktober had de BiH Petrovac en Krupa genaderd en werden zware gevechten geleverd. Daags erna werd Krupa omsingeld, in een actie waarbij volgens de Bosnische regering minstens tien dorpen werden veroverd. Na enige tijd te hebben besteed aan de consolidatie van het veroverde terrein, intensiveerde de BiH de aanval op Krupa. Krupa telde voor de oorlog 20.000 inwoners. Driekwart van de regio werd voor de oorlog bewoond door Moslims, die vrijwel allemaal verdreven werden. Het verlies van de stad zou een gevoelige klap betekenen voor de Bosnische Serviërs.

Veel vrouwen en kinderen werden geëvacueerd door de VRS. De vluchtelingen weken uit naar Petrovac en naar Banja Luka.

SERVISCH TEGENOFFENSIEF

De Bosnische Serviërs sloten de toegangswegen naar de Bihac-pocket geheel af en herstelden de wanorde in hun gelederen. In eerste instantie reageerde men met artillerie-, mortier- en MLRS-beschietingen. Men had ook gedreigd de steden Bihac en Cazin te gaan beschieten als vergelding. Op 30 oktober kondigden de Bosnische Serviërs een tegenoffensief aan.

De opmars van de BiH werd op 31 oktober gestopt. Het was echter niet duidelijk of dit door toedoen van de VRS gebeurde of omdat de BiH het veroverde gebied wilde consolideren. De Bosnische Serviërs claimden dat de VRS een tegenoffensief had ingezet in de buurt van het bedreigde Bosanska Petrovac.

De BiH bleef druk uit oefenen op Krupa en meldde op 1 november nieuwe veroveringen die niet bevestigd konden worden door VN-waarnemers. Volgens het Servisch persbureau Beta hadden de Bosnische Serviërs gebieden terugveroverd en 60 moslim-strijders gedood. Op 2 november meldden de Bosnische Serviërs de herovering van Kulen Vakuf, maar dit werd tegen gesproken door een VN-woordvoerder.

ALL TOGETHER NOW: SVK EN HVO MENGEN ZICH IN DE STRIJD

De strijd bleef niet beperkt tot de VRS en de BiH. Het Kroatisch Servisch Leger (SVK) kwam de VRS te hulp. Ze brachten op 30 oktober hun troepen in staat van paraatheid. Daags erna begon de SVK granaten op Velika Kladuša af te vuren. Ter hoogte van Velika Kladuša werden troepen samen getrokken en de Kroatisch Servische leider Martić stuurde speciale eenheden en paramilitaire politie naar de grens met Bosnië. De BiH versterkte in reactie daarop hun posities bij Bosanska Petrovac. Volgens de VN had de RSK 2000 man gemobiliseerd en zouden er reeds gevechten tussen de BiH en de SVK hebben plaats gevonden.

VN-waarnemers signaleerden ook RSK-eenheden bij Petrovac en bij Bosanska Krupa. De Bosnische Serviërs sloegen op dat front op 2 november een aanval op Krupa af met steun van de SVK. Als gevolg van de beschietingen door de RSK, dreigde de VN met luchtacties tegen de RSK.

Waarschijnlijk mede als gevolg van de inmenging door de SVK kwam de 101e Brigade van de HVO, die al sinds het begin van het conflict ten zuiden van Bihac stond en zich tot dan toe afzijdig had gehouden van de gevechten, op 1 november aan de zijde van de BiH in actie. De HVO nam VRS-stellingen in op de westelijke oever van de Una, ten zuiden van Bihac.

Via persbureau SRNA meldde de VRS-commandant heroveringen nabij Bihac in de nacht van 5 op 6 november. De BiH werd terug gedreven zijn en een derde van het veroverde gebied weer verloren hebben. Servische troepen zouden Ripac en Pritoka zijn binnen gedrongen. De BiH verhevigde zijn inspanningen om Krupa in te nemen, maar dat lukte niet. Ondanks algehele mobilisatie hebben waarnemers niet de indruk dat er van een serieus tegenoffensief sprake is. De Servische overwinningen konden niet bevestigd worden.

Bosnisch Servische generaals dreigden in reactie op het BiH-offensief met het aanvallen van "geselecteerde doelen" in Sarajevo en de Bihac-enclave. Volgens BiH-woordvoerder Damir Midzic was de VRS echter reeds zover terug gedrongen dat Bihac niet meer bereikbaar was voor Servische artillerie. Al gauw sloegen Servische granaten echter in de stad in. Thant Myint-U zei de dag er op dat men ook in de Bihac-pocket NAVO-luchtacties zou kunnen verwachten als dergelijke beschietingen zouden doorgaan.

De Bosnische Serviërs schoten op 3 en 4 november minstens zeven omgebouwde SA-2 raketten af op de stad. Er vielen zeven doden. De VN sprak op 4 november zijn verontwaardiging uit over de raketaanvallen van de Bosnische Serviërs tegen de stad Bihac. De VN dreigde met NAVO-luchtaanvallen. NAVO-vliegtuigen voerden verkenningsvluchten uit om het geschut te lokaliseren.

SVK EN ABDIĆ OPENEN NOORD- EN WEST-FRONT

De Bosnische Serviërs zetten hun tegenoffensief tegen het V korps voort en werden daarbij gesteund door eenheden van de SVK en troepen van Fikret Abdić, die vanuit de Servische Krajina terugkeerden naar de enclave. De militia van Abdić werd omgedoopt tot de "Volksverdediging van West-Bosnië" en was bewapend door de SVK. Abdić sprak met de Krajina Serviërs af dat zijn troepen hun wapens weer zouden inleveren, nadat de BiH zou zijn vernietigd en de streek zou zijn gedemilitariseerd. De Bihac-pocket zou dan omgetoverd worden in de "Autonome Provincie West-Bosnië" van de Republika Sprska. Op die manier zou Abdić weer heer en meester van de enclave zijn, terwijl ook de Serviërs hun doelen zouden bereiken. De Bosnische Serviërs wilden de strategisch belangrijke spoorlijn Knin-Banja Luka in handen krijgen en het V korps uitschakelen. De Krajina Serviërs zouden het liefst de gehele enclave in Servische handen of onder heerschappij van Abdić willen zien, zodat met zich zuiver en alleen op Kroatië zou kunnen concentreren.

Volgens de Bosnische regering werden de Serviërs ook ondersteund door vier brigades van de VJ, het leger van de FRJ. VN-waarnemers konden dit niet bevestigen¹. Het V korps moest het hoe dan ook opnemen tegen rond de twaalf duizend man VRS-, zeventuizend man SVK- en vijfduizend man Abdić-troepen. De omvang van het V korps werd voor het BiH-offensief op rond de twaalf duizend man geschat.

Vanuit het westen trok de VRS op richting Bihac met vuursteun van de SVK. De laatste leverde ook vuursteun aan Abdić, die in het noorden de enclave binnen viel. De SVK zelf tenslotte viel Bihac aan vanuit het westen en zuiden. De BiH kon het gevecht op drie fronten niet meer aan en trok zich terug naar de veilige zone rond de stad Bihac. De (Bosnische en Kroatische en eventuele andere) Serviërs leken van plan te zijn het V korps te vernietigen en de enclave in handen van Abdić te geven.

Troepen van Abdić vielen de pocket binnen ter hoogte van Velika Kladusa. Om de aanval te ondersteunen zette de SVK tanks en zware artillerie in, waarmee voortdurend beschietingen werden uitgevoerd. Abdić nam enige dorpen bij Velika Kladusa en een deel van de stad zelf in. Hij riep het V korps op om zich over te geven en naar huis te gaan.

Ondertussen had de VRS, ondersteund door artillerievuur van de SVK, tussen 7 en 10 november de plaats Kulen Vakuf veroverd en stootte door naar Ratic (tien kilometer van Bihac). Bij het noord-oostelijk gelegen Bosanska Krupa werd hevig gevochten met als resultaat dat het BiH-beleg werd opgeheven. De Serviërs rukten gestaag op en bevonden zich op 14 november reeds op luttele kilometers afstand van Bihac. De VRS stootte door naar het Grabez-plateau, waarmee de veroveringen door de BiH vrijwel totaal ongedaan werden gemaakt. De Servische eenheden bereikten de buitenwijken van Bihac. De BiH dreigde omsingeld te worden in de stad, die nu van drie kanten werd belegerd.

Een belangrijke vraag werd of de Serviërs de veilige zone rondom Bihac-stad met rust zouden laten. De VN zou namelijk anders genoodzaakt zijn om in te grijpen. Volgens de Bosnische regering werd de stad gebombardeerd door tien SVK-tanks die tot aan de rand van de veilige zone waren doorgedrongen. De VN sprak dit tegen, maar meldde wel artillerie-beschietingen op doelen ten westen en ten zuiden van de stad. De SVK voerde echter verschillende raketaanvallen uit op de veilige zone Bihac en ook op de steden Cazin en Coralice. Op 9, 18 en 19 november werden, ondanks waarschuwingen en veroordelingen door de VN, met twee Orao-vliegtuigen aanvallen uitgevoerd vanaf de vliegbasis Udbina op Bihac en Cazin, waarbij een munitiefabriek en -opslagplaats doelen waren. Een van de vliegtuigen stortte neer bij Cazin. Volgens de BiH was het vliegtuig neergeschoten met luchtdoelgeschut. Bij de aanval van 18 november werden napalmbommen en fragmentatiebommen geworpen. De VR veroordeelde de aanval in

¹ Begin december lekten geheime VN-rapporten uit, waarin Jovan Divjak, een Servische onderbevelhebber bij de BiH, meldde dat Belgrado steun leverde aan het Servische offensief in de Bihac-enclave door middel van het voorzien in nieuwe wapens, verse troepen en brandstof voor droogstaande tanks.

krachtige bewoordingen. De RSK ontkende de luchtaanvallen en ontkende zelfs dat het actief was in de Bihac-enclave.

De passiviteit van de VN wekte de woede van de plaatselijke bevolking. In Bihac en Cazin werden VN-kazernes belegerd en de Bengaalse VN-militairen werden uitgescholden en bekogeld met stenen. De Bengaalse militairen waren slecht uitgerust (slechts één op de vijf had een geweer) en waren door hun voedselvoorraden heen, evenals de bevolking. Sinds september waren er geen konvoien meer aangekomen in de Bihac-regio. De UNHCR-woordvoerder, Chris Ianowski, verwachtte een humanitaire ramp.

DE NAVO-BOMBARDEMENTEN

Doordat het vliegverbod boven Bosnië werd verbroken, de afspraken over de veilige zone werden geschonden evenals de grenzen van Bosnië, kwam de NAVO in actie tegen de raket- en luchtaanvallen van de SVK. Toen waarschuwingen zinloos bleken, besloten de VN en de NAVO een luchtaanval uit te voeren. Nadat het mandaat voor NAVO-luchtacties verruimd was (zie Internationale Politiek), voerde de NAVO op 21 november met ruim vijfendertig Amerikaanse, Franse, Britse en Nederlandse vliegtuigen een aanval uit op het vliegveld Udbina (zie bijlage VII). Er werd vooraf geen waarschuwing gegeven. De taxi- en startbaan werden gebombardeerd en de luchtafweer batterijen rond het vliegveld werden uitgeschakeld. De vliegtuigen zelf werden echter niet beschoten. De RSK werd opgedragen de integriteit van Bosnië te respecteren en de voedselkonvoien van de VN door te laten. Volgens Akashi ging het om een noodzakelijke en proportionele reactie op de schendingen van de veilige zone door de SVK.

De Bosnische en Krajina Serviërs waren woedend vanwege de aanval en zwoeren wraak. Dezelfde dag nog werden twee Britse Harriers werden door SAM-2 raketten beschoten bij Banja Luka door de Bosnische Serviërs.

De NAVO voerde in reactie daarop in de ochtend van 22 november met tussen de 24 en 30 vliegtuigen aanvallen uit op SAM-2 stellingen bij Dvor, Bosanska Krupa en Otoka. Het oorspronkelijke doel was een SAM-2 stelling bij Otoka, maar onderweg werden de NAVO-vliegtuigen ook aangestraald door de SAM-stellingen bij Dvor en Bosanska Krupa. De NAVO-vliegtuigen keerden 's middags terug naar Otoka om een stelling aan te vallen, die men 's ochtends gemist had. De aanvallen werden uitgevoerd met zogenaamde High-speed Anti-Radiation Missiles (HARM). Uiteindelijk werden drie stellingen vernietigd.

De luchtaanvallen en de raket-aanvallen werden gestaakt, maar de SVK bleef actief in de enclave. De Servisch offensieven in de enclave gingen onverminderd door. De NAVO ontkende dat de aanvallen tot doel hadden de Servische opmars te stoppen: ze waren gericht op de diverse schendingen van de SVK.

AANVAL OP VELIKA KLADUSA EN BELEG VAN BIHAC

In het noorden van de enclave werd de aanval op Velika Kladusa voortgezet door 6000 man van Abdić-militie, ondersteund door artillerie- en mortiervuur door de SVK. Eind november beheersten ze de buitenwijken, het kasteel van Abdić en het waterreservoir van de stad. Rondom de stad werden 1000 man van de BiH omsingeld door de troepen van Abdić. In stad zelf zaten rond de vijftig BiH-strijders, die zich bitter bleven verdedigen, en enkele duizenden burgers. De inwoners hadden geen voedsel, water of stroom en konden hun huizen niet meer uit. De doden schenen te blijven liggen op de plaatsen waar ze gevallen zijn. De BiH voerde een wanhopige doodsstrijd. Abdić had de stad op dat moment al makkelijk kunnen nemen, maar hij wilde zijn voormalig bolwerk niet geheel verwoesten door zware artillerie-beschietingen.

De Serviërs waren in het zuiden minder voorzichtig. Eind november branden zij diverse dorpen ten zuiden van Bihac helemaal plat en dreven rond de twee duizend gevluchte dorpelingen voor zich uit. De SVK viel de stad binnen vanuit het westen en de VRS bestookte de stad met artillerie vanuit het zuidoosten. Volgens VN-waarnemers ging het om rond de zeven duizend zwaar bewapende Serviërs versus

twee tot vier duizend BiH-strijders. De stad werd gevuld door dramatische tafereelen: verwoeste huizen, hongerende, in paniek geraakte burgers, lijken en man-tot-man-gevechten.

De Bosnische premier Silajdzic vroeg de NAVO om luchtaanvallen op de Servische helikopters, tanks en artillerie. Vanuit de stad werden diverse noodkreten ontvangen van de burgemeester, Hamdija Kabiljagic: de stad stierf door een gebrek aan wapens en munitie. Er was ook geen voedsel meer voor de 50.000 inwoners en ruim 10.000 vluchtelingen. De tyfus en de schurft braken uit. De BiH hield ternauwernood vast aan zijn laatste defensieve positie op de Debeljaca-heuvel, ongeveer 4 kilometer van de stad.

De VN en de NAVO vergaderden intussen over hoe men de opmars moest stoppen en riep de Serviërs op om op te houden, terwijl men dreigde met luchtaanvallen. Alhoewel de Serviërs makkelijk de hele stad hadden kunnen innemen, beperkten zij zich tot zware bombardementen en het innemen van de buitenranden. Volgens Karadzic was het breken van de ruggesgraat van het V korps het doel van de operatie, niet het innemen van de stad. Bihac zou geen veilig gebied zijn - want er waren gewapende Moslims in de stad - maar zou dat wel worden, nadat de VRS de stad had bevrijd. De Moslims zeiden dat de Serviërs tijd en terrein probeerden te winnen en riepen op tot luchtaanvallen.

Op het vliegveld van Sarajevo werd onder leiding van Akashi onderhandeld over een voorstel voor een vredesakkoord over de Bihac-enclave, waarvoor hij vooraf de steun had gekregen van Milosevic. De delegatieleider van de Bosnische Serviërs, Nikola Koljevic, drong aan op een algemeen bestand, zonder bespreking van territoriale kwesties. De Bosnische regering ging daar niet op in, want men wilde de frontlijnen niet consolideren. De Moslims wilden liever een voorlopig staakt-het-vuren van drie maanden. In de ochtend van 25 november werd men het eens over een bestand, maar er werd die dag nog volop gevochten, volgens de VN als gevolg van moslim-provocaties. Bij de Debeljaca-heuvels, noord-west van de stad en op het Grabez-plateau werd hard gevochten en het stadscentrum werd onophoudelijk bestookt door Servische artillerie. De gevechten in en om de stad laiden zo hoog op dat Akashi zich genoodzaakt zag luchtsteun aan te vragen. De VN en de NAVO besloten in de nacht van 25 op 26 november een luchtaanval uit te voeren om de val van de stad te voorkomen. Door het slechte weer werd de aanval echter niet uitgevoerd. De doelen waren artillerie-stukken, tanks en gepantserde voertuigen. Er werden twee of drie SAM-6 raketten op de NAVO-vliegtuigen afgeschoten.

De strategisch gelegen Debeljaca-heuvel werd ingenomen, waardoor de strijd eigenlijk definitief beslist werd. De Serviërs kregen het zuidelijk gedeelte van Bihac in handen en de BiH ontruimde de stad op driehonderd man na. De overige troepen begonnen zich in noordelijke richting terug te trekken. De BiH gaf zich steeds meer gewonnen. Meer dan 240 BiH-strijders hadden zich reeds overgegeven. Het beleg van de stad ging echter voort en de voedselsituatie werd met de dag erger.

Sinds mei waren 131 konvoeien met voedsel teruggestuurd. Van de benodigde 1900 ton hulpgoederen, arriveerde slechts 126 ton in de enclave. De burgemeester vertelde dat de stad ondanks de hongersnood weigerde zich over te geven uit angst voor de etnische zuiveringspraktijken van de Serviërs. Het hospitaal zat zonder voedsel, water, elektriciteit, medicijnen en plasma voor de meer dan 2000 gewonden. Op minder dan een kilometer afstand kwamen artillerie-granaten neer, hetgeen leidde tot protesten van de VN. Het ziekenhuis werd beschermd door de Bengaalse VN-militairen. Die hadden als gevolg van een overeenkomst tussen Akashi en Martić op 25 november eindelijk weer voedselvoorraden en medicijnen binnen gekregen.

Om nog te redden wat er te redden viel ging de Bosnische regering akkoord met een Amerikaans voorstel voor een bestand in de enclave. Het akkoord bestond uit drie punten:

- (1) het terugtrekken van alle wapens uit een veilige zone;
- (2) de overdracht van het gezag over het hele gebied aan Unprofor;
- (3) volledige demilitarisering en het plaatsen van een VN-macht tussen de strijdende partijen.

De Serviërs reageerden echter niet op het voorstel. De reden hiervoor was wellicht dat men vreesde dat de BiH door het akkoord zou worden gered. Het V korps zou dan mogelijk later weer de strijd tegen

Abdić kunnen aanbinden, die dan niet de hele enclave in zijn bezit zou krijgen of mogelijk weer zou verliezen. De Serviërs bleven in ieder geval op het standpunt dat ieder akkoord deel moest uitmaken van een akkoord voor heel Bosnië.

De Serviërs bleven oprukken naar het centrum van de stad. Er werden zware infanterie-gevechten gemeld aan de buitenranden en artillerie-beschietingen van het centrum. De Serviërs naderden de eerste huizen. Rond de 650 BiH-strijders zouden zich in totaal overgegeven hebben. De stad werd bijna geheel omsingeld. In het noorden van de stad werd echter vermoedelijk opzettelijk een corridor van 7 a 8 kilometer opengelaten, waardoor de BiH zich terug kon trekken. Begin december hielden de Servische legers uiteindelijk halt.

STAAKT-HET-VUREN?

Half december deed Karadzic een "vredesvoorstel" en nodigde Carter uit. Hij bracht daarmee een nieuwe ronde onderhandelingen op gang voor een staakt-het-vuren en een bestand voor langere duur (zie Bosnië-Hercegovina Politiek). Voor de Bihac-enclave hadden deze besprekingen niet direct consequenties: de zware bombardementen op Bihac en op Cazin door de VRS gingen door. Het ziekenhuis in Bihac werd beschoten en het dorp Klokot (ten westen van Bihac) werd verwoest. Toen het staakt-het-vuren inging op 24 december stakten de beschietingen bijna geheel.

In het noorden zetten Abdić en de SVK in december het offensief voort. Een Bengaalse VN-troepen werd opzettelijk beschoten door de SVK met draadgeleide anti-tankraketten, waarbij één dode en vier gewonden vielen. De VN veroordeelde de aanval, maar vroeg de NAVO niet om ondersteuning (zie Internationale Politiek). Op 17 december veroverde Abdić Velika Kladusa eindelijk grotendeels, maar tot aan het einde van de maand werd er gevochten in en om de stad. De laatste BiH-troepen werden Velika Kladusa uitgejaagd en er werd gevochten bij een aantal dorpjes ten zuiden en oosten van Kladusa. Het staakt-het-vuren had in het noorden van de enclave aldus weinig effect, hetgeen overigens weinig verbazing kan wekken, omdat Abdić en de SVK geen partij waren bij de onderhandelingen daarover. De Bosnische regering wilde dat de gevechten zouden stoppen en dat de Abdić-troepen en de SVK zich zouden terugtrekken. Volgens de Bosnische regering vocht ook de VRS met Abdić en de SVK mee. De VN vond daar echter geen bewijs van. Op 29 december beloofde Abdić als gevolg van een bezoek van generaal Rose, die eerder de toegang tot de enclave werd ontzegd, om zich als nog aan te sluiten bij het staakt-het-vuren te eerbiedigen. Ook daarna werd het overigens niet rustig.

NOORD-BOSNIË-HERCEGOVINA

In noord-Bosnië staan een aantal "hotspots", waar het voortdurend onrustig was in de tweede helft van 1994. Dit zijn achtereenvolgens de zogenaamde Doboj-vinger, Posavina-corridor en de Sapna-duim. Een groot deel van noord-Bosnië is in handen van de Bosnische Serviërs. In dat gebied gebeurde ook nog het een en ander in het beschreven half jaar.

OFFENSIEF DOBOJ-VINGER

Het gebied dat bekend staat als de Doboj-vinger, waarin het Ozren gebergte en de belangrijke VN-route Duck (doorgaande verbinding van Ribnica naar Zavidovici of Tuzla) zijn gelegen, deden zich gedurende de gehele wapenstilstand in juli erg veel schendingen voor met artillerie- en geweervuur.

Eind juni hadden de Moslims een offensief gestart om de route Duck en het Ozren gebergte in handen te krijgen. Nadat ze in hun opzet waren geslaagd, zetten de Bosnische Serviërs begin juli een tegenoffensief in. Medio juli slaagde de tegenaanval van de VRS en werd de situatie, zoals die was voordat de BiH zijn offensief startte, vrijwel geheel hersteld.

In augustus en september bleef de situatie stabiel, maar gespannen. Er vonden intensieve beschietingen plaats bij Ribnica en het zuidelijk deel van het Ozren-gebergte. Bij de steden Doboj, Tesanj, Maglaj en

Zavidovici, werd een toename van militaire activiteiten waargenomen.

In het weekend van 15 oktober slaagde de BiH er naar eigen zeggen in om twintig vierkante kilometer te veroveren op de VRS bij Gracanica en aan de westkant van de Maglaj-pocket bij Teslic. Volgens de Bosnische Serviërs werden ook civiele doelen in de stad Teslic aangevallen. De VRS lanceerde tegenaanvallen om de terreinwinst door de BiH ongedaan te maken.

Het tegenoffensief van de VRS tegen de BiH rondom Doboj en Teslic zou succesvol zijn verlopen: de territoriale winsten van de BiH-aanval van half oktober zouden ongedaan zijn gemaakt. De BiH voerde op 26 oktober een nieuwe aanval uit met infanterie en artillerie op VRS-stellingen bij de stad Doboj. De VRS heeft de aanval echter afgeslagen. Volgens onbevestigde berichten zouden rond de 200 doden zijn gevallen aan BiH-zijde.

Begin november lanceerde het II korps BiH net als de andere corpsen een aanval en wel ter hoogte van Ribnica om de route Duck als nog in handen te krijgen. Deze aanval liep echter vast.

Tijdens het staakt-het-vuren in december kwam het tot beschietingen bij Doboj.

POSAVINA-CORRIDOR

In augustus werd voor het eerst sinds een jaar weer gevochten in de Posavina-corridor. De corridor verbindt het oostelijk en het westelijk gedeelte van het door de Bosnische Serviërs veroverde gebied en is dus van enorm strategisch belang. De Bosnische Serviërs waren lang van plan om de corridor te verbreden, terwijl de Moslims eerder hadden geprobeerd hem te sluiten. Op 3 augustus lanceerde de BiH een aanval, waarbij 1 km² werd veroverd. Men kon de op een cruciaal punt gelegen stad Brčko echter met geen mogelijkheid nemen.

In de tweede helft van september ging het er pas serieus aan toe: eenheden van de BiH, de VRS en het Bosnisch-Kroatisch leger (de HVO) raakten slaags. De Moslims en de Bosnische Kroaten schenen samen te werken om de corridor te sluiten. De BiH voerde met vuursteun van de HVO een verrassingsoffensief uit ter hoogte van Gradacac en veroverde in korte tijd circa 4 km². De Servische stellingen rondom de stad Brčko werden beschoten door zowel BiH als HVO-eenheden. De Moslims claimden onder meer een T-55 tank en drie zware mortieren buit te hebben gemaakt.

In oktober bleef het onrustig in de omgeving van Gradacac en het Save-dal. Begin november vochten de HVO en de BiH in de corridor tegen de VRS. Volgens de Bosnische generaal Bijeljajac gingen de Kroaten en de Moslims in de Posavina-corridor goed met elkaar om en werd er goed samengewerkt tegen de gemeenschappelijke vijand. Volgens onbevestigde berichten zou de HV vanuit Kroatië de HVO ondersteund hebben in hun strijd. De VRS heeft naar aanleiding daarvan Zagreb bedreigd met represailles.

Het II korps BiH ageerde half november tegen de stellingen van de VRS bij Gradacac. Militaire waarnemers gaven de BiH infanterie weinig kans tegen de zware eenheden van de VRS ten zuiden van Brčko.

SAPNA-DUIM

Bij de Sapna-duim probeerde het II korps BiH in de tweede helft van 1994 Stolice en het gebied ten noorden daarvan in te nemen, om de frontlijn uit te vlakken (hetgeen troepen zou vrijmaken), de Servische beschietingen van Tuzla en de route ten noorden daarvan een halt toe te roepen. In de basis van de Sapna-duim en de noord-oostelijke hoek werd de bewegingsvrijheid voor de VN meerdere malen beperkt. Dit werd in verband gebracht met aanvalsplannen. In augustus en september ageerde men tegen Stolice en Lopare. Echte doorbraken werden niet bereikt.

Bij de Sapna-duim werden eind september circa tweehonderd helikopter-vluchten, die in strijd waren met het vliegverbod boven Bosnië, waargenomen. Waarschijnlijk ging het om versterkingen voor de Bosnisch-Servische eenheden rondom de Sapna-duim. Volgens de VN is een deel van de helikopters mogelijkkerwijs afkomstig uit de FRJ, aangezien de Bosnische Serviërs niet over zoveel helikopters

beschikken. Dit was politiek gevoelig, omdat de FRJ de Bosnische Serviërs officieel niet meer bijstond. De helikopter-vluchten hielden aan tot begin oktober.

Eind november lanceerde de BiH een nieuwe aanval tegen Servische stellingen op de Majevisa heuvels bij Stolice. De BiH omsingelde een dertigtal VRS-militairen omsingeld bij Stolice. De VRS bombardeerde Tuzla om ze vrij te krijgen, maar met uitzondering van een officier die naar Servisch gebied mocht terugkeren werden ze allen gevangen genomen.

ETNISCHE ZUIVERINGEN REGIO'S BANJA LUKA EN BIJELJINA

De Bosnische Serviërs voerden van juli tot half oktober 1994 in het door hen veroverde gebied in noord-Bosnië grote "etnische zuiveringen" uit: niet-Serviërs, hoofdzakelijk Moslims, maar ook zigeuners en anderen, werden vermoord, weggejaagd of gedeporteerd.

In juli en augustus werden honderden Moslims, voornamelijk vrouwen en kinderen uit Banja Luka, Prnjavor, Bijeljina en Sanski Most de confrontatielijn over gejaagd ter hoogte van Travnik en Tuzla.

Op 2 september nam de Veiligheidsraad in reactie op deze gebeurtenissen een resolutie aan, waarin de etnische zuiveringen in Noord-Bosnië werden veroordeeld. UNHCR-woordvoerder, Peter Kessler, beschuldigde de Bosnische Serviërs van staatsterrorisme, omdat de etnische zuiveringen geen incidenten, maar weloverwogen beleid zouden zijn. Yasushi Akashi beklaagde zich tegenover Karadzic over de etnische zuiveringen. Karadzic zei dat de uitzettingen zouden worden gestopt, maar volgens de UNHCR zijn de etnische zuiveringen ook daarna voortgezet.

De etnische zuiveringen in Noord-Bosnië werden in september zelfs geïntensiveerd. Sinds augustus waren ruim 2000 niet-Serviërs (voornamelijk Moslims en zigeuners) verdreven uit Bijeljina en ruim 2500 uit Banja Luka. De vluchtelingen weken uit naar Tuzla. De milizie van Vojkan Djurkovic is verantwoordelijk voor deze acties. Op 18 september werden 1300 Moslims uit Janja verdreven en de frontlijn overgezet. Daags hiervoor waren weer 700 Moslims uit het gebied rond Banja Luka verdreven. De 50.000 Moslims die nog in de regio Banja Luka verblijven leven in erbarmelijke omstandigheden. Ze hadden al meer dan drie maanden geen humanitaire hulp ontvangen; ze mogen van de Bosnisch-Servische autoriteiten niet werken en zijn regelmatig het slachtoffer van pogroms. De Serviërs willen Noord-Bosnië voor 8 september "etnisch zuiver" hebben. Sinds medio juli waren tussen de 7.000 en 9.000 Moslims uit het noorden van Bosnië verdreven. Als men dat tempo zou aanhouden zouden binnen twee maanden in totaal 30.000 Moslims zijn verdreven.

De verdrijvingen worden geïnterpreteerd als deel van een Bosnisch-Servische strategie om de Moslim-Kroatische Federatie onder druk te zetten. Grote groepen Moslims die twee jaar geleden door de Bosnische Serviërs werden verdreven uit het oosten en westen naar Centraal-Bosnië, vormden een van de belangrijkste factoren die bijdroegen aan de verstoring van de relaties tussen de Moslims en de Kroaten. Veel Moslim-vluchtelingen in de regio Tuzla verblijven nu in achtergelaten huizen van Kroatische vluchtelingen, waardoor deze niet terug kunnen keren. In totaal verblijven 2,75 miljoen vluchtelingen in het BiH-gebied. Begin oktober gingen de etnische zuiveringen rondom Banja Luka nog steeds door.

Vanaf half oktober tot aan het einde van het jaar werd er nog slechts sporadisch melding gemaakt van etnische zuiveringen. Op 18 december meldde Artsen Zonder Grenzen bijvoorbeeld de verdrijving van vijftien Moslims uit Bijeljina.

SERVISCHE REPRESAILLES

Naar aanleiding van het NAVO-bombardement op het vliegveld Udbina voerden de Bosnische Serviërs door heel Bosnië wraakacties en pesterijen uit op VN-militairen. Op 22 november werden twee Royal Navy Sea Harriers boven Banja Luka beschoten met twee SAM-2 raketten. Ze misten na "evasive action" door de piloten. Volgens de piloten waren zij het doel en was de beschieting opzettelijk. Op 25 november verdreven de Bosnische Serviërs negen militaire waarnemers van de VN uit hun posten in

Brčko en stalen een pantservoertuig en een computer van de VN.

TUZLA:

Tuzla is net als Bihać een "veilig gebied". Tuzla telt rond de 175.000 inwoners, waarvan 60.000 gevluchte Moslims uit de regio Bijeljina. Het is de belangrijkste stad in handen van de BiH. Het hoofdkwartier van de BiH bevindt zich in Tuzla evenals diverse brigades en trainingskampen. Sarajevo mag de hoofdstad wezen, maar Tuzla is de enige stad van formaat die de Moslims daadwerkelijk in handen hebben. De VRS beschoot de stad regelmatig vanuit het gebied rondom Stolice. Als gevolg daarvan viel de stroom soms uit in de stad.

Tuzla is normaliter het knooppunt tussen de route van Brčko in het noorden naar Sarajevo in het zuiden en tussen de route van Doboj in het westen naar Bijeljina in het oosten. In de tweede helft van 1994 konden men vanuit Tuzla echter geen van deze wegen gebruiken. Alleen de provinciale wegen naar Sarajevo zijn in handen van de Moslims en die is niet optimaal: tussen Kladanj en Breza zijn er vijftig kilometer lang nauwe, slecht onderhouden weggetjes op hoogten van vaak meer dan 100 meter en smalle tunnels, waar eigenlijk slechts eenrichtingverkeer mogelijk is. De provinciale wegen waren dus sowieso al slecht, maar werden in de winter nauwelijks begaanbaar.

Volgens door UNMO's bevestigde berichten was er in augustus een mobilisatie van de BiH-troepen aan de gang in Tuzla. Alle mannen van 18 jaar en ouder werden opgehaald, geselecteerd en kregen een korte militaire training. Reden hiervoor was de aflossing van eenheden die al lange tijd aan het front waren geweest.

Begin november dreigden net als in de andere veilige gebieden, ook in Tuzla voedseltekorten. De voedselprijzen waren onbetaalbaar voor 85% van de inwoners (die meestal een maandloon van om en nabij de vijf mark verdienen). Stookolie en gas waren niet te krijgen, zodat al het hout in de omgeving werd gekapt voor de winter.

Tuzla werd vanaf 17 november beschoten met artillerie door de Bosnische Serviërs. Gemiddeld werd één granaat per uur op de stad afgevuurd. De Bosnische Serviërs waarschuwen dat ze deze beschietingen zouden voortzetten zolang de dertig VRS-militairen op de berg Stolice (zie Sapna) geen vrije aftocht zouden krijgen van de BiH, die ze had omsingeld.

In de stad zelf werd een internationale vredesconferentie gehouden, georganiseerd door de gemeente, het Helsinki Burgerassemblee en het Interkerkelijk Vredesberaad, om concrete plannen voor de wederopbouw van de stad. Nederlandse sociale vernieuwingswijken zouden daarbij model staan. De conferentie werd bezocht door vertegenwoordigers van de EU, van de Bosnische regering, van diverse Europese steden en van hulporganisaties.

De deelnemers van de conferentie drongen er onder andere bij de Veiligheidsraad op aan om een resolutie aan te nemen waardoor Unprofor de beschietingen van de stad zou kunnen doen staken. De stad zou dan weer bevoorrad kunnen worden, hetgeen dringend nodig werd met de winter voor de deur. Het (VN-)vliegveld bij Tuzla was nog altijd gesloten.

OOST-BOSNIË-HERCEGOVINA

De militaire activiteiten in Oost-Bosnië beperken zich tot schermutselingen rondom de tot veilige gebieden uitgeroepen Moslim-enclaves Srebrenica, Zepa en Gorazde.

De gebeurtenissen in de enclaves zijn zeer vergelijkbaar. Eind oktober moest de Moslim-bevolking in de enclaves door de Servische blokkades (zie Bosnië-Hercegovina Politiek) met ernstige tekorten aan medicijnen en voedsel kampen. De Unprofor-militairen kampten ook met grote tekorten, met name van brandstof.

In november werden de werkzaamheden van Unprofor door de tekorten aan brandstof en voedsel in de enclaves in toenemende mate gefrustreerd. De VN-militairen moesten te voet (of op de ezel) op

patrouille. Het aantal schendingen van de grenzen van de veilige gebieden en de beschietingen van VN-personeel nam toe.

ETNISCHE ZUIVERINGEN

Ook in oost-Bosnië waren de etnische zuiveringen door de Bosnische Serviërs niet van de lucht. Vlasenica werd door Bosnische Serviërs gezuiverd van zijn Moslims. Alle 18.699 Moslims die er volgens de officiële Joegoslavische volkstelling van 1991 woonden zijn nu weg: dood of verdreven. De aanwezigheid van een vermoedelijke voormalige JNA-eenheid wijst erop dat er bij de 'etnische zuiveringen' wel eens sprake zou kunnen zijn van coördinatie tussen de Bosnische Serviërs en de autoriteiten in Belgrado. In het gebied rondom Rogatica werden ook etnische zuiveringen doorgevoerd. In oktober werden de laatste Moslims in het dorp Borati de frontlijn overgezet. Van de 12.000 Moslims die in het gebied woonden voor de oorlog zijn er slechts enkele honderden over.

GIJZELINGEN

Op 27 november hielden de Bosnische Serviërs 63 Britse en 102 Nederlandse VN-militairen vast als afschrikmiddel tegen luchtaanvallen en als represaille voor de NAVO-luchtaanvallen in de Bihac-regio. In Ustripraca (bij Gorazde) werden drieënveertig en in Rogatica twintig Britse VN-militairen vast gehouden. Zeventig Nederlandse verlofgangers verdwenen op de weg naar Zagreb en 32 andere Nederlanders die met een brandstofkonvooi op weg naar Srebrenica waren, werden in de buurt van Zvornik tegengehouden (zie verder Nederlandse VN-militairen). Op 30 november kregen de Britten toestemming om te gaan en enkele dagen later mocht de groep van zeventig verlofgangers vertrekken.

GORAZDE:

Eind juni-begin juli vonden er enkele schendingen van de wapenstilstand plaats. Verder bleef het rustig in Gorazde gedurende de zomermaanden. Eind augustus werd er een sluipschutter-akkoord gesloten tussen de Moslims en de Serviërs. Na een aanvankelijke afname van de activiteiten, hervatten de sluipschutters hun activiteiten echter weer.

Op zaterdag 1 oktober kwamen de Bosnische Serviërs en de Moslims tot een akkoord over een uitwisseling van krijgsgevangenen en over de evacuatie van gewonden uit de enclave. In de rest van oktober werd het vrij onrustig rondom Gorazde en werd een toename van schietincidenten gerapporteerd. Generaal Rose ging 19 en 20 oktober op bezoek bij de Unprofor militairen in Gorazde en Zepa.

Door de brandstofblokkades hadden de VN-militairen in Gorazde op 25 oktober in het geheel geen brandstof meer voor de taakuitvoering, alleen nog voor een eventuele aftocht.

The Time meldde op 3 november een 37mm luchtafweer kanon die in de gedemilitariseerde zone van de safe area zou staan. De VN ontkennde dat ze er iets van wist. De dag er op begonnen de Bosnische Serviërs ook de enclave Gorazde te beschieten als vergelding voor de successen van de BiH elders in Bosnië.

Op 27 november werden Britse VN-militairen gegijzeld (zie boven). Begin december werden deze vrijgelaten. De rest van december bleef het incidenten daargelaten rustig.

ZEPA:

NTR

SREBRENICA:

Door de blokkades in de UNPA's en tegenwerking van de Bosnische Serviërs, werden andere routes gekozen voor de verlofgangers en de aflossingen van het Dutchbat in Srebrenica. Men ging nu via Hongarije het land in en uit.

Net als in Gorazde vonden eind juni, begin juli enkele schendingen van de wapenstilstand plaats. Door het bemoeilijken van de transporten ontstonden er spanningen tussen Unprofor en de strijdende partijen. In augustus was het rustig in de enclave, afgezien van de gebruikelijke schietincidenten. De voedselsituatie verslechterde: op 11 augustus voorspelde men dat binnen vijf dagen grote delen van de bevolking geen voedsel meer in voorraad zouden hebben. Het grootste deel van de bevolking had ook last van luizen, vlooien en ander klein ongedierte. Dit in combinatie met een slechte watervoorziening, de extreem hoge temperatuur en het gebrek aan voedsel, zou kunnen leiden tot een zeer ongezonde situatie in de enclave. Er was ook een tekort aan geneeskundige artikelen. De bevoorradingskonvoeien voor Dutchbat kwamen onregelmatig aan.

Begin september vonden er dagelijks enkele schietincidenten plaats. Dutchbat meldde dat voedselkonvoeien mogelijkwijs te voet zouden moeten worden uitgevoerd vanwege het benzine tekort. Voorlopig was namelijk - wat de Bosnische Serviërs betreft - het laatste benzine-konvooi (KL III) voor de maand september aangekomen in Srebrenica. Halverwege september moest worden gestart met een brandstof-besparend programma. Dit programma omvat de volgende onderdelen:

- alleen op toegestane tijden draaiden de aggregaten; (waardoor er geen wasmachines gebruikt konden worden en er geen warm water was);
- het gebruik van elektrisch licht werd tot een minimum beperkt en er werden zo veel mogelijk kaarsen gebruikt;
- er werden geen reparaties aan wegen meer uitgevoerd;
- patrouilles werden te voet uitgevoerd;
- alleen de meest essentiële ritten waren nog toegestaan;
- de humanitaire hulp werd beperkt; en
- het wintergereed maken van de basis werd gestaakt.

Op 21 september kreeg een konvooi met circa veertig ton diesel (KL III) van de Bosnische Serviërs echter toestemming om naar Srebrenica te gaan. De dag er op kreeg een konvooi met voedsel toestemming om van Busovaca naar Srebrenica te rijden.

Er werd gedurende september een toename van militaire activiteit (Cease Fire Violations) geconstateerd in de enclave. Dit had ongetwijfeld te maken met het feit dat patrouilles te voet moesten worden uitgevoerd.

Begin oktober weigerden de Bosnische Serviërs opnieuw om konvoeien door te laten, waardoor een nijpend gebrek aan benzine en aan vers voedsel ontstond. Op 3 oktober ging 'bezuinigingsfase drie' in:

- patrouilles werden alleen te voet uitgevoerd;
- herbevoorrading van de observatie-posten vond slechts één maal per week plaats;
- alleen compagniescommandanten mochten toestemming geven voor gemotoriseerd transport;
- koffiezetapparaten, verwarming etc werden niet toegestaan; en
- er werd minimaal gebruik van elektrisch licht gemaakt.

Als de benzine-voorraad onder de zesduizend liter zou zakken, zouden geen gemotoriseerde verplaatsingen in de enclave meer plaats kunnen vinden. Alle energie zou dan worden gericht op het stand houden. Op 5 oktober werd gemeld dat de missie niet langer haalbaar was zonder herbevoorrading binnen zeven tot tien dagen. Op 10 oktober had Dutchbat nog slechts voor dertien dagen gevechtsrantsoenen en voor zes dagen benzine.

De activiteiten van met name de BiH waren toegenomen als gevolg van het minimize-programma om benzine uit te sparen. De BiH was bezig geweest met het versterken van zijn posities in het noordelijk deel van de enclave in anticipatie van Servische acties. Als gevolg van een verslechtering van de weersomstandigheden in de loop van de week van 3 oktober, namen de activiteiten in de enclave echter af.

De voedsel-situatie voor de plaatselijke bevolking werd ondertussen zorgwekkend. Op 5 oktober kwam een UNHCR-konvooi aan, maar deze bevatte slechts genoeg voedsel voor enkele dagen. Er is tyfus

geconstateerd bij sommige bewoners van de enclave. Dutchbat breidde de humanitaire hulpverlening aan Srebrenica uit naar Bratunac. Het eerste hulppakket voor een school in Bratunac werd meegenomen door de staatssecretaris van defensie (zie ook Nederlandse VN-militairen). De voedsel en benzine situatie voor Dutchbat wordt steeds nijpender. Op 20 oktober had men slechts voor twee dagen vers voedsel, voor acht dagen gevechtsrantsoenen en voor vier dagen brandstof in voorraad.

Op 29 en 31 oktober werden patrouilles van Nederlandse VN-militaire beschoten door de VRS. Bij de tweede beschieting werd het vuur beantwoord en werden door een VN-vliegtuig flairs afgeschoten, waarna de beschieting ophield. De brandstof en voedselsituatie bleef zeer zorgwekkend. Vanaf 30 oktober vonden geen verplaatsingen per voertuig meer plaats.

Om benzine te sparen werden alle verplaatsingen te voet uitgevoerd. Op 7 november was er voedsel voor één maand en benzine voor twee dagen. Half november waarschuwde men dat alle activiteiten stopgezet moesten worden, indien voor 24 november geen konvooi zou binnenkomen. Dit bleek gelukkig niet nodig te zijn.

Het aantal schietincidenten binnen en met name buiten de enclave nam eind november toe. In het zuiden van de enclave was de BiH bezig met het aanleggen van verdedigingswerken. Dutchbat riep dit een halt toe.

Vanwege het bezoek van SG Boutros-Ghali aan Sarajevo werd vanaf 30 november een tijdelijke stop van NAVO-luchtaanvallen ingevoerd. Dit had voor de Nederlandse VN-militairen in Srebrenica kwalijke consequenties. Gedurende negentig minuten werden Nederlandse VN-militairen beschoten met geweren en zware machinegeweren. Er werd luchtsteun aangevraagd, maar dit werd geweigerd. Een Nederlands snelle reactie peloton bereikte uiteindelijk het gebied en dreef de Serviërs met zwaar machinegeweer vuur op de vlucht. VN gaf geen commentaar op het afgewezen steun verzoek.

Er deden zich verschillende minder ernstige schietincidenten voor en er werd eind november tot tweemaal toe ingebroken op de compound. Dutchbat had verder te kampen met het ontbreken van voorraden en de plaatselijke Moslim-bevolking van de enclave des te meer. Een deel van Dutchbat werd eind november tenslotte gegijzeld (zie Nederlandse VN-militairen).

In december bleven de gebruikelijke problemen bestaan met de toevoer van brandstof en voedsel.

CENTRAAL-BOSNIË-HERCEGOVINA

De bekende "hotspots" in Centraal-Bosnië zijn: de Brgule-vinger (Vares-Olovo), de omgeving Visoko-Breza-Cemerska Planina, de omgeving Vlastic-Travnik-Bugojno-Kupres-Livno, Sarajevo en de omgeving daarvan: het Igman-gebergte en Trnovo.

BRGULE-VINGER; VARES-OLOVO

In juli werd de wapenstilstand net als elders diverse malen geschonden door artillerie-vuur. Op 2 augustus vonden er in de omgeving Vares en Dastansko zware gevechten plaats, met in een half uur meer dan 100 inslagen van artillerie- of mortiergranaten. Vooral de Moslims hadden hun troepen in deze omgeving flink uitgebreid, een groot Moslim offensief werd dan ook verwacht. De BiH had veel troepen in de richting van Olovo en Kladanj verplaatst. De BiH lanceerde een offensief om de Brgule vinger te sluiten en om de VRS het gebruik van de route Python te ontzeggen. Eind augustus klapten de Servische stellingen in en boekten de Moslims een redelijke terreinwinst.

De situatie bleef de maanden daarop gespannen met periodieke beschietingen over en weer met artillerie en mortieren. De BiH bleef nieuwe troepen aanvoeren en ook de VRS versterkte zijn posities. De route Python bleef in handen van de VRS. In oktober namen de beschietingen bij Olovo en Dastansko erg toe. De Servische artillerie was de situatie duidelijk meester. De BiH hield stand en de gevechten namen geleidelijk af.

Begin november lanceerde het II korps een nieuwe aanval in de Brgule-vinger om de route Python in

handen te krijgen. Deze was wederom succesvol, zij het bescheiden. In de laatste maanden trok de BiH enorme troepenconcentraties bij Vareš. Ogenscheinlijk bereidde men een nieuw offensief voor om de vinger te sluiten.

VISOKO-BREZA-CEMERSKA PLANINA

In het gebied rond Visoko, Breza en Cemerska Planina hebben eind juni, begin juli meerdere malen schendingen van de wapenstilstand plaatsgevonden met artillerie, zonder dat er noemenswaardige terreinwinst door een van de strijdende partijen werd geboekt. Op 2 augustus zei de VRS zich genoodzaakt te zien wapens terug te halen uit de depots, omdat de BiH nieuw offensief startte in de richting van Visoko. Een paar dagen later haalden de Bosnische Serviërs enkele zware wapens, waaronder een tank, twee pantservoertuigen en twee stuks luchtdoelgeschut weg uit een door de VN-vredesmacht bewaakte wapen-opslagplaats bij Sarajevo. Het bleef erg onrustig gedurende de maanden augustus en september, zonder dat er evenwel relevante verschuivingen plaats vonden in de confrontatielijnen.

Half oktober claimde de VRS enige terreinwinst te hebben geboekt bij Cemerska Planina. Dit bericht werd bestreden door de BiH. Begin november was het de BiH die in de aanval ging: tegelijk met de andere Moslim-offensieven in Bosnië, werd een nieuwe aanval gelanceerd in de Brgule-vinger en de Cemerska-heuvels om de route Tuzla-Sarajevo in handen te krijgen (zie Brgule-vinger).

Na hevige artillerie gevechten bij Cemerska Planina, slaagde de BiH er in 15-20 km² terreinwinst te boeken. Iets zuidelijker zou de BiH stelling hebben genomen op de bergruggen bij Visoko. Het was echter nog niet gelukt om de route Python in handen te krijgen. Het doorbreken van het Bosnisch Servische beleg van Sarajevo moest volgens de VN als toekomstmuziek worden beschouwd. De militaire successen van de BiH werden door de VRS gewroken door bombardementen uit te voeren op Sarajevo.

TRAVNIK-BUGOJNO-KUPRES-LIVNO

De BiH concentreerde zich gedurende de tweede helft van 1994 op het veroveren van Donji Vakuf vanuit Bugojno. Het uiteindelijke doel zou Jajce zijn, een stad die op de route ligt naar Banja Luka. De gevechten die plaatsvonden waren tussen de BiH en de VRS. De HVO die een pocket rondom Travnik en Vitez beheerste, hield zich totaal afzijdig van de gevechten tussen de VRS en de BiH, ondanks de afspraken in het kader van de Moslim-Kroatische Federatie.

Begin juli vonden er in de regio Bugojno, Travnik, Turbe en met name het Vlasic gebergte meerdere schendingen van de wapenstilstand plaats door middel van met artillerie-beschieting. Er werden geen noemenswaardige doorbraken bewerkstelligd.

In augustus en september bleef het onrustig met periodieke beschietingen. Begin oktober namen de gevechten rondom het Vlasic-gebergte weer af. De BiH deed niet alleen daar kleine aanvallen, maar ook in de richting van Donji Vakuf. Half oktober viel de BiH weer ten oosten van Bugojno aan, waar het onrustig bleef.

Eind oktober verbaasde de BiH vriend en vijand door een grote aanval uit te voeren, met behulp van de HVO, bij Kupreš in plaats van bij Donji Vakuf. Eind oktober veroverde de BiH samen met de HVO de zuid-westelijk van Bugojno gelegen stad Kupreš. Het VII korps van de BiH zette onder leiding van Alagic op 27 oktober een offensief in vanuit Bugojno in de richting van Kupreš. Tot op die dag viel de BiH aan in de richting van Donji Vakuf. Met deze manoeuvre slaagde men er niet alleen in de steun van de HVO te verkrijgen, maar ook via een omtrekkende beweging het offensief tegen Donji Vakuf verder op te voeren.

De Bosnische Kroaten sloten zich op 1 november aan bij het Moslim-offensief tegen Kupreš. De stad Kupreš telde voor de oorlog 12.000 inwoners en bestond voor 50% uit Serviërs en voor 40% uit Kroaten. Een belangrijke noord-zuid verbinding loopt langs de stad en volgens het vredesplan van de Contact-groep zou het in het gebied van de Moslim-Kroatische Federatie komen te liggen.

De Moslims meldden op 2 november vanuit Bugojno tot aan de stad Kupreš te zijn opgerukt, terwijl de Bosnische Kroaten optrokken uit Tomislavgrad (Duvno). De Kroaten lieten weten bij Kupreš diverse heuvels te hebben ingenomen, twee tanks te hebben vernietigd en de Serviërs zware verliezen te hebben toegebracht. Ook zouden zij een aantal krijgsgevangenen hebben gemaakt. De HVO ondersteunde de BiH door het van munitie te voorzien en door zwaar materiaal uit te lenen.

Enkele duizenden Bosnische Serviërs vluchtten weg uit Kupreš onder achterlating van doden en aanzienlijke voorraden wapens en munitie. De Bosnische Serviërs beschuldigden Kroatië van inmenging door de HVO met twee eenheden bij te staan. Zagreb sprak dit tegen.

Na zware artillerie beschietingen - er vielen volgens waarnemers meer dan 3500 granaten - en een zeldzaam vertoonde gecoördineerde infanterie-aanval uit drie richtingen, werd Kupreš op 3 november door de BiH en de HVO ingenomen. Het was de eerste stad die de Bosnische Serviërs hebben verloren in de reeds 31 maanden durende burgeroorlog. De BiH heeft volgens waarnemers het leeuwedeel van het werk verricht en vervolgens de stad overgedragen aan de HVO. De Bosnische Serviërs erkenden de val van Kupreš en namen wraak door middel van beschietingen op Bihac, Cazin, Bugojno en Sarajevo.

Volgens VN-kringen zou achteraf zijn gebleken dat de 4e Brigade van de HV naar alle waarschijnlijkheid heeft mee gevochten in de strijd om Kupreš. De VRS heeft zijn eenheden geconcentreerd ten noord-westen van Kupreš bij Baglaj. De strijd rond Kupreš draaide nu om het in handen krijgen van de route Livno-Tomislavgrad (voorheen Duvno). De VRS vuurde fragmentatiegranaten op Livno af.

De BiH droeg half november de Kroatische stad, Kupreš, over aan de HVO en de hoofdmacht trok verder op in noord-westelijke richting. Volgens VN-majoor Hervé Gourmelon zou de verovering van de plaatsen Donji Vakuf en het daar achter gelegen Jajce het nieuwe doel van het VII korps zijn. Jajce is erg belangrijk omdat de hydro-elektrische centrales van de stad 60% van het terrein van de Bosnische Serviërs voorziet van elektriciteit en omdat Banja Luka, het bolwerk van de Bosnische Serviërs in westelijk Bosnië-Herzegovina, zou worden bedreigd als de stad in handen van de BiH mocht vallen.

Op 7 november opende de BiH de aanval op Donji Vakuf, ondersteund door de artillerie van de HVO. In anderhalf uur vielen meer dan 400 granaten. Indien de BiH er in zou slagen de VRS uit de omgeving Donji Vakuf te verdrijven zou men de route Bugojno-Travnik in handen krijgen.

Het VII korps BiH in Bugojno kreeg in december versterkingen toegewezen. Er arriveerden 1500 BiH-strijders uit andere lokaties. Het zou mogelijk kunnen zijn dat de BiH een nieuw offensief voorbereide. Als dit het geval zou zijn, zou dit offensief plaatsvinden in de richting Donji Vakuf, Jajce en Banja Luka. De VRS eenheden staan in de Prusac-vallei en op de bergen Komar en Dekala rondom Donji Vakuf. Om die stad in te nemen zou de BiH de VRS van de bergen moeten jagen. Daarvoor is artillerie nodig en die heeft de BiH niet. De HVO wel, maar die is niet echt geïnteresseerd in Donji Vakuf. Het is dus onduidelijk of de BiH nog op (vuur)steun van de HVO mag rekenen voor een offensief.

Het is vermoedelijk waarschijnlijker dat de BiH versterkingen aanvoerde omdat men bang was voor een Servische aanval op Donji Vakuf of richting Bugojno, zodra Bihac gevallen zou zijn. Van de VN en de NAVO verwachtte men inmiddels niets meer in het geval van een Servisch offensief en daarom zou men de stellingen hebben versterkt.

De HVO lanceerde begin december ondertussen een offensief in West-Bosnië, ten noorden van Livno. Volgens onbevestigde berichten zou de Kroatische HV ook participeren in de strijd. Het doel was ogenschijnlijk het gebied rondom de plaats Glamoc. Het was mogelijk dat de HVO en de HV in actie waren gekomen om de druk op het V korps wat te verlichten. Later bevestigde Kroatië zijn deelname aan de strijd (zie Kroatië). De VRS vreesde een ingesloten te worden door de HVO bij Livno en de BiH bij Donji Vakuf, waardoor de Servische eenheden in het gebied in de tang zouden worden genomen. De VRS reageerde met intensieve beschietingen van Bugojno. Op 4 december alleen vielen 200 granaten.

Eind december beklagde Karadžić zich tijdens het staakt-het-vuren over aanvallen van de HVO en de

HV bij Glamoc. Beiden hadden het bestand niet ondertekend en voelden zich er dus ook niet door gebonden. De HVO en HV drongen de VRS terug in de vallei van Livno.

SARAJEVO:

In Sarajevo werden eind juli alle doorgaande routes door de VRS afgesloten voor met name de Moslims. De VN en UNHCR werden niet tegengehouden. Als reden werd aangegeven dat de Moslims deze route zouden gebruiken als smokkelroute, dat de Moslims weigerden om hun krijgsgevangenen uit te wisselen en dat de BiH langs de route op VRS eenheden zou schieten.

In augustus bleven in Sarajevo de schendingen van het staakt-het-vuren en de sluipschutter-activiteiten op een hoog peil. De spanning liep dermate hoog op dat de situatie weer vergelijkbaar werd met de toestand van algemene belegering, aldus generaal Rose. Er werd veel over en weer geschoten en de sluipschutters maakten de stad onveilig. De Servische sluipschutters waren zo actief dat de VN-eenheden in het weekend van 6 en 7 augustus een klopjacht begonnen.

Op het VN-vliegveld van Sarajevo werd er onder bemiddeling van de VN onderhandeld: Moslims en Serviërs overlegden over heropening van de toegangswegen tot de stad, over gevangenenruil en over het beëindigen van de activiteiten van scherpschutters. Er werd alleen een overeenkomst bereikt over de sluipschutters. Dit had nauwelijks effect. Half augustus kwam men echter een nieuw sluipschutterbestand overeen. De VN (freat) zou samen met de VRS en de BiH door de stad patrouilleren. De naleving van dit bestand verliep naar tevredenheid van de VN.

De Bosnische Serviërs verscherpten in augustus ook de eisen voor toestemming voor VN-konvoien. Humanitaire en logistieke transporten zouden moeten worden gespecificeerd. Voor brandstoftransporten moest worden vermeld voor welke eenheid deze brandstof bestemd was en voor hoeveel dagen de voorraad reikte. De luchtbrug naar Sarajevo was gedurende het grootste deel van de maand augustus dicht vanwege beschietingen. De VN hervatte de luchtbrug naar Sarajevo in september tijdelijk.

De sluipschutter-activiteiten waren in september in eerste instantie beduidend minder dan eerder. Sluipschutter-activiteiten vonden echter nog altijd plaats (ondanks het anti-sluipschuttersbestand) en de artillerie-beschietingen werden half september geïntensiveerd: er werd een nieuw record gevestigd van 900 inslagen op één dag. De artillerie-beschietingen vielen samen met een Servische blokkade: sinds 15 september was er geen elektriciteit en water meer in Sarajevo (zie ook Bosnië-Herzegovina Politiek). De gasvoorziening naar Sarajevo stond ook stil.

Op 18 september werden de zwaarste gevechten sinds maanden geleverd. Bij de gevechten vielen twee doden en achttien gewonden. De BiH lanceerde een aanval, ondersteund door tussen de 350 en 400 82 mm mortiergranaten, op Servische stellingen in de buitenwijk Vogosca (noord-west Sarajevo). De Bosnische Serviërs haalden daarop 120 mm mortieren uit een WCP in Poljine, nadat ze de Franse VN-soldaten hadden vastgezet in hun commandopost en vuurden 12 granaten af. Vele sluipschutters namen hun plaatsen weer in. De activiteiten van sluipschutters namen namelijk toe en af al naar gelang de politieke situatie: als de relatie VN verslechterde of bij een aanval door de Moslims, namen de activiteiten toe. Als de VN weer geïntervenieerd had, namen de activiteiten weer af.

De VN-bevelhebber Rose bedreigde beide partijen naar aanleiding van de gevechten met NAVO-luchtaanvallen, omdat binnen de 20 kilometer zone rondom Sarajevo met zware wapens werd geschoten. Rose heeft uitdrukkelijk ook de Moslims, die de Servische beschieting hadden geprovoceerd, bedreigd. "Het is onbegrijpelijk dat wie dan ook de burgerbevolking van Sarajevo in gevaar durft te brengen uit tactische of politieke beweegredenen", aldus een emotionele Rose. Beide partijen werden uitgenodigd voor een onderhoud op het vliegveld van Sarajevo op 19 september.

Izetbegovic en Rasim Delic beloofden om de aanvallen tegen de Bosnische Serviërs te staken in het onderhoud met Rose. De Moslims zijn ook akkoord gegaan met een observatiepost op de plek waar ze de aanval startten. De zware wapens van de Bosnische Serviërs bleven echter staan in de DMZ.

Unprofor verklaarde in reactie daarop op 19 september luchtaanvallen door de NAVO te zullen laten

uitvoeren als de zware wapens niet voor 21 september om 24.00 uur weg zouden zijn gehaald uit de veiligheidszone rond Sarajevo. De meeste, maar niet alle, zware wapens werden daarop door de Serviërs terug getrokken.

Na een reeks van beschietingen van VN-personeel door Bosnische Serviërs in Sarajevo besloot Rose om een NAVO-luchtaanval uit te laten voeren op Servische stellingen. Een T-55 tank die zich in de 20 km zone rondom Sarajevo bevond werd vernietigd (zie ook Internationale Politiek).

Na de luchtaanval werd een toename geconstateerd van gevechten tussen de BiH en de VRS rondom Sarajevo, waar Bosnische Serviërs het VN-werk onmogelijk bleven maken. De spanning bleef gedurende de beschreven periode oplopen. Op 27 september werd de bevoorrading van Sarajevo door konvoeien en de luchtbrug gestaakt en was er slechts genoeg voedsel voor twee weken. Daags erna werd echter de voorziening van gas en water hersteld. Generaal Rose drong bij de Bosnische Serviërs aan op hervatting van de luchtbrug, vrije doortocht van konvoeien en opheffing van het verbod op helikoptervluchten. De Bosnische Serviërs wilden echter benzine in ruil voor doortocht.

Op 1 oktober gingen de Bosnische Serviërs akkoord met onmiddellijke besprekingen over de hervatting van de luchtbrug naar Sarajevo. Het vliegveld van Sarajevo bleef echter gesloten, omdat de onderhandelingen niet vlotten. Op 4 oktober waren intussen maar liefst 2160 schietincidenten geconstateerd.

VN-gezant Yasushi Akashi reisde af naar Sarajevo om druk op de onderhandelingen over het vliegveld te zetten. De Bosnische Serviërs eisten expliciete erkenning van de VN dat de luchthaven hun eigendom zou zijn en eisten betaling van Unprofor voor de VN-privilege om er gebruik van te maken, alsmede het recht om alle personen en goederen te mogen controleren. Volgens woordvoerder Paul Risley verwierp Akashi de eisen en baseerde zich op een overeenkomst van juni 1992, waarbij het vliegveld onder VN-zeggenschap kwam. Hij dreigde de Bosnische Serviërs met een volledig isolement en waarschuwde dat zij ernstige militaire consequenties over zich zouden afroepen als ze nog VN-personeel zouden aanvallen. Op 6 oktober was het vliegveld weer open. Volgens een Bosnisch Servische officier wilden de Bosnische Serviërs in werkelijkheid een document waaruit zou blijken dat het vliegveld aan de Bosnische Serviërs zou toekomen als de VN uit Bosnië wegtrekt.

Op 6 oktober vond ook een gevangenenruil plaats, waarbij 129 Serviërs tegen 166 Moslims werden geruild, 26 zieken werden geëvacueerd en 50 Serviërs toestemming kregen de stad te verlaten. De Bosnische Serviërs misbruikten een eerdere poging tot gevangenenruil voor een nieuwe etnische zuivering door rond de 120 moslim-burgers (in plaats van gevangenen), die net verdreven waren uit Rogatica, aan te bieden. De Moslims braken daarop de gevangenenruil af. In totaal werden uiteindelijk vierhonderd gevangen uitgewisseld.

Op dezelfde donderdag 6 oktober vond een incident plaats nabij Sarajevo, op de berg Igman (zie Igman-Trnovo), waarbij enkele Servische militairen omkwamen. De VN vreesde dat de Bosnische Serviërs naar aanleiding van het Igman-incident de voorziening van gas, water en elektriciteit aan Sarajevo weer stop zouden zetten of het vliegveld weer zouden sluiten. Op zaterdag 8 oktober werd de luchtbrug inderdaad weer een dag opgeschort na de beschieting van een VN-vliegtuig. In dat weekend werden ook de Bosnisch Servische sluipschutters weer actief in Sarajevo: drie trams werden beschoten. Elf burgers werden verwond en één burger overleed. De Bosnische Serviërs ontkenden de aanval en suggereerden dat de Moslims het zelf hadden gedaan. De VN trachtte een schild te vormen tegen de kogels met pantservoertuigen. De beschietingen vonden plaats vanuit de gedemilitariseerde zone en worden gezien als een wraak-actie van de Bosnische Serviërs. Akashi veroordeelde de acties als een flagrante en opzettelijke aanslag op burgers.

De rest van oktober bleven de sluipschutters van de BiH en met name de VRS actief in Sarajevo. De VN-bescherming van de bevolking - door middel van grote gordijnen en om de 200 meter gestationeerde VN-pantserwagens - verloor zijn geloofwaardigheid.

De voedsel-situatie in Sarajevo werd intussen steeds nijpender. De 380.000 inwoners gingen inmiddels

hun derde hongervinter tegemoet. De toevoer-routes over land bleven voor voedsel-konvoeien gesloten. Nadat de luchtbrug naar Sarajevo was hersteld, kwamen op 9 en 10 oktober 54 vluchten met hulpgoederen aan. Dat was echter lang niet voldoende om in de behoeften te voorzien. De luchtbrug werd weer opgeheven nadat op 11 oktober het vliegveld werd beschoten met mortiergranaten en de dag er op een vliegtuig werd beschoten. Naderhand bleek de BiH verantwoordelijk te zijn voor de mortier-aanval. Vermoedelijk wilde men een luchtaanval tegen de Bosnische Serviërs uitlokken. Het akkoord dat Akashi met de Bosnische Serviërs bereikte zou de druk op de stad aanzienlijk verlichten.

Begin november werd de stad beschoten door sluipschutters, mortieren en artillerie van de VRS, voornamelijk als wraak voor de BiH-offensieven elders in het land. Generaal Dragomir Milosevic, commandant van het VRS Sarajevo-Romanija korps beschuldigde de Moslims op 28 oktober van een aanval vanuit de DMZ en zei dat de Moslims in Sarajevo daarvoor moesten boeten. De generaal dreigde dat hij iedere Moslim-aanval zou beantwoorden met granaat-beschietingen van "geselecteerde doelen" in Moslim-wijken in Sarajevo. Generaal Manojlo Milovanovic, de stafchef van de VRS, vroeg de VN om de druk op te voeren om de BiH uit de DMZ bij Igman te krijgen.

Generaal Rose dreigde op zijn beurt met luchtaanvallen als zij burgerdoelen in Sarajevo zouden bombarderen. Desondanks werd op 29, 30 en 31 oktober de Moslim-wijk Hrasnica getroffen door mortier-aanvallen. In totaal vielen drie doden en zeventwintig gewonden. De Bosnische Serviërs hadden kennelijk de waarschuwing van Rose op vrijdag 28 oktober in de wind geslagen. Rose dreigde op 30 oktober opnieuw met luchtaanvallen, maar nu tegen beide partijen, als men zich niet aan de afspraken over Sarajevo zou houden. Ook dat had geen gevolgen. Volgens Tim Spicer (de woordvoerder van Rose) was het niet duidelijk waarvandaan het mortiervuur was gekomen. Als het niet op zou houden, zou de VN een reactie overwegen. Hij suggereerde dat luchtaanvallen onwaarschijnlijk waren.

De BiH stelde op 1 november lucht doelraketten van het type SAM-7 en zware artillerie op in de DMZ. De Moslims hadden maandag 31 oktober nog beloofd dergelijke wapens niet op te stellen binnen de DMZ. De VRS heeft overigens ook artillerie in de DMZ staan. Op 6 november werd er dan ook artillerieschietingen uitgewisseld tussen de Islamitische buitenwijken Hrasnica en Butmir en de Servische wijken Ilidja en Osije. De BiH had volgens de VN als eerste het vuur geopend. De VN beklagde zich bij de VRS en de BiH over de stationering van de zware wapens in de buitenwijken van Sarajevo.

In reactie op de schendingen van de bestandsafspraken, liet generaal Rose op 7 november een tweetal F-15s laag over Sarajevo scheren, waardoor de artillerie-beschietingen tijdelijk ophielden. Uit ballistisch onderzoek bleek dat een van de granaten die werden afgevuurd op de Moslim-wijken van de stad, werd afgevuurd door de BiH, vermoedelijk om een VN luchtaanval uit te lokken.

De dag na de NAVO-actie waren er weer explosies en werd een mortier uit een WCP gehaald door de Bosnische Serviërs. Elders kon de VN de Bosnische Serviërs nog net stoppen. Artillerie-beschietingen en activiteiten van sluipschutters gingen gedurende de gehele beschreven periode door. Op 14 november werd het Holliday Inn Hotel, waar journalisten en ambassadeur Victor Jackovic van de VS verblijven, getroffen door een granaat. Op 17 november werd de kamer van de ambassadeur beschoten door sluipschutters. Eerder op die dag werd het Presidentiële paleis van Izetbegovic getroffen door vier raketten, maar de president raakte niet verwond. De dag erna werd het Bosnische parlamentsgebouw getroffen door een Bosnisch Servische raket. De Bosnische Serviërs riskeerden daarmee luchtacties van de VN.

Na de november aanvallen van de NAVO op Udbina en in de Bihac-enclave ontketenden de Serviërs een nieuwe campagne van obstructie, gijzeling (zie Bosnië-Hercegovina Politiek) en aanvallen van VN-personeel. Eind november-begin december vonden er een reeks aanslagen plaats: op 25 november werd een café en het Holliday Inn getroffen door Servische raketten. Op 2 december werd het ministerie van binnenlandse zaken, een bioscoop en het presidentieel paleis getroffen door Servische raketten van het type AT-3 Sagger. Drie raketten troffen het presidentieel paleis enkele minuten nadat Rose en Akashi waren aangekomen voor besprekingen met de Bosnische regering.

De Bosnische Serviërs voerden begin december de pesterijen van Unprofor op (zie Bosnië-Herzegovina Politiek). In Sarajevo werd een Frans benzine-konvooi geweigerd, een Deens benzine-konvooi beroofd en twee Nederlandse terreinwagens gestolen. Er kwamen wel weer met enige regelmaat voedselkonvoien binnen als gevolg van het "vredesvoorstel" van Karadžić. Het vliegveld van Sarajevo werd weer open gesteld voor VN-vluchten met voedsel. Door de bemiddelingspoging van Carter en het daarop volgend staakt-het-vuren kwam ieder incident in Sarajevo weer volop onder de aandacht. Vlak voordat het staakt-het-vuren in zou gaan, sloegen twee granaten in op een marktplein, waarbij twee doden en zeven gewonden vielen. De granaat was afkomstig uit de Servische wijk Grbavico. De Bosnische regering reageerde woedend, maar Pale zei dat de Moslims zelf de granaten hadden afgevuurd. Tijdens het staakt-het-vuren zelf werd er slechts sporadisch door sluipschutters geschoten.

IGMAN-TRNOVO

Op 6 oktober vond er een incident plaats op de berg Igman. De berg ligt zeer strategisch ten opzichte van Sarajevo. Toen de VN de VRS dwong om het Servisch beleg van Sarajevo op te heffen in 1993 werd besloten om een zware wapenvrije, gedemilitariseerde zone (DMZ) rondom de stad aan te leggen. De VRS ontruimde na enige tijd zijn posities op de berg Igman. In de tweede helft van 1994 betrokken BiH-strijders de berg, tot groot ongenoegen van de Bosnische Serviërs. De situatie werd op de spits gedreven door een incident begin oktober.

Op 6 oktober troffen VN-militairen de lijken aan van zestien Bosnisch Servische militairen en vier verpleegsters bij de berg Igman. Ze waren omgekomen tijdens een verrassingsaanval van een BiH-sabotage eenheid door de gedemilitariseerde zone op een Bosnisch Servische commandopost van het Trnovo-bataljon aan de rand van die zone. De aanval vond plaats tijdens de gevangenenruil in Sarajevo. Sommige Bosnisch Servische doden zouden door de BiH verminkt of verbrand zijn. Dit bleek bij nader onderzoek niet het geval te zijn, gaf de VN daags erna toe. De Serviërs bleken verwondingen te hebben opgelopen die normaal zijn bij een commando-aanval. Een aantal slachtoffers had blijkens de verwondingen evenwel niet de mogelijkheid gehad om zich over te geven.

De Bosnische Serviërs reageerden boos. Ze dreigden Sarajevo "in brand te steken". Karadžić verweet de VN partijdigheid en dreigde Unprofor (die zij verantwoordelijk hield voor de aanval) weg te sturen en de bergen Igman en Bjelasnica, die de VRS onder ware druk van de VN hadden ontruimd, te heroveren. Unprofor had moeten verhinderen dat de Moslims de gedemilitariseerde zone binnendrongen. De BiH probeerde al enige tijd de zone door te steken om de stad Trnovo, die ligt op de verbindingsweg tussen Sarajevo en Gorazde, te heroveren.

Akashi diende een scherp protest in bij Izetbegovic. Franse VN-eenheden begonnen op 7 oktober, in reactie op de Bosnisch Servische dreigementen tegen Sarajevo, met het terug dringen van BiH-soldaten uit de gedemilitariseerde zone op basis van een op 14 augustus 1993 getekend akkoord. De 550 BiH-soldaten moesten het gebied verlaten en hun stellingen werden vernietigd. Beide partijen werden gewaarschuwd op straffe van luchtacties geen gebruik meer te maken van de gedemilitariseerde zone. President Izetbegovic protesteerde tegen de verdrijving: volgens hem was nergens bepaald dat de BiH de verlaten Servische posities niet mocht innemen. Hij eiste bovendien een verontschuldiging van Akashi, die hij van smaad betichtte. Akashi was hiertoe niet bereid, omdat het zou gaan om een onacceptabele militaire operatie.

Rondom de berg Igman bleef de situatie de daarop volgende weken gespannen als gevolg van de (mislukte) pogingen van de VN om de laatste vijfhonderd BiH-strijders aldaar te ontruimen. De Bosnische Serviërs bombardeerden de moslim-stellingen rondom de DMZ.

De BiH had beloofd de berg Igman, die ligt in de DMZ rondom Sarajevo, te ontruimen en maakte daarmee een begin op 24 oktober, maar zette dit niet voort. Daags erna had Rose een onderhoud met Izetbegovic, die beloofde de berg alsnog te ontruimen. De Bosnische Serviërs hadden 31 oktober als nieuwe deadline gesteld: als de berg dan niet ontruimd zou zijn, dan zouden zij aanvallen. De Bosnische

Serviërs hadden volgens een VN-officier in Sarajevo echter niet de middelen om zelf de BiH uit hun gebied te zetten, omdat het terrein dusdanig is dat er een verhouding van zes aanvallers op één verdediger nodig is om de berg te veroveren. De Bosnische Serviërs zouden al drie mislukte aanvallen hebben uitgevoerd. Volgens de VN zou de ontruiming van de berg Igman nog wel twee weken duren. Alhoewel sommige eenheden van plan waren zich terug te trekken, was de 'held van de Igman', commandant Fikret Prevljak, niet van plan te vertrekken.

Op 29 oktober namen de gebeurtenissen een nieuwe wending: de BiH lanceerde vanuit de in dichte mist gehulde DMZ een aanval op Bosnische Servische stellingen rond Sarajevo. Onder leiding van Generaal Vahid Karavelić trok het I korps van de BiH met tussen de zeshonderd en duizend man, ondersteund door zware artillerie, op tegen Servische linies, die één a twee mijlen terug werden gedrongen over een frontlijn van meerdere mijlen. Franse VN-militairen die de aanval probeerden te stoppen werden beschoten, zonder gewonden. Vier granaten kwamen vlakbij een Franse VN-post neer. Volgens de VN, die daarna dreigde met luchtaanvallen, werd deze post bewust beschoten.

De BiH zette zijn offensief echter voort en omsingelde de stad Trnovo, dat aan de toegangsweg naar de enclave Gorazde in het oosten ligt. Als het de BiH zou lukken om Trnovo te nemen dan zou men de route Sarajevo-Foca-Gorazde in handen krijgen en de omsingeling van Gorazde breken. Volgens de Bosnische regering slaagde men er in om de VRS nog een mijl terug te dringen en zou men bezig zijn met het verplaatsen van mortieren en artillerie op ingenomen heuvels om de belangrijkste bevoorradingsroute onder controle te krijgen. De BiH zou veel wapens, munitie en gepantserde voertuigen hebben veroverd.

De VRS slaagde er eind november-begin december in om de BiH weer een eind terug te dringen, maar de situatie ex-ante werd niet hersteld. De Bosnische Serviërs eisten in december het vertrek van de BiH uit de DMZ op Igman als voorwaarde voor het aangaan van besprekingen over een bestand. De Bosnische regering eiste dat de VN de stellingen dan zou overnemen. De Serviërs lieten hun eis echter vallen en op begin januari 1995 zat de BiH nog altijd op Igman.

GIJZELINGEN:

In Centraal-Bosnië vonden de meeste gijzelingen en schietincidenten in reactie op de NAVO-aanvallen plaats. Tussen 23 en 25 november werden honderden VN-militairen bij WCP's vastgezet. Op 23 november werden negen WCP's rondom Sarajevo, die voornamelijk door Fransen en Oekraïners werden bewaakt geblokkeerd. Tegelijkertijd werden 55 Canadezen op zes verschillende plaatsen tussen Visoko en Breza vastgezet.

ZUID-BOSNIË-HERCEGOVINA

De belangrijkste plaatsen in Zuid-Bosnië zijn de steden Mostar en Konjić en omgeving. Mostar is een stad onder EU-bestuur, waar nogal veel om te doen is geweest. Ten noord-oosten van Mostar en bij Konjić waren de enige plaatsen in Zuid-Bosnië waar nog serieus werd gevochten (als men Kupreš en Glamoc zoals hier gebeurt tot Centraal-Bosnië rekent).

Half september begon de BiH Servische stellingen bij Konjic aan te vallen.

De strategisch belangrijke en door de Serviërs bedreigde bevoorradingsweg vanaf de Adriatische kust naar Sarajevo loopt namelijk langs Konjic. De BiH claimde de plaatsen Lisina en Ljubina te hebben ingenomen. De VRS bombardeerde in antwoord op de moslim-aanvallen de stad Konjic en het oostelijk deel van Mostar. De Moslims bleven gedurende de maand oktober actief en de VRS bleef incidenteel het oosten van Mostar beschieten.

Half oktober werden ook BiH-stellingen in de omgeving van Potoci en Prigradani ten noord-oosten van Mostar beschoten. De VRS probeerde de weg naar Jablanica, de boven Mostar gelegen verbindingsweg tussen Sarajevo en de Adriatische Zee, in handen te krijgen om zo de blokkade van de hoofdstad te

vervolmaken.

Na het Bihać-offensief lanceerde ook het IV korps een serie offensieven tegen de VRS. Begin november meldde het IV korps enige terreinwinst te hebben geboekt tussen Mostar en Konjic. Er zouden meer dan honderd Bosnische Serviërs zijn gedood.

Enkele weken later sloeg het geluk van de BiH, net als elders, weer om: bij een aanval oost van Mostar door de BiH om de VRS in de heuvels ten oosten van de stad te verdrijven, vielen ongeveer 270 doden en 300 gewonden aan de kant van de Moslims. De BiH aanval liep dus stuk. De HVO deed overigens niets om de BiH de helpen. In december luwden de gevechten toen men over een bestand begon te spreken.

MOSTAR:

Mostar wordt in twee helften gescheiden door de rivier de Neretva. In het westelijk deel wonen voornamelijk Kroaten, terwijl het oostelijk deel overwegend door Moslims wordt bewoond. In 1993 en begin 1994 was de stad toneel van zware gevechten tussen de Moslims en de Kroaten. De Kroaten beschouwde Mostar als de hoofdstad van hun op te richten "Herceg Bosna", een autonome Kroatische Republiek Bosnië-Herzegovina. De Moslims wilden de stad in handen hebben om een verbinding met de Adriatische Zee te hebben.

Grote delen van de stad, met name in de oostelijke helft, werden daarbij zwaar beschadigd. In maart kwam een einde aan de gevechten door de vorming van de Moslim-Kroatische Federatie. Enige tijd later werd een afspraak tussen de EU en de Federatie getekend, waarmee het stadsbestuur van Mostar voor een periode van twee jaar werd overgedragen aan de EU. De oud-burgemeester van Bremen, Hans Koschnick, werd aangesteld als EU-burgemeester van Mostar.

Het was de bedoeling dat de Moslims en de Kroaten zich weer zouden verzoenen, dat de beide strijdende partijen zouden worden gedemilitariseerd en dat de stad en met name het volkomen verwoeste stadscentrum heropgebouwd zou worden. Er zou ook een internationale politiemacht komen om orde op zaken te stellen. Een door de internationale politiemacht opgeleide etnisch gemengde politie van circa zes honderd man zou dan na twee jaar aantreden. De WEU besloot in juli in overleg met onder meer de VN om een internationale politie-eenheid van een kleine tweehonderd man naar Mostar te sturen. Onder andere Duitsland, Spanje, Italië en Nederland zouden politiemannen sturen. De Nederlandse Marechaussee stuurde vijftien man. De politiemacht kwam onder leiding te staan van de Nederlandse kolonel der marechaussee, J. Meijvogel.

Hans Koschnik aanvaardde pas op 23 juli zijn ambt. Dit was later dan de bedoeling was, maar hij had daarmee gewacht, omdat beide partijen zich volgens hem niet snel genoeg demilitariseerden. De demilitarisering van Mostar in augustus verliep ondanks alles voorspoedig. Het overgrote deel van de eenheden verliet de stad en richtte daarbuiten nieuwe hoofdkwartieren in. Er bleven echter aan beide zijden ruime voorraden wapens aanwezig.

De verzoening en wederopbouw verliepen namelijk niet zo voorspoedig als de bedoeling was in de beschreven periode. Terwijl in de rest van Bosnië-Herzegovina de Moslims en Kroaten ondanks spanningen nog enigszins samenwerken, was er in Mostar gedurende de tweede helft van 1994 nauwelijks samenwerking te bekennen.

Mostar is het hoofdkwartier van de Kroatische nationalist die niet erg ingenomen zijn met de Moslim-Kroatische Federatie. Zij zouden het liefst alsnog een onafhankelijke "Herceg Bosna" oprichten. De meeste voorstanders van de Federatie aan de kant van de Kroaten waren naar Sarajevo vertrokken en zo konden de nationalist zich laten gelden. Daarnaast werden Kroatische lokale leiders rijk door de heffing van belastingen op goederen die over hun grondgebied naar de Moslims werden vervoerd. De Kroaten probeerden de uitvoering van het federatie-akkoord dan ook op te houden, omdat het voorzag in opheffing van deze transitobelastingen. Meer in het algemeen voelden de Kroaten zich de overwinnaars in de eerder genoemde strijd om Mostar en waren weinig geneigd tot het doen van

concessies naar de Moslims. Ze noemen de EU-burgemeester, Hans Koschnik, spottend 'Hassan Koschnik' (Volkskrant 4/10).

Beide stadsdelen werden nog steeds van elkaar gescheiden door roadblocks, van meestal Kroatische milities. De etnische zuiveringen in het westelijk (Kroatisch) deel van de stad werden gewoon voortgezet. De Moslims die nog in het westelijk deel woonden, waren niet zeker van hun leven. Ze werden onder toezend oog van VN-werknemers door de Kroaten - veelal leden van de Kroatische politie - uit hun huizen gezet en mochten zich, als ze geluk hadden, vestigen in het oostelijk deel van de stad. De VN-werknemers meldden dat sinds april vele Moslims waren vermoord of verdwenen.

De Moslims hadden ondertussen maar weinig vertrouwen in de Federatie en in de EU: de VN en de EU konden de etnische zuiveringen niet stoppen. Zij vroegen zich verder af waarom de hulp (onder andere bouwmaterialen) gelijk verdeeld moest worden over de Moslims en de Kroaten, terwijl het oostelijk deel van de stad veel erger was beschadigd dan het westelijk deel. Het oosten heeft tot op de dag van vandaag in tegenstelling tot het westen geen water, gas of elektriciteit, de huizen zijn bouwvallig en de mensen arm. De Moslims waren dan ook bang voor de komende winter.

De terugkeer van vele Moslim-vluchtelingen naar hun woningen in West-Mostar droeg bij aan de toch al gespannen situatie. Zij konden hun huizen niet in, omdat ze er niet meer stonden of gekraakt waren door Kroaten die weigerden hen binnen te laten. Verder vergemakkelijkten beschietingen van Oost-Mostar door de VRS, als represaille voor BiH activiteiten elders, de wederopbouw van de stad niet bepaald. Op 21 september bijvoorbeeld moest Mostar de zwaarste beschietingen sinds maanden verduren. Meer dan 146 mortiergranaten werden afgevuurd door de Bosnische Serviërs, volgens een woordvoerder van de EU, waarbij een wapendepot van de Moslims het doelwit zou zijn.

AANSLAG OP KOSCHNIK

In september vuurden leden van de Bosnisch-Kroatische milite een RPG-7 anti-tankraket de kamer in van EU-burgemeester Hans Koschnik in het hoofdkwartier van de Europese Unie. Het hoofdkwartier werd vernietigd, maar Koschnik bleef ongedeerd. De aanslag was waarschijnlijk een reactie op het opheffen van een blokkade van de Kroatische milite.

Vijf leden van de Bosnisch-Kroatische militaire politie werden gearresteerd in verband met de aanslag op Koschnik. Volgens de Bosnische Kroaten ging het om vijf gedemobiliseerde, dronken leden van de militaire politie. Als gevolg van de aanslag werd ook de politiechef van het Bosnische-Kroatische deel van Mostar ontslagen wegens nalatigheid.

WEU-POLITIE

Minister van buitenlandse zaken, Hans van Mierlo, spoorde naar aanleiding van de aanslag de lidstaten van de Europese Unie aan om hun bijdrage te leveren aan de WEU-politiemacht die het bestuur in Mostar zou bijstaan. In Mostar zelf waren half oktober slechts 65 politie-mannen daadwerkelijk aanwezig, hetgeen de taak van de Nederlandse commandant van de politie-eenheid bemoeilijkte.

In de stad heerste een gewapende vrede. Er werden daarom 24 uur lang internationale politie-patrouilles met Kroatische of Moslim-agenten (al naar gelang het stadsdeel) op pad gestuurd om de bevolking het idee te geven dat er weer gezag heerste. De etnische zuiveringen in Westelijk deel van Mostar gingen echter gewoon door, evenals de bombardementen van de VRS. Als de EU de situatie niet snel zou verbeteren, bestond volgens sommigen de kans dat de oorlog opnieuw zou oplaaien.

Begin november was de WEU politie-macht in Mostar is nog steeds niet op volle sterkte aanwezig. Van de 180 man die de WEU had besloten te leveren, waren er maar 140 toegezegd door leden van de WEU en in Mostar zelf waren er slechts rond de honderd man daadwerkelijk aanwezig.

TACHTIG MILJOEN ECU

Een positief bericht kwam van Klaus Kinkel, die na de vergadering van de Europese Raad in Luxemburg

op 31 oktober bekend maakte dat de EU voor 1995 80 miljoen ECU ter beschikking zal stellen voor de wederopbouw van Mostar. Het is toegekend ten behoeve van het opzetten van het gemengde gemeentelijke politiekorps, herstel en verbetering van de infrastructuur en voor economische wederopbouw van de stad.

INTERNATIONALE POLITIEK

INTERNATIONALE POLITIEK

De belangrijkste politieke tegenstellingen in de tweede helft van 1994 bestonden tussen de Verenigde Staten (VS) en de Russische Federatie (RF) en tussen de NAVO en de VN. Deze tegenstelling bracht een parallelle tegenstelling tussen de NAVO en de VN, vanwege de dominante positie van de VS in de NAVO en de Russische rol in de VN, die qua agenda al dichtbij de RF stond.

VERENIGDE STATEN EN DE RUSSISCHE FEDERATIE

Waar het om ging is een fundamenteel verschil in inzicht omtrent de wijze waarop de oorlog in Bosnië zou moeten worden opgelost.

De VS wilde tot aan eind november het conflict in essentie proberen op te lossen door de Moslims te ondersteunen, zodat deze de oorlog zouden kunnen winnen. Bij deze strategie behoorden de volgende beleidslijnen:

- Bosnië is een "war of aggression" en wel door de Bosnische Serviërs.
- de VN en de NAVO zouden de realisatie van het vredesplan van de contactgroep, dat geen beloning van de Servische agressie toestaat, moeten nastreven;
- dit zou moeten gebeuren door de Bosnische Serviërs onder extreme druk te zetten, waarbij militaire middelen niet hoeven te worden geschuwd.
- de NAVO zou krachtdadig op moeten treden om zijn eigen geloofwaardigheid en die van de VN te redden en de Bosnische Serviërs, die zich weinig aantrokken van de VN en van het vredesplan, te straffen voor de schendingen van afspraken;
- indien de Bosnische Serviërs het plan weigeren te accepteren, zou het wapenembargo tegen de Moslims moeten worden opgeheven, zodat zij gebruik zouden kunnen maken van het recht op collectieve zelf-verdediging tegen de Servische agressor en de zaken naar hun hand zouden kunnen zetten;
- om het laatste daadwerkelijk te bereiken hebben de Moslims directe ondersteuning nodig. De VS is steun verschuldigd aan de Moslims, omdat zij het slachtoffer zijn van een regime dat het internationaal recht en de internationale gemeenschap aan zijn laars lapt.

Relevant is dat in laatste instantie de uitkomst van het conflict wordt bepaald op het strijdtoneel, namelijk door de moslims.

De RF voerde gedurende de beschreven periode heel consequent de volgende beleidslijn:

- de oorlog in Bosnië is een burgeroorlog, waarbij iedereen schuld heeft en geen van de partijen op morele gronden te verkiezen is boven de andere(n) en geen militaire oplossing mogelijk is;
- het conflict kan alleen opgelost worden als de strijdende partijen in onderhandelingen worden overtuigd om de vijandelijkheden te staken;
- de VN moet zich daarom niet bezig houden met het beïnvloeden van de krachtsverhoudingen in Bosnië (door krachtdadig, eenzijdig optreden of door opheffing van het wapenembargo) en mag

- zeker niet militair actief worden tegen de Serviërs, tenzij dat niet anders kan. De NAVO zou geen zeggenschap moeten hebben over het al dan niet gebruiken van geweld, dit is in laatste instantie aan de VN voorbehouden;
- deze onderhandelingen zouden plaats moeten vinden op basis van het vredesplan van de contactgroep, doch dit plan zou bijgesteld kunnen worden om de kansen op acceptatie te verhogen;
- de steun van de president Milosevic van Servië is onontbeerlijk voor het geaccepteerd krijgen van het plan door de Bosnische Serviërs en Milosevic' medewerking is vereist voor het oplossen van het breder conflict tussen Servië en Kroatië. Rusland zou gebruik moeten maken van zijn speciale banden met de Serviërs om een politieke oplossing naderbij te brengen en om te voorkomen dat de internationale gemeenschap op de Serviërs een partijdige manier zou bejegenen

Relevant hierbij is dat de oplossing van het conflict in laatste instantie schuilt in een politiek akkoord tussen de strijdende partijen.

Voor beide landen gold dat de regering meer gematigd was dan het parlement: in de Russische Doema zit een sterk nationalistisch blok dat het steunen van het Slavisch broedervolk, de Serviërs, voorstaat, terwijl in het Amerikaans Congres een grote meerderheid de Moslims wilde ondersteunen ofwel omdat men dat rechtvaardig achtte ofwel om de president, die in zijn verkiezingscampagne een meer krachtadig Bosnië-beleid beloofd had, dwars te zitten.

De verschillen in de fundamentele opvattingen tussen beide supermogendheden werden steeds duidelijker en werden steeds meer dominant in de discussies over Bosnië. In het debat tussen de beide landen werden partijdigheid en onpartijdigheid, de militaire en de politieke oplossing en bovenal de geloofwaardigheid van Unprofor en de veiligheid van de VN-troepen met elkaar gecontrasteerd.

GELOOFWAARDIGHEID VERSUS VEILIGHEID VN-TROEPEN

Bij de bespreking van allerlei maatregelen in internationale fora bleken twee kerndoelen of randvoorwaarden voor de VN-missie voortdurend met elkaar te botsen: enerzijds het handhaven van een minimum aan geloofwaardigheid door op te treden tegen flagrante schendingen van afspraken door de strijdende partijen en anderzijds het handhaven van een minimum niveau aan veiligheid voor de VN-troepen door de strijdende partijen niet te veel tegen de haren in te strijken en door niet bevoordeeld over te komen.

In de praktijk waren de landen die troepen gestationeerd hadden, met name Frankrijk en het VK, samen met de VN die voor de VN-troepen verantwoordelijk was, de eersten om matiging te preken in het VN-optreden. Meestal steunde men voorstellen voor krachtig VN-optreden niet vanwege de potentiële consequenties voor de VN-troepen ter plaatse. De VS, die zelf geen troepen in Bosnië heeft, en de landen van de Islamitische Conferentie Organisatie (ICO) waren daarentegen meer geneigd om verdergaande of drastische maatregelen tegen met name de Bosnische Serviërs te steunen.

Zodra het neerkwam op een kwestie van "geloofwaardigheid versus veiligheid", werd de VS in diplomatieke kringen in een geïsoleerde positie gedwongen, omdat de veiligheid van de VN-troepen prioriteit genoot bij de Europese bondgenoten en de Russen optraden als beschermheer van de Serviërs. Al bij de eerste discussies naar aanleiding van de pogingen om het vredesplan geaccepteerd te krijgen, bleken enige verschillen in mening, die later nog sterker zouden terugkeren.

VREDESPLAN VAN DE CONTACTGROEP

Om de acceptatie het vredesplan van de contactgroep te bevorderen werd onder meer bedreigd met verscherping van de sancties tegen de Bosnische Serviërs en tegen de FRJ. Er werd ook bedreigd met luchtacties door de NAVO. Hiertegen liepen de Russen echter te hoop: de Russische minister van buitenlandse zaken, Andrej Kozjrev, stelde dat zijn land tegen dreigementen van de NAVO met

luchtaanvallen op Serviërs was. Hij waarschuwde voor een 'Derde Wereldoorlog' als het Westen en Rusland niet in gezamenlijke onderhandelingen tot een vreedzame oplossing van het conflict in Bosnië zouden komen.

VERTREK VN? - ROL VAN DE NAVO

De Unprofor-militairen, Ecm- en Unmo-ers ondervonden in juli 1994 veel hinder bij de uitvoering van hun taak. De bewegingsvrijheid voor de VN werd beperkt, het VN-personeel werd niet aflatend bedreigd en aangevallen. Door de blokkades in de UNPA's en tegenwerking van de Bosnische Serviërs liepen diverse rotaties en verlofkonvooien vertragingen op. De blokkades in de UNPA's en in Bosnië bedreigden ook de opbouw van wintervoorraden. De situatie werd zo zorgwekkend dat SG Boutros Ghali van de VN eind juli, het geheel aan problemen overziend, in een brief aan de VR dreigde, om de 35.000 blauwhelmen van Unprofor terug te trekken. Er waren te weinig VN troepen om de partijen te dwingen de gemaakte afspraken na te komen. Iran had weliswaar aangeboden 10.000 militairen te sturen, maar de Bosnische Serviërs hadden daartegen protest aangetekend, omdat zij niet van de neutraliteit van de Iraniërs overtuigd waren. De VN was daarom erg terughoudend bij de inzet van Iraanse militairen. De benodigde troepen om de afspraken af te dwingen zouden de grote mogelijkheden in de contactgroep beter zelf kunnen leveren, stelde Boutros Ghali in zijn brief. De SG beraamde het aantal daarvoor benodigde militairen op 60.000 plus 2900 politiefunctionarissen.

Met deze opmerking oogstte Boutros Ghali veel kritiek, met name van de Russische minister van defensie, Pavel Gratsjov. In Belgrado zei hij: "De NAVO is geen vredesmacht, alleen Unprofor kan die taak in Bosnië vervullen". Rusland heeft een beduidend grotere rol in de besluitvorming in de VN dan in de NAVO en het had er dus alle belang bij om er voor te zorgen dat de VN het belangrijkste besluitvormingsorgaan zou blijven inzake Bosnië.

Wat betreft het uitvoeren van luchtacties door de NAVO gold:

- dat dit slechts plaats kon vinden indien zowel de NAVO als de VN daarvoor toestemming hadden gegeven;
- dat de VN het doel aanwees en dat dit doel in verband moest staan met de schending van een afspraak waarvoor men de luchtactie uitvoerde (concreet gezegd: men mocht Pale niet bombarderen, omdat de VRS zich bijvoorbeeld in de Bihać misdroeg);
- dat er een waarschuwing vooraf werd gegeven en werd gemeld waar en wanneer een NAVO-aanval zou worden uitgevoerd.

Op 5 augustus voerde de NAVO op verzoek van generaal Rose, na aandringen van de Amerikaanse regering, een beperkte vergeldingsactie uit, waarbij vier Amerikaanse, twee Britse, twee Franse en twee Nederlandse gevechtsvliegtuigen waren betrokken. Aanleiding voor de actie was de diefstal van een aantal zware wapens uit een depot van de VN in Sarajevo door de Bosnische Serviërs. De tien vliegtuigen hebben één van de drie aangegeven doelen uitgeschakeld, een Servisch pantservoertuig van het type M-18. De operatie leidde er in ieder geval toe dat de Bosnische Serviërs de gestolen wapens terug brachten.

Commandant Rose kondigde aan dat ook de Moslims konden rekenen op luchtaanvallen als zij zich niet aan de verschillende afspraken met de VN zouden houden. Men kon dit zien als een kentering in de houding van de VN ten opzichte van de Moslims, aangezien dit soort dreigementen tot dan toe alleen in de richting van de Bosnische Serviërs werden geuit.

OPHEFFEN VAN HET WAPENEMBARGO

De afwijzende opstelling van de Bosnische Serviërs te opzichte van het vredesplan van de contactgroep in augustus heeft ertoe geleid dat president Clinton dreigde het wapenembargo tegen de Moslims, desnoods eenzijdig, op te heffen. De VS meldde dat een ontwerp-resolutie over opheffing van het wapenembargo in voorbereiding was bij de VR. De meningen over dit voornemen waren verdeeld. Bij de

discussie over dit voornemen, die eind 1994 nog steeds niet was afgesloten, speelden de volgende potentiële problemen een belangrijke rol:

1. Indien het wapenembargo tegen de Moslims zou worden opgeheven, dan zou de BiH nog minimaal zes maanden nodig hebben om daar enig profijt van te hebben: eenheden zouden moeten worden opgericht en getraind in het gebruik van nieuwe wapensystemen, de BiH als zodanig zou gereorganiseerd moeten worden etcetera.
2. In de tussentijd zou niets de VRS beletten om "alle remmen los te gooien" en een totale oorlog met inzet van alle middelen te voeren. Het ligt dan in de rede dat de moslim-enclaves Srebrenica, Zepa, Gorazde en wellicht ook Sarajevo in zo'n geval door de VRS ingelijfd zouden worden, hetgeen desastreuze consequenties voor de Moslim-bevolking op die plaatsen zou hebben.
3. Indien de BiH, ondersteund vanuit het buitenland, de strijd aan zou binden met de VRS, zou het embargo van Servië ten opzichte van de Bosnische Serviërs onder druk te staan en zou het waarschijnlijk dat Milosevic weer over zou gaan tot direct steunverlening aan de VRS. Daarmee zou een van de belangrijkste resultaten van de diplomatie van de contactgroep ongedaan worden gemaakt.
4. Het opheffen van het wapenembargo zou tot een breuk met Rusland leiden en mogelijk zelfs tot directe Russische steun voor de Serviërs of zelfs tot een vijandige houding van de RF tegenover het Westen kunnen leiden.
5. Last, but not least: als er een ongeremde oorlog plaats gaat vinden in Bosnië, omdat de VN besloten heeft om het wapenembargo tegen de Moslims op te heffen, is het waarschijnlijk dat de aanwezigheid van Unprofor onhoudbaar wordt, omdat de militairen aan aanvallen of gijzelingen komen bloot te staan. Men zou dus bij voorkeur vooraf moeten evacueren.

Het voorstel om het wapenembargo op te heffen, dat ook indirect het vertrek van Unprofor uit Bosnië betekent, werd begin september fel bekritiseerd in het Westen en in de RF. De Russische vertegenwoordiger in de contactgroep, Vitali Tjoerkin, verklaarde zich onomwonden tegenstander van de opheffing van het embargo. Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk zijn eveneens tegen het opheffen van het wapenembargo. Het zou een escalatie van gewelddadigheden tot gevolg hebben en zou de veilige gebieden en de VN-militairen in gevaar brengen. De drie landen kondigden aan dat zij hun troepen zouden terugtrekken als het embargo zou worden opgeheven.

Yasushi Akashi zei dat hij een VN-macht in Bosnië wilde behouden. Daarmee keerde hij zich indirect tegen het Amerikaans voorstel. De UNHCR waarschuwde dat het opheffen van het wapenembargo een ramp tot gevolg zou hebben, gelet op het vertrek van Unprofor, de dreigementen van Karadzic en de naderende winter. De Moslims waren bovendien onduidelijk met betrekking tot de vraag of zij het wapenembargo ook wilden opheffen als dit het vertrek van Unprofor zou inhouden: Izetbegovic gaf in ieder geval signalen waaruit bleek dat de Bosniërs graag zouden willen dat de VN bleef.

BELONEN VAN MILOSEVIC

De Russische Federatie was intussen bezig om te proberen om de breuk tussen de Serviërs en de Bosnische Serviërs te bestendigen en tegelijkertijd Servië te helpen door te gaan lobbyen voor het belonen van Milosevic voor zijn inspanningen om het vredesplan van de contactgroep aangenomen te krijgen. De overige leden van de contactgroep wensten eerst meer concrete bewijzen dat er inderdaad geen hulp meer werd geleverd aan de Bosnische Serviërs, hetgeen men hoopte te verkrijgen door middel van de stationering van internationale waarnemers.

Bij zijn bezoek aan Milosevic legde Kozyrev echter meer nadruk op het belonen van Milosevic, in plaats van op de stationering van waarnemers ter controle van het embargo tegen de Bosnische Serviërs. Dit oogste kritiek in het Westen. De RF verweet op zijn beurt het Westen "bureaucratische inertie en gebrek aan flexibiliteit", omdat het niet bereid was Milosevic te belonen. Kozyrev drong aan op een

snelle verlichting van de sancties (onder andere het openstellen van de luchthavens voor Servisch luchtverkeer en opheffen van de sportboycot). De Westerse staten - met Duitsland en de VS voorop - weigerden de sancties te verzachten voordat er waarnemers zouden zijn gestationeerd bij de Servisch-Bosnische grens. Zij vonden verder het alleen toelaten van waarnemers van bevriende landen (zoals Milosević voorstelde) onvoldoende.

De contactgroep besloot uiteindelijk in Berlijn om de VR te adviseren om voorbereidingen te treffen voor de opheffing van de economische sancties tegen Servië en Montenegro. Klaus Kinkel, de Duitse minister van buitenlandse zaken, benadrukte echter dat men eerst meer daden moest zien voordat de sancties versoepeld zouden kunnen worden. Milosevic was toen inmiddels akkoord gegaan met de komst van internationale waarnemers (zie Servië). Tegelijkertijd werd besloten om de druk op de Bosnische Serviërs op te voeren. De RF was waarschijnlijk daarmee akkoord gegaan in ruil voor de verzachting van de sancties tegen de FRJ en voor de VS gold het tegenovergestelde.

BIJSTELLEN VAN HET VREDESPLAN

Kozyrev had begin september ook voorgesteld om het vredesplan voor Bosnië-Herzegovina bij te stellen, zodat deze acceptabel zou worden voor de Bosnische Serviërs. Een confederatie van de Bosnische Serviërs en Servië zou bijvoorbeeld mogelijk gemaakt moeten worden. Frankrijk pleitte ook voor het toestaan aan de Bosnische Serviërs van confederale banden, op voorwaarde dat de territoriale integriteit van Bosnië-Herzegovina in tact zou blijven. Een van de redenen waarom niet voorzien was in confederale banden in het plan van de contactgroep, was dat men vreesde dat op die manier toch een "Groot-Servië" zou kunnen ontstaan. Om die reden en omdat men geen concessies wilde doen aan de Bosnische Serviërs, werd in het algemeen afhoudend gereageerd op dit voorstel.

Ondertussen werd er nog voortdurend gevochten in Bosnië. De NAVO en de VN begonnen zich sinds de Servische offensieven in de Bihać-regio van begin september zorgen te maken over de aantasting van het concept "veilig gebied". Bihać, waar rond omheen toen zwaar gevochten werd, was namelijk tot "veilig gebied" verklaard. Het feit dat men geen duidelijkheid schiep in september rondom het concept had enige maanden later belangrijke consequenties. Kozyrev riep de Moslims in Bosnië op om de aanvallen in Centraal-Bosnië te staken.

THE CARROT AND THE STICK

In de contactgroep werd men het op 13 september eens over het sturen van een delegatie van 270 internationale waarnemers onder leiding van een Zweedse generaal, Bo Pellnas, naar de grens tussen de FRJ en Bosnië. Milosevic was overigens slechts akkoord gegaan met de komst van 135 waarnemers.

In eerste instantie zouden er 130 waarnemers naar de FRJ gaan. Het was de bedoeling dat 65 teams van circa twee waarnemers voornamelijk zouden worden ingezet op de bruggen over de grensrivier de Drina en het berggebied tussen Montenegro en Bosnië. Finland had 15 waarnemers toegezegd en Nederland was verzocht circa acht waarnemers te sturen. In september waren er reeds 52 waarnemers gearriveerd. De waarnemers hadden nog geen hoofdkwartier in de FRJ, maar slechts een tijdelijk onderkomen bij de Noorse ambassade. De waarnemers moesten al snel een verslag uitbrengen over de effectiviteit van de blokkade. Er ontstond enige twijfel over de effectiviteit van de waarnemersmissie om verschillende, boven reeds genoemde, redenen (zie Servië). De contactgroep zette zijn plannen echter door.

Op 16 september diende de Franse VN-ambassadeur, Jean-Bernard Mérimée, namens de contactgroep twee resoluties in bij de VR. De eerste resolutie betrof een verzwaring van de sancties tegen de Bosnische Serviërs. Alle politieke contacten met de Bosnische Serviërs werden verboden. De reismogelijkheden voor hun leiders werden beperkt en de financiële tegoeden in het buitenland werden bevroren.

De tweede resolutie voorzag in de versoepeling van de sancties tegen de FRJ voor een begin-periode van honderd dagen, als de waarnemersmissie bij de grens met Bosnië een gunstig rapport zou uitbrengen

over de effectiviteit van de blokkade. De sancties die dan worden opgeheven zouden worden waren het verbod op internationaal vliegverkeer naar Servische luchthavens, de sportboycot en het verbod op culturele contacten. De sancties zouden echter na vijf werkdagen automatisch weer van kracht worden indien de waarnemers zouden melden dat de blokkade ineffectief zou zijn.

Beide resoluties werden op 23 september aangenomen. China onthield zich van stemming bij de resolutie over de Bosnische Serviërs. Pakistan en Nigeria onthielden zich van stemming bij de resolutie over de versoepeling van de sancties tegen de FRJ. De lidstaten van de Islamitische Conferentie Organisatie (ICO) waren tegen de versoepeling en probeerden de behandeling van de resoluties uit te stellen. De VS besloot na enige twijfel toch de contactgroep te steunen, al hield de Amerikaanse ambassadrice, Madeleine Albright, een onaangekondigd pleidooi voor het opheffen van het wapenembargo.

Ondertussen werden in Bosnië alle afspraken met de VN voortdurend geschonden door de Bosnische Serviërs. De VN reageerde daar uiteindelijk op door een luchtaanval op 22 september (zie Bosnië-Herzegovina politiek), maar dit maakte weinig indruk op de Bosnische Serviërs².

Rusland ondersteunde de NAVO-actie ondanks vrees voor de gevolgen voor de FRJ. De kans bestond dat dergelijke acties de oppositie tegen Milosevic opstelling ten opzichte van Bosnië zou versterken. De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Warren Christopher, waarschuwde juist voor meer NAVO-luchtacties als de Bosnische Serviërs bestandsafspraken zouden blijven schenden of VN-militairen zouden aanvallen. De Amerikanen ergerden zich groen en geel aan de in hun visie slappe reactie van de VN op de flagrante schendingen van afspraken door de Bosnische Serviërs.

OPHEFFEN WAPENEMBARGO: KISS OF DEATH?

De VS kondigde aan dat het, indien de Bosnische Serviërs op 15 oktober het vredesplan van de contactgroep niet alsnog geaccepteerd zouden hebben, een resolutie bij de VR indienen om het wapenembargo tegen de Moslims op te heffen. Als dat op de korte termijn niets zou opleveren zou de VS het embargo op 15 november unilateraal opheffen. De VS zou de Bosniërs dan willen bewapenen en eventueel van luchtsteun willen voorzien.

Het Amerikaans Congres was de drijvende kracht achter dit beleid. De Senaat keurde op 14 september een resolutie waarin het opheffen werd voorgesteld, goed met maar liefst 80 tegen 18 stemmen. Men is van mening dat het wapenembargo de Moslims, die het recht hebben zichzelf te verdedigen, op onrechtvaardige wijze heeft benadeeld. De Organisatie van Islamitische Staten binnen de VN steunde (en steunt nog steeds) dit beleid.

De Westeuropese leden van de contactgroep en Rusland herhaalden hun bezwaren tegen het opheffen van het wapenembargo. Andrej Kozyrev sprak over "catastrofale gevolgen", terwijl de Europese ministers van buitenlandse zaken, bijeen in Usedom (Duitsland), hun verontrusting uitspraken over de Amerikaanse voornemens. Het VK leidde het Europees verzet, hoofdzakelijk met het argument dat het opheffen van het embargo de VN-troepen in gevaar zou brengen: "lift [the embargo] and stay is the same as lift and pray. It is not an option". Het VK en Frankrijk zouden in dat geval hun troepen terugtrekken uit Bosnië. Nederland zei dat zijn troepen de Britse troepen zouden volgen en Denemarken maakte een vergelijkbare aankondiging. SG Boutros Ghali zei dat de plannen voor een snelle evacuatie van de Unprofor-troepen uit Bosnië in het geval dat het embargo zou worden opgeheven, bijna klaar zouden zijn.

De Britse minister van defensie, Malcolm Rifkind, waarschuwde dat opheffing van het embargo de Serviërs weer zou verenigen en tot een vijandige houding van Rusland zouden kunnen leiden. Vanwege

² Volgens het weekblad Elsevier zou bij de luchtaanval op 22 september het doelwit (een Servische tank) overigens opzettelijk zijn gemist, hetgeen waargenomen zou zijn door VN-personeel te velde (15/10, p. 43).

de belangen die op spel staan zou het VK bereid zijn het op een breuk met de VS in de VR te laten komen.

De EU-commissaris voor buitenlandse betrekkingen, Hans van den Broek noemde het opheffen van het embargo "rather a kiss of death than of hope", vanwege de vermeende rampzalige consequenties voor de Moslims.

Ondanks alle druk van de West-Europeanen was het onwaarschijnlijk dat de Amerikanen hun opstelling zouden veranderen. President Clinton en het Congres hadden zich al te duidelijk gecommitteerd aan het opheffen van het wapenembargo tegen de Moslims.

RUSSISCH-BRITSE AS?

Bij zijn staatsbezoek aan het VK, besprak Boris Jeltsin met premier John Major ook de situatie in Bosnië en het te voeren Bosnië-beleid. Beide landen bevonden zich op één lijn wat betreft het wapenembargo en streefden ook beiden een politieke oplossing van het geschil na. De verschillen in hun opstellingen waren meer accent verschillen: het VK legde meer nadruk op de veiligheid van de VN-militairen en op het uitoefenen van druk op de Bosnische Serviërs, terwijl de RF het belonen van de FRJ meer benadrukte.

Na London deed Jeltsin Washington aan. Hij herhaalde de Russische bezwaren tegen het opheffen van het wapenembargo en stelde een nieuwe internationale vredesconferentie over Bosnië voor. Volgens officiële bronnen had Clinton daar niet positief op gereageerd. De Amerikaanse minister van buitenlandse zaken, Warren Christopher, zei dat beide landen het er over eens werden om de eerstkomende zes maanden de druk op de Bosnische Serviërs op te voeren. Beide landen zouden het er ook over eens zijn dat de veilige zones rondom de moslim enclaves vergroot dienden te worden en dat de naleving ervan diende te worden verscherpt.

TIJDELIJK COMPROMIS OPHEFFEN WAPENEMBARGO

Zoals boven reeds gemeld bij "Bosnië-Hercegovina Politiek", lanceerde Izetbegovic na overleg met Clinton op 28 september een compromis op de Algemene Vergadering van de VN. Er zou een resolutie over opheffing moeten worden aangenomen door de VR, maar de praktische uitvoering daarvan zou met vier tot zes maanden moeten worden uitgesteld. In ruil daarvoor eiste hij dat de VN in Bosnië zou blijven ook als het wapenembargo zou worden opgeheven, dat de blokkade van Sarajevo werd opgeheven en dat het veilige gebied rondom die stad werd uitgebreid. De grote mogelijkheden zouden bovendien het wapenembargo na zes maanden automatisch op moeten heffen als de Bosnische Serviërs geen vredesplan aanvaardden.

Het compromis-voorstel van Izetbegovic haalde de druk van de ketel af en redde de Amerikaanse president uit een netelige situatie. President Clinton probeerde enerzijds een breuk met de RF en de Westeuropese bondgenoten te voorkomen en anderzijds een nieuwe botsing met het Congres, dat de president eventueel zou kunnen dwingen het embargo op te heffen, te vermijden. Aangezien de Moslims zelf aangaven dat zij het embargo nog niet wilden opheffen, konden beide confrontaties voorkomen worden.

Met het voorstel van Izetbegovic waren echter niet alle problemen in een keer opgelost. Frankrijk en het VK verklaarden dat zij ook over zes maanden tegenstanders van het opheffen van het embargo zouden zijn. Er tekende zich een consensus af bij alle landen die troepen hebben gestationeerd in Bosnië tegen een automatische opheffing van het embargo, zoals voorgesteld door Izetbegovic. SG Boutros Ghali benadrukte daarnaast nogmaals dat alle VN-militairen zouden moeten vertrekken bij een eventuele opheffing van het embargo, in tegenstelling tot wat Izetbegovic wenste in ruil voor zijn concessie.

De VS kondigde hoe dan ook aan dat het op 1 november een resolutie in zou dienen bij de VR conform de wensen van de Bosnische regering.

NAVO WIL ROBUUSTER OPTREDEN

Op een bijeenkomst van de ministers van defensie van de NAVO-landen van 29 en 30 september, waar voor het eerst sinds 1966 ook een Franse minister van defensie (François Léotard) aan deelnam, werd op Amerikaans initiatief besloten tot een robuuster, meer geloofwaardiger optreden van de NAVO tegen schendingen van afspraken door de Bosnische Serviërs.

De Amerikaanse minister William Perry zette de toon van de bijeenkomst: hij wilde dat de NAVO met dwingende kracht zou optreden tegen de Bosnische Serviërs bij aanvallen op safe havens of op Unprofor. Er moest een meer indrukwekkend machtsvertoon plaatsvinden, zodat de strijdende partijen de VN-regels niet meer zouden kunnen negeren. Men zou daarom het principe van proportionaliteit in de bestraffing dat werd gehanteerd bij luchtacties (zie boven) moeten laten vallen en er zouden geen waarschuwingen vooraf meer moeten worden gegeven.

Perry speelde in op irritaties in NAVO-kringen over de weinig imposante speldeprik-acties tot dan toe en over het feit dat Unprofor toestemming moet geven voor een luchtactie van de NAVO. Hij kreeg gedeeltelijke steun van zijn Franse en Britse collega's. Rifkind (VK) achtte het, net als zijn collega's, van vitaal belang dat de Bosnische Serviërs gedwongen zouden om zich aan de afspraken met de VN te houden, maar verdedigde het beleid van generaal Rose, dat werd gekenmerkt door terughoudendheid in het gebruik van geweld. Léotard zei dat de NAVO zich niet mocht laten verleiden tot wraakacties en minister Voorhoeve uitte zorgen over gevolgen van robuust optreden voor de Moslim bevolking. De Europese NAVO-landen kwamen toch tegemoet aan Perry om enerzijds de Amerikaanse druk om het wapenembargo op te heffen te verminderen en anderzijds om de druk op de Bosnische Serviërs, om zich aan de regels te houden, te vergroten.

Men werd het er over eens dat men direct over zou gaan tot gebruik van geweld indien konvoeien werden tegengehouden of VN-militairen werden aangevallen. Waarschuwingen vooraf zouden niet meer worden gegeven en meerdere doelen mochten worden aangevallen. Men werd het echter niet eens over de proportionaliteitskwesitie. NAVO-acties zouden afgewogen, robuust en efficiënt moeten worden. De coördinatie van de besluitvorming over luchtacties met de VN zou daarnaast verbeterd moeten worden. De voornemens zouden snel aan de Noord Atlantische Raad worden voorgelegd en worden doorgegeven aan Unprofor en aan de VN-SG.

Generaal Rose waarschuwde van tevoren reeds tegen de uitbreiding van de luchtacties: "We kunnen ons niet naar vrede toe bombarderen. Nog meer geweld is volgens mij momenteel niet de oplossing". De Duitse Minister Rùhe bekritiseerde deze uitlating fel: hij wees er op dat generaals geen veto bezitten en dat de VN zonder de NAVO niets kan afdwingen. B-H command vond de reactie van de VN op de schendingen van afspraken door de Bosnische Serviërs echter proportioneel.

Op 3 oktober vond een ontmoeting plaats in Split van Perry, Akashi, de VN-commandanten en NAVO-mensen over de geweldsinstructies. De NAVO vroeg de VN om duidelijke richtlijnen over in welke gevallen Bosnisch-Servische provocaties NAVO-luchtaanvallen zouden rechtvaardigen. De NAVO drong ook aan op toestemming om verschillende doelen aan te vallen. Akashi, die namens de VN het laatste woord had over het al dan niet uitvoeren van een luchtaanval, was voorzichtig: hij beloofde een verbeterde samenwerking tussen de NAVO en de VN, maar maakte zich zorgen over Servische represailles tegen het VN-personeel en de medewerkers van hulporganisaties. Men werd het niet eens over procedures voor NAVO-ingrijpen tijdens het overleg in Split. Naast de VN gaf Rusland duidelijk te kennen tegen een robuuster optreden van de NAVO te zijn.

De NAVO-ambassadeurs in Brussel besloten op 7 oktober dat Sarajevo en de andere veilige zones sneller, doelgerichter en gepaster moesten worden beschermd door middel van luchtacties. Zij vroegen de plaatsvervangend secretaris-generaal van de VN, Balanzino, om Boutros-Ghali op te roepen tot een krachtdadiger beleid met betrekking tot NAVO-luchtaanvallen.

BEGINNENDE CRISIS UNPROFOR

De geloofwaardigheid van de VN in Bosnië zakte half oktober naar een zeer laag peil. De VN probeerde voortdurend problemen op te lossen door onderhandelingen en zo min mogelijk geweld. Men concentreerde zich alleen nog op wat mogelijk was en niet meer op wat wenselijk was, zoals een verslaggever het uitdrukte³. De Bosnische Serviërs waren niet onder de indruk van de prikacties die de VN de NAVO liet uitvoeren. De Moslims hadden hun buik meer dan vol van de VN, die keer op keer hun beloftes niet waar konden maken. De VN moest zich daarom van alles laten welgevalen: het plunderen, beschieten of terugsturen van konvoien, bestandsschendingen, frustratie van de luchtbrug naar Sarajevo etc.

De VS wilde dat de NAVO de geloofwaardigheid van Unprofor herstelde door robuuster optreden en verweet generaal Rose dat hij niet alles deed wat zijn mandaat hem toestond op dat gebied. Bovendien neemt de VS, die partij had gekozen voor de Moslims, het Rose kwalijk dat hij de Moslims bedreigde met luchtacties. De RF was daarentegen helemaal niet gediend van de prikacties van de NAVO en dacht er niet aan om de NAVO serieus te laten optreden tegen de Bosnische Serviërs.

NAVO-VN COMPROMIS

Op uitnodiging van Boutros-Ghali bezocht een NAVO-delegatie op 17 oktober de VN in New York. Zij probeerden de VN, die werd vertegenwoordigd door de chef voor vredesoperaties, Kofi Annan, te overtuigen van de noodzaak om het mandaat te verruimen. De NAVO wilde vaker, harder en zonder waarschuwing vooraf meerdere doelen (minstens vier) aanvallen bij een bedreiging van de veilige gebieden of Unprofor-personeel. Men wilde ook de wat omslachtige duale commandostructuur omvormen (zowel de VN als de NAVO moeten akkoord gaan met een actie). Met deze 'krachtige en effectieve' acties wil men voorkomen dat de NAVO zijn geloofwaardigheid verliest.

Boutros Ghali deelde echter op 18 oktober mee - na een gesprek met Kozyrev, die te kennen had gegeven nauw betrokken te willen blijven bij het overleg over eventuele luchtaanvallen door de NAVO - dat de VN geen reden zag voor het veranderen van de procedures voor het aanvragen van NAVO-luchtaanvallen. De VN keerde zich aldus tegen het geven van meer ruimte aan de NAVO voor een robuuster optreden in Bosnië. Men was het niet eens geworden over de vraag of strategische doelen, die niets te maken hebben met de reden waarvoor de luchtacties worden uitgevoerd mochten worden aangevallen of dat alleen vergelding centraal zou staan.

De nieuwe SG van de NAVO, Willy Claes werkte uiteindelijk een compromis uit met Boutros Ghali: de NAVO legde zich neer bij de commandostructuur en eiste niet meer vaker en harder optreden, in ruil waarvoor de VN akkoord ging met het niet meer geven van een waarschuwing vooraf over het doel en de tijdstip van de aanvallen en met het treffen van maximaal vier doelen. Een hoge NAVO-delegatie bezocht op 24 oktober de VN in New York om de details van de nieuwe gedragslijn te bespreken.

Daarmee waren niet alle problemen tussen de NAVO en de VN de wereld uit. De verhoudingen tussen Bosnia-Herzegovina Command en de NAVO zijn slecht. De ruzie tussen de Amerikanen en de VN was zo hoog opgelopen dat men geen luchtsteun meer wilde vragen van de NAVO. "Alleen als VN-personeel heel direct wordt bedreigd, zullen we een uitzondering maken. Op het moment zijn we banger voor de Amerikanen dan voor de Serviërs", aldus een VN-beambte in Sarajevo (Volkskrant 22/10).

Delegaties van de VN en de NAVO onderhandelden langdurig met elkaar in New York. In de nacht van 27 op 28 oktober werd men het eindelijk eens, ook over de details. Het principe-akkoord van Claes en Boutros-Ghali bleef daarbij overeind. De VN behield het laatste woord. Claes waarschuwde er echter voor dat men de NAVO niet moest beschouwen als de onderaannemer van de VN. De NAVO wilde af van de waarschuwingen vooraf omdat het de veiligheid van de NAVO-piloten in gevaar bracht. Men zou

³ Bart Rijs, Volkskrant 22/10.

nu volstaan met een algemene waarschuwing over een luchtactie, tenzij de VN-macht van oordeel zou zijn dat de levens van burgers in gevaar konden komen: dan zou de oude procedure gelden. Het akkoord zou ook voorzien in een versnelling en stroomlijning van de procedures voor het aanvragen van luchtsteun door VN-commandanten. Men kwam ook overeen het beginsel van proportionaliteit te blijven hanteren.

De NAVO-ambassadeurs keurden op 28 oktober het onderhandelingsresultaat goed. Volgens de Amerikaanse NAVO-ambassadeur Robert Hunter was de kans daarmee kleiner geworden dat de Bosnische Serviërs een wig konden drijven tussen de VN en de NAVO. Volgens de meeste analisten was echter ook de kans kleiner geworden dat daadwerkelijk overgegaan zou worden tot het aanvragen van luchtsteun, juist omdat die meer effectief zou zijn, dat wil zeggen omdat een luchtaanval op meerdere doelen zonder waarschuwing vooraf escalatie tot gevolg zou kunnen hebben.

Kozyrev benadrukte op 30 oktober nogmaals dat Rusland zijn troepen zou terugtrekken als de NAVO de beslissende stem zou krijgen over het gebruik van geweld in de Balkan. Volgens sommigen suggereerde hij daarmee dat de NAVO, in het bijzonder de VS, luchtacties tegen de BiH tegen hield. Kozyrev eiste in gesprek met Boutros-Ghali dat er niet getornd zou worden aan de duale bevelsstructuur, waarbij het laatste woord bij de VN ligt.

De daarop volgende eerste weken van november was een toenemende polarisatie tussen de VS en de VN en de RF waarneembaar. De politieke steun voor de VS aan de Moslims werd steeds openlijker. Als gevolg daarvan kwam de VS min of meer alleen te staan in de contactgroep en in de NAVO. Het had de RF, die in laatste instantie de Serviërs steunt, van zich vervreemd. Het openlijk partij kiezen voor de Moslims zette de relaties tussen de NAVO en de VN onder spanning en bemoeilijkt de vredesbewarende taak van Unprofor.

De geloofwaardigheid van Unprofor zakte ondertussen naar nieuwe dieptepunten als gevolg van talloze onbeantwoorde schendingen van bestandsafspraken door alle partijen, beschietingen van VN-militairen en niet waargemaakte bedreigingen met NAVO-luchtacties. Als de VN actie zou ondernemen, zou de kans groot zijn dat de VN een strijdende partij in plaats van een vredesmacht zou worden. Als men niet zou reageren, zou men echter alle geloofwaardigheid kunnen verliezen, waardoor vredesbewaring onmogelijk zou worden.

RESOLUTIE WAPENEMBARGO

De VS kondigde aan dat het voor 15 november een resolutie bij de VR zou indienen waarbij het wapenembargo tegen de Moslims automatisch na zes maanden zou worden opgeheven. Dee Dee Myers, de persattaché van het Witte Huis, herhaalde - in een poging om de Europese bondgenoten onder druk te zetten - dat de regering het eenzijdig opheffen van het embargo nog steeds zou overwegen als de VR twee weken na 15 november geen Amerikaanse resolutie over het opheffen van het embargo zou aannemen.

In de wandelgangen maakten de Amerikanen echter duidelijk dat er over de automatische in werking treding van de opheffing valt te praten, mits er maar een resolutie zou worden aangenomen over het opheffen van het embargo. De VS zou eventueel akkoord kunnen gaan met een onderzoek door de VN over zes maanden of het embargo zou moeten worden opgeheven. Over het algemeen verwachtte men niet dat de VS eenzijdige stappen zou ondernemen, omdat dit de contactgroep uiteen zou doen vallen en de relaties met de Europese bondgenoten zou verslechteren.

CONFEDERATIEVE BANDEN: NOG EEN POGING

De Franse minister van buitenlandse zaken, Alain Jupé, suggereerde in november weer dat het vredesplan van de contactgroep zou moeten worden aangepast - door confederatieve banden tussen de Bosnische Serviërs en Servië toe te staan - om de instemming van de Bosnische Serviërs te verkrijgen. Dit zou men eerder als steun aan de RF dan als een concessie aan de Bosnische Serviërs moeten gezien.

In bijeenkomsten van de contactgroep hield de RF vol dat de Bosnische Serviërs zich zouden moeten kunnen confedereren met de FRJ. De overige leden gingen uiteindelijk in principe hiermee akkoord, maar de VS eiste dat de Bosnische Serviërs eerst akkoord gaan met een vredesplan voor een verenigd Bosnië voordat zij deze mogelijkheid krijgen. De RF wilde de sancties tegen de FRJ ook verder verzachten. De overige leden van de contactgroep waren daar nog niet klaar voor.

NIEUWE VREDESINITIATIEVEN EN NIEUWE OFFENSIEVEN

De Westerse landen wilden de politieke druk op de Bosnische Serviërs vergroten door de grenzen tussen Bosnië, Kroatië en Servië erkend te krijgen en de Kroatische Serviërs los te weken van de Bosnische Serviërs.

Owen en Stoltenberg en de "mini-contactgroep" gingen op pad om een toenadering tussen Servië en Kroatië te bewerkstelligen en een akkoord tussen Kroatië en de Krajina Serviërs (zie Kroatië en de UNPA's). Jupé riep op om een top-bijeenkomst van de presidenten van Servië, Kroatië en Bosnië te beleggen met als doel het bereiken van een toenadering tussen Kroatië en Servië - een voorwaarde voor stabiliteit in de regio. De Bosnische Serviërs noemde hij niet.

De nieuwe vredesinitiatieven werden doorkruist door een reeks offensieven van de BiH, waarvan de meest spectaculaire plaatsvond in de Bihac-enclave.

De internationale gemeenschap reageerde verdeeld op deze offensieven.

Kozyrev bekritiseerde de aanvallen van de BiH op Servische stellingen bij Sarajevo en veroordeelde het offensief in de Bihac. Washington liet daarentegen weten dat de VS begrip had voor de Moslims en de Kroaten. De VS beschouwde de offensieven als de uitvoering van het legitieme recht op zelfverdediging tegen de Bosnisch-Servische agressor. De Amerikaanse regering sloot de deelname van Amerikaanse vliegtuigen aan NAVO-luchtacties tegen de Moslims vrijwel geheel uit. Toen Rose beide partijen dreigde met NAVO-aanvallen, verwierp minister van buitenlandse zaken Christopher de gedachte dat de NAVO de regeringstroepen zou kunnen aanvallen. Hij zag er geen reden voor op dit moment.

De VS oefende druk uit om de bombardementen op civiele doelen door de VRS af te laten straffen door de NAVO. De VN zag daar weinig heil in, omdat het dan van partijdigheid en deelname aan het conflict zou kunnen worden beschuldigd. De commandant van Unprofor, generaal Lapresle, zei dat men de Bosnische Serviërs niet onder al te grote druk moest zetten en men ze moest begrijpen. Minister van defensie Perry zei in reactie op dergelijke uitspraken: "Ik geloof niet dat 'begrip' het juiste antwoord is op militaire agressie". Om de toenemende druk om op te treden tegen VRS-bombardementen op steden te verminderen zou Unprofor lagere aantallen "cease fire violations" (CFV's) door hebben geven (Time, 3/11). Volgens een VN-beambte zou Lapresle generaal Rose hebben opgedragen het aantal CFV's niet meer vrij te geven voor de pers. Rose zou daarop direct gestopt zijn met het doorgeven van CFV's aan wie dan ook. De woordvoerder van Rose, Tim Spicer, zei dat dit besluit was genomen omdat men op zoek zou zijn naar een meer accurate methode om CFV's te registreren.

De RF werd ondertussen steeds kritischer over de BiH en vroeg op 1 november om actie. De BiH-aanvallen vanuit de gedemilitariseerde zones zouden een uitdaging van de VN zijn en zouden aantonen dat de Moslims hadden besloten om het conflict met geweld op te lossen. De Russische VN-ambassadeur, Sergej Lavrov, uitte scherpe kritiek op de VR, omdat deze na zou hebben gelaten om actie te ondernemen tegen "het misbruik" van de "veilige zones" in Bosnië door de BiH. "Dit is een bron van grote zorg. Wij geloven dat tenzij de VR adequaat en snel reageert, we een zeer gevaarlijke ontwikkeling riskeren, die in Bosnië tot een nieuwe catastrofe kan leiden", aldus Lavrov (NRC 3/11).

David Owen zei ondanks de opgelaide gevechten hoopvol te zijn over de kansen op een vredesregeling, omdat men misschien de kans op vrede zou grijpen na enkele weken van intensieve gevechten.

LIFT AND STAY?

De VN veranderde eind oktober plotseling zijn standpunt met betrekking tot het al dan niet handhaven

van Unprofor bij het opheffen van het wapenembargo. SG Boutros-Ghali zei op 26 oktober dat de VN bereid is om de Franse en Britse troepen, die door hun regeringen zouden worden teruggetrokken indien het wapenembargo opgeheven zou worden, te vervangen door VN-militairen uit moslim-landen. Er werd gedacht aan soldaten uit Pakistan en Turkije.

De VS diende op 28 oktober een resolutie ter opheffing van dat wapenembargo bij de VR in. In deze resolutie stond dat men automatisch tot het opheffen van het wapenembargo zou moeten overgaan, indien de Bosnische Serviërs het vredesplan van de contactgroep niet binnen zes maanden zouden accepteren. Uit voorzorg werd Boutros-Ghali in de resolutie verzocht om een ordelijke en veilige herplaatsing van VN-personeel in Bosnië voor te bereiden.

Het standpunt van de VS kreeg een steun in de rug van de Algemene Vergadering van de VN. Op 3 november nam deze een resolutie van de Islamitische staten aan, waarin de VR werd gevraagd om het wapenembargo op te heffen. Er waren 97 stemmen voor, 61 onthoudingen en geen tegenstemmen. Slechts vijf leden van de VR stemden echter voor de resolutie en de rest onthield zich. Madeleine Albright hield een krachtig pleidooi voor opheffing. Ze zei dat men de Bosnische Serviërs niet kon toestaan om de VN te gijzelen en te chanteren, zodat de VN het recht op collectieve zelf-verdediging van de Moslims verwiëp.

Op basis van de stemuitslag in de Algemene Vergadering verwachtte men dat de resolutie geen schijn van kans had in de VR: om aangenomen te worden is een meerderheid van negen stemmen nodig en moeten de permanente leden geen veto uitspreken. Frankrijk, Rusland en het Verenigd Koninkrijk waren al tegen het opheffen van het wapenembargo, laat staan het *automatisch* opheffen daarvan. Dat zou problemen op kunnen leveren, omdat de VS eerder had bedreigd met het unilateraal opheffen van het embargo als de VN niets zou ondernemen. Tijdens de tweedaagse bilaterale besprekingen tussen Rifkind en zijn Amerikaanse collega Perry, leek niets er volgens Rifkind echter op te wijzen dat de VS dat ook daadwerkelijk van plan was.

VS TREKT ZICH TERUG UIT SHARP GUARD - DIRECTE STEUN AAN DE MOSLIMS?

Op 8 november besprak de VR de Amerikaanse resolutie. Acht leden van de VR, waaronder vier permanente leden, spraken zich tegen de resolutie uit. De resolutie werd echter niet in stemming gebracht. De VS trok de resolutie niet in, omdat het van plan zou zijn om er verder over te onderhandelen.

Op vrijdag 11 november werd duidelijk dat de VS zich terugtrok van de operatie Sharp Guard. De internationale gemeenschap reageerde nogal verbolgen en verrast. De meeste NAVO-bondgenoten reageerden afkeurend. De Fransen en Spanjaarden dreigden hun VN-militairen terug te trekken als het wapenembargo nog verder zou verwateren, maar dat zouden zij wel doen in overleg met hun bondgenoten. Het VK betreurde het besluit. Turkije steunde na enig aarzelen de VS (maar bleef zelf deelnemen aan Sharp Guard) en de Bosnische regering reageerde verheugd en hoopte dat de Amerikaanse stap spoedig navolging zou krijgen. De Russische Doema nam een resolutie aan waarin zware kritiek op het besluit werd geuit (het zou bijdragen aan een verdere verslechtering van de situatie) en waarin de regering werd gevraagd om "adequate maatregelen om de destructieve actie door de VS te neutraliseren" (Times 12/11).

De VS maakte later duidelijk dat zijn schepen wel zouden blijven patrouilleren om de instroom van zware wapens naar Bosnië te voorkomen en om het economische embargo tegen de FRJ en het wapenembargo tegen de rest van Bosnië te handhaven. Ook kregen de Amerikaanse militairen die werkzaam zijn bij de NAVO, toestemming om door te gaan met hun werkzaamheden. De praktische consequenties van het Amerikaans besluit waren dus beperkt. De NAVO-bondgenoten hoefden ook geen extra schepen naar de Adriatische Zee te sturen om de controle te handhaven.

West-Europa was echter niet zozeer ontstemd vanwege de concrete gevolgen van het Amerikaans besluit,

maar vanwege de politieke implicaties ervan:

1. De eenheid van de NAVO werd aangetast. De NAVO besloot, ondanks het Amerikaans besluit, gewoon door te gaan met het controleren van het wapenembargo. SG Willy Claes vloog naar Washington om te proberen de breuk te verkleinen. Claes benadrukte dat verdere verzwakking van het embargo ten koste zou gaan van de veiligheid van de VN-militairen van de bondgenoten van de VS.
2. De VS nam met het besluit afstand van een bindende resolutie van de VN, hetgeen een gevaarlijk precedent zou kunnen zetten: de Russische Federatie (RF), die een speciale band heeft met Serviërs, zou de Amerikaanse beslissing bijvoorbeeld kunnen aangrijpen om de controle op het economisch embargo tegen de FRJ op te heffen of om steun te verlenen aan de Serviërs. Dit gevaar bleek niet geheel hypothetisch te zijn (zie Bosnië-Herzegovina Militair).
3. De eenheid van de contactgroep en de pogingen om de conflicten in het voormalige Joegoslavië op te lossen door middel van enerzijds druk op de Bosnische Serviërs en anderzijds een overeenkomst tussen Servië en Kroatië, werden zware slagen toegebracht. De VS leek namelijk helemaal geen politieke oplossing meer na te streven. Frankrijk, het VK en de RF kwamen voor een spoedoverleg in Parijs bijeen en benadrukten dat zij het absoluut nodig vonden om de eenheid in de contactgroep te handhaven en dat er geen sprake kon zijn van een militaire oplossing voor de oorlog in Bosnië.

Clinton benadrukte later dat het besluit genomen was vanwege zijn Congres, dat een wet had aangenomen waarmee de financiering van de deelname aan de operatie een halt werd toegeroepen en waarin de regering werd verplicht om binnenkort plannen te presenteren over de wijze waarop men de Moslims direct zou kunnen ondersteunen. Clinton was daarmee akkoord gegaan om te voorkomen dat meer radicale voorstellen zouden worden aangenomen. Hij zei echter niet van plan te zijn over te gaan tot directe ondersteuning van de Moslims en nog altijd te streven naar een politieke oplossing van het Bosnisch conflict. Men moest de beslissing als een aansporing zien om snel een diplomatieke oplossing te bereiken en om de (al dan niet bijgestelde) Amerikaanse resolutie bij de VR aan te nemen.

De Amerikaanse regering was inmiddels in overleg getreden met het Congres over een drietal scenario's voor steunverlening:

1. de VS levert voor ruim vijf miljard dollar aan financiële hulp, wapenzendingen, militaire voorraden en training aan de Moslims, zodat zij de oorlog kunnen winnen;
2. de VS versterkt de gevechtskracht van de Moslims door middel van één miljard dollar aan steun;
3. de VS heft het wapenembargo tegen de Moslims (eenzijdig) op en levert verder geen steun die geld kost.

Het Pentagon en het ministerie van buitenlandse zaken hadden het Congres er op gewezen dat de uitvoering van de scenario's tot conflicten in de NAVO, de contactgroep en met Rusland zouden kunnen leiden. Onder andere vanwege de zuinigheid van het Congres, werd niet verwacht dat men zou overgaan tot de "zware optie" (1). De plannen zouden pas op zijn vroegst in april in werking kunnen worden gezet als de VR als nog akkoord zou gaan met de Amerikaanse resolutie.

Clinton's verzekering dat de VS een politieke oplossing voor Bosnië nastreeft, werd er niet geloofwaardiger op door een tweetal onthullingen in de media. Het dagblad "The European" meldde ten eerste op 16 november dat de Amerikaanse geheime dienst de Moslims reeds direct ondersteunde. CIA-agenten zouden soldaten opleiden, geheime satelliet-informatie doorgeven en een geheime landingsbaan aanleggen in een afgelegen dal tussen Visoko en Kakanj in Centraal-Bosnië. De Franse regering had eerder gemeld dat Amerikaanse functionarissen in Bosnië begonnen waren met het opleiden van militairen, het uitdelen van uniformen en wapens en het verzamelen van inlichtingen. Het Pentagon, het Witte Huis en het ministerie van buitenlandse zaken ontkenden stellig dat de Amerikaanse geheime dienst actief zou zijn en dat andere dan zuiver humanitaire steun werd geleverd.

Het Britse dagblad "The Guardian" meldde vervolgens op 18 november dat de VS op het punt stond om militaire akkoorden te tekenen met de Bosnische en Kroatische regeringen. De Kroatische minister van defensie Sušak zou daartoe eind november naar Washington reizen, terwijl de Amerikanen reeds in het weekeinde van 19 november met de Bosnische regering in Sarajevo over een dergelijk akkoord zouden hebben overlegd.

SERVISCH TEGENOFFENSIEF: UITBREIDING NAVO-MANDAAT

Het Amerikaans besluit kwam op een ongelukkig tijdstip, omdat zich net een crisis in de internationale gemeenschap begon te ontluiken als gevolg van het Servisch tegenoffensief in de Bihac (zie daar). Naar aanleiding van de beschietingen van Bihac en de steden Cazin en Coralice door de Kroatische Serviërs en de participatie van SVK-eenheden in de strijd, nam de VR resolutie 957 aan, waarin de Kroatisch Servische inmenging werd veroordeeld en waarin de RSK werd opgeroepen om de territoriale integriteit van Bosnië te respecteren.

Op 15 november drong de VS aan op de instelling van een "zware wapens vrije zone" van 10 kilometer rondom Bihac. De NAVO-bondgenoten hadden echter kritiek op het voorstel, omdat de gevechten rond de veilige zone waren begonnen door de BiH, die de zone had misbruikt voor een aanval. De VN en de NAVO voelden er daarom weinig voor de BiH door middel van het voorstel te redden van de consequenties van hun eigen onfortuinlijke acties.

De aanvallen door de Krajina Serviërs stelden de VN voor een probleem, omdat het mandaat dat aan de NAVO was verleend om luchtacties uit te kunnen voeren alleen Bosnië bestreek. De VN kon met andere woorden zijn militairen niet verdedigen en de doorgang van konvoien niet afdwingen, omdat het niet mocht optreden boven Kroatië. Op vrijdag 18 november werd na druk diplomatiek overleg unaniem een resolutie aangenomen door de VR om dit euvel te verhelpen. Op verzoek van Unprofor werd de NAVO het mandaat verleend om luchtacties boven de Servische Krajina in Kroatië uit te voeren. De NAVO-ambassadeurs gingen nog in de nacht van zaterdag op zondag akkoord met het nieuwe mandaat. Claes zei met nadruk dat de resolutie het bombarderen van gronddoelen toelaat.

De Amerikaanse VN-ambassadrice Albright stelde dat zo snel mogelijk tegen Udbina opgetreden moest worden. Op zondag was men reeds van plan de vliegbasis Udbina aan te vallen, maar dit werd uitgesteld tot maandag 21 november vanwege het slechte weer (zie UNPA's en Bihac).

Het Servisch offensief riep een ieders diepe verontwaardiging af. Er werden gelijktijdig drie afspraken geschonden: het vliegverbod werd geschonden, een veilig gebied werd aangevallen en men schond de territoriale integriteit van Bosnië door de aanvallen vanuit de RSK en de participatie van de SVK. Iedereen was het er over eens dat er iets gedaan moest worden, omdat de VN anders net zo goed kon vertrekken, maar over wat men moest doen was men het oneens. Het gevolg was een heleboel spanningen.

ONENIGHEID OVER LUCHTAANVALLEN

Op de eerste luchtaanval op Udbina werd overwegend positief gereageerd, met uitzondering van de FRJ (zie Servië). Zelfs de RF was akkoord gegaan met de luchtaanval, volgens Kozyrev omdat hem verzekerd was dat deze preventief van aard was. Hij liet later doorschemeren dat hij niet zeker wist of dat ook echt het geval was. Jeltsin steunde de aanvallen, omdat de wil van de internationale gemeenschap gerespecteerd zou moeten worden. Hij was overigens woedend over de besprekingen over de scenario's voor steunverlening aan de Moslims in de VS. Willy Claes verzekerde dat de NAVO met de luchtaanvallen niet streefde naar een militaire oplossing van het conflict.

Na de tweede aanval op 22 november zei Kozyrev dat de aanvallen geen gewoonte mochten worden. Hij vreesde een kettingreactie waarbij de VN in zou oorlog geraken en dreigde de Russische troepen terug te trekken als massale luchtacties zouden worden uitgevoerd. Dit zei hij in reactie op Amerikaanse pogingen om de luchtaanvallen op te voeren. De Britse minister van defensie Rifkind, ondersteunde de

Russische stellingname en zei dat het dwaas en naïef was te veronderstellen dat luchtaanvallen de Bosnische oorlog konden oplossen. De NAVO benadrukte daarop dat de luchtaanvallen niet bedoeld waren om het Servisch offensief te stoppen.

In de VR nam de kritiek op de NAVO en de VS toe, in het bijzonder van de kant van de RF en China. De China vond dat het luchtwapen niet mocht worden misbruikt voor afstraffingen. De RF zei dat de Moslims hun offensief eind oktober begonnen waren met het oogmerk om de NAVO en derde landen in de oorlog te betrekken, het wapenembargo opgeheven te krijgen en luchtacties uit te lokken. Russische woordvoerders waarschuwden dat de groeiende rol van de NAVO in het conflict de consensus tussen Rusland en het Westen onder druk zette. Het zou buiten kijf staan dat de tweede luchtaanval door de Bosnische Serviërs was uitgelokt, maar men kon de ogen niet sluiten voor iets anders, namelijk dat de internationale gemeenschap geleidelijk opschoof in de richting van krachtige steun aan slechts één van de strijdende partijen. Hij waarschuwde dat het gebruik van geweld een krachtige reactie zou kunnen provoceren van zowel de Bosnische Serviërs als van Belgrado. Generaal Rose was precies om die reden woedend over de luchtaanvallen en plaatste alle 24.000 VN-troepen in Bosnië in de hoogste alarm-fase.

De VR machtigde op 23 november ondanks de kritiek de NAVO om - indien nodig - over te gaan tot luchtacties om Bihac te beschermen en te stabiliseren. De VS had voorgesteld om in Bihac dezelfde oplossing als voor Sarajevo (terugtrekken van zware wapens uit een bepaalde zone op straffe van luchtaanvallen) te gebruiken. Er waren echter twee cruciale verschillen die een Sarajevo-oplossing onmogelijk maakten: de grenzen van het veilige gebied rondom Bihac waren nooit precies getrokken (hier wreekte zich het feit dat men eerder geen duidelijkheid had geschapen omtrent het concept "veilig gebied") en de aanwezige VN-militairen hadden de kennis niet in huis om de NAVO-vliegtuigen naar hun doel te leiden. Men zou dus niet kunnen bepalen of grenzen overschreden werden en men zou er ook niet tegen op kunnen treden. De VR had het daarom aan Unprofor en de NAVO overgelaten om een oplossing te vinden.

HALFSLACHTIGE POGINGEN OM BIHAC TE REDDEN

De NAVO en Unprofor gingen aan de slag om een oplossing te vinden.

Vooraf aan de NAVO-raad probeerde de VS steun te verwerven voor het stoppen van het Servisch offensief door middel van een 'stabilisatieplan'. Om dit plan uit te voeren wilde de VS onder meer:

- dat Servische strijdkrachten in Bosnië en Kroatië gebombardeerd konden worden (hetgeen reeds was afgewimpeld door Unprofor);
- dat Servische vliegtuigen tot in Kroatië achtervolgd en neergeschoten konden worden bij schendingen van het vliegverbod; en
- dat men het vooraf eens werd over de vraag welke acties vergelding tot gevolg zouden hebben.

Op de vergadering van de Noord-Atlantische Raad op 24 november werd het plan besproken. Het bestond uit drie punten:

- (1) de 'safe area' werd vergroot en de grenzen duidelijk getrokken;
- (2) alle Servische eenheden zouden teruggetrokken moeten worden op straffe van onbeperkte luchtaanvallen; en
- (3) het gebied zou gedemilitariseerd blijven en onder de supervisie van een licht bewapende internationale politiemacht komen te staan.

Militair optreden om het offensief te stoppen, werd verworpen onder leiding van het VK, Frankrijk en Duitsland. Zij wezen er op dat de taak van de NAVO het ondersteunen van de VN was, niet het voeren van een oorlog. Er werd ook aangevoerd dat de grenzen van de veilige zone nog niet bereikt zouden zijn, hetgeen een nog al dubieus argument was, aangezien deze grenzen nooit getrokken waren.

Over het plan zelf kon men het wel eens worden, maar toen duidelijk werd dat geen van de landen bereid was om de vereiste grondtroepen te leveren voor de uitvoering ervan, werd besloten het door te sturen naar de VN.

De volgende besluiten werden wel genomen:

- de NAVO verklaarde zich bereid op verzoek van Unprofor ook anderen dan de Bosnische Serviërs aan te vallen, indien veilige zones of VN-militairen dan wel -functionarissen zouden worden bedreigd;
- de NAVO verklaarde zich bereid om het luchtwapen in te zetten bij een aanval op elke veilige of zware wapens vrije zone, waarbij de wapens, eenheden, verbindingen- en bevoorradingsinrichtingen van de aanvaller als doelen aangemerkt konden worden (de VR ging daar later mee akkoord); en
- de NAVO verklaarde zich bereid om - in overleg met Kroatië - op te treden tegen vliegtuigen die vanaf Kroatisch grondgebied veilige zones zouden aanvallen.

In het communiqué van de NAVO stond uiteindelijk niets over het stoppen van het Servisch offensief. SG Claes was erg teleurgesteld, maar wees er op dat de bondgenoten hun neutraliteit niet wilden prijsgeven door het verrichten van oorlogshandelingen.

De RF reageerde op de NAVO-vergadering en de afgelaste luchtaanval boven Bihać op 25 november met ongekend felle kritiek op de VS voor het zich terugtrekken uit Sharp Guard en op de NAVO, die veel te actief werd. Kozyrev dreigde met het uitspreken van een veto over het stabilisatieplan en zei dat de NAVO slechts in het uiterste geval nieuwe luchtacties tegen de Bosnische Serviërs zou mogen ondernemen. Hij waarschuwde nogmaals tegen eenzijdig optreden en zei dat de NAVO niet los van de VN mocht opereren. Hij eiste een rapport over de veiligheid van de blauwhelmen van Boutros-Ghali, die hij later ook een brief schreef. In die brief stelde hij voor de doelen van de luchtacties te beperken tot het beschermen van VN-troepen. Daarnaast riep hij op geen veranderingen aan te brengen in het mandaat, omdat dat alleen tot verdere escalatie zou leiden. Hij eiste in de brief tenslotte een rapport van de SG over de situatie in de Bihać-enclave en over het concept 'veilig gebied'. De houding van Rusland en de participatie van diens troepen in Unprofor zou er vanaf hangen. Het VK had kort daarvoor herhaald dat het zijn troepen zou terugtrekken als het geweld zou escaleren of als het wapenembargo zou worden opgeheven.

Ondertussen was Unprofor ook bezig een uitweg te zoeken voor de crisis rondom Bihać. Generaal Rose maakte echter op een persconferentie duidelijk dat de VN alleen zou ingrijpen in de strijd als burgers direct aangevallen zouden worden. Hij wilde beide partijen aan de onderhandelingstafel zover krijgen dat ze een staakt-het-vuren overeenkomst zouden tekenen. Om dit mogelijk te maken wilde hij juist de grenzen van de veilige zone verkleinen. "I'm sure Mladic is very pleased", reageerde een teleurgestelde VN-beambte op de persconferentie. "We are in disarray, like the Security Council and the North Atlantic Council. Now that they more or less have the green light from Nato that the 'safe area' is meaningless, the Serbs can gobble up the whole area, as they like" (Time 26/11).

De Moslims gingen na moeizame onderhandelingen met Akashi uiteindelijk akkoord met een gewijzigde versie van het stabilisatieplan, maar de Bosnische Serviërs reageerden daar niet op (zie Bihać).

De VR veroordeelde de schendingen van de veilige zone door de Bosnische Serviërs in de sterkste termen en drong aan op terugtrekking en een onvoorwaardelijke wapenstilstand, maar ondernam niets. Rusland drong aan geen geweld tegen de Bosnische Serviërs te gebruiken. Het Servisch offensief denderde voort.

AMERIKAANSE VERKIEZINGEN EN NIEUWE BELEIDSWIJZIGING

Door de verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden en de Senaat werd het Bosnië-beleid van de VS een binnenlands politiek instrument, waarmee de republikeinen de regering konden aanvallen. De republikeinen wonnen die verkiezingen. Zij staan onder meer op het standpunt dat het wapenembargo tegen de Moslims opgeheven moet worden.

De republikeinse leider in de Senaat, Robert Dole, veroorzaakte veel irritatie door een serie provocerende uitspraken tijdens een rondreis in Europa. Hij vond dat er robuuster opgetreden moest

worden tegen de Bosnische Serviërs en zei dat de Britten daarbij het grootste struikelblok waren: "They are the ones who want to do absolutely nothing" (Time 28/11). Hij bekritiseerde verder het Frans-Britse concept van een "veilig gebied", dat onwerkbaar zou zijn. Hij bekritiseerde ook het leiderschap van Rose en Akashi en sprak van een complete ineenstorting van de NAVO. Het beleid van de VN zou de geloofwaardigheid van de NAVO en van de VN zelf aantasten. Hij pleitte voor het terugtrekken van de blauwhelmen en voor het desnoods unilateraal opheffen van het wapenembargo en dreigde met het dichtdraaien van de geldkraan naar de VN. De Britse minister Rifkind antwoordde dat dergelijke kritiek niet geleverd kan worden door mensen, wiens land zelf geen enkele soldaat ter plaatse heeft.

Het Bosnië-beleid van de Amerikaanse regering nam onderwijl een nieuwe dramatische wending. In den beginne was men gecommiteerd aan het gezamenlijk uitgezette NAVO-beleid en de VN-resoluties. Vervolgens trok men zich terug uit de operatie Sharp Guard en ging men min of meer openlijk de Moslims in ieder geval politiek ondersteunen. De VS was de inactie beu. De NAVO-bondgenoten kregen tot in de lente van 1995 de tijd om een diplomatieke oplossing te vinden, maar als dat mislukte zou de VS het wapenembargo opheffen ongeacht de consequenties. De bondgenoten probeerden de VS duidelijk te maken dat een diplomatieke oplossing er nooit zou komen zolang als de VS niet één lijn trok met de andere bondgenoten (zodat de strijdende partijen de bondgenoten niet uit elkaar zouden kunnen spelen). De VS was bezig de NAVO, een van de fundamenten van het veiligheidsstelsel, onderuit te halen.

Onder invloed van de gebeurtenissen op het slagveld in Bihać en de argumenten van de bondgenoten, draaide de VS bij. Minister Perry van defensie gaf toe dat luchtacties niets konden oplossen en zei dat een militaire oplossing voor het conflict in wezen niet bestond. Deze kreet werd door alle internationale gremia nog eens duidelijk herhaald. Hij zag geen mogelijkheid voor de Moslims om het terrein dat hen toegedacht was in het vredesplan van de contactgroep op de Bosnische Serviërs te veroveren. De Bosnische Serviërs waren heer en meester in militair opzicht.

De VS besloot na een paar dagen crisisberaad in plaats van militair optreden de morele gelijkwaardigheid van de partijen in de Bosnische oorlog, die men nu als een burgeroorlog (in plaats van een 'war of aggression') zag. De prioriteiten zouden zijn:

- (1) het dichten van de kloof in de NAVO;
- (2) het voorkomen van escalatie; en
- (3) het intact houden van de territoriale integriteit van Bosnië.

Als gevolg van de nieuwe opstelling liet de VS het stabilisatieplan vallen en ging zelfs akkoord met het belonen van de FRJ voor zijn inspanningen (zie onder). Op de NAVO-bijeenkomst van 1 december werkte Christopher hard aan het herstel van de transatlantische solidariteit. Om de schade die Dole had gedaan goed te maken noemde men zelfs het VK de belangrijkste bondgenoot van de VS.

De Amerikaanse regering bleef van mening dat het wapenembargo opgeheven zou moeten worden, maar wilde het niet unilateraal opheffen, in tegenstelling tot het Congres. De VS ontving nog steun van de Duitse regeringspartij, de CDU, die op haar partijcongres een motie aannam waarin gesteld werd dat het wapenembargo opgeheven diende te worden. Dit kwam alleen wat laat, omdat de Amerikanen nu veel minder nadruk legden op het opheffen van het embargo en veel meer op het vinden van een diplomatieke oplossing. Pas als dat mislukt zou men weer gaan denken over het wapenembargo. Ook Frankrijk dat zich in eerste instantie hard had gemaakt voor de verdediging van het veilige gebied, legde, na interventie van president Mitterand en premier Balladur, weer meer nadruk op de vredesdiplomatie.

De VS stuurde op 26 november drie marineschepen - de USS Nassau, de USS Gunston Hall en de USS Ponce - naar de Adriatische Zee ter ondersteuning van de VN-militairen en de NAVO-luchtacties. Eerst was het niet duidelijk wat de VS daarmee wilde, maar minister Perry verklaarde later dat zij alleen ingezet zouden worden bij een eventuele evacuatie van het VN-personeel, hetgeen in dezelfde periode bediscussieerd werd (zie onder).

WEDEROPSTANDING VAN HET PLAN VAN DE CONTACTGROEP

De VN verkeerde in Bosnië inmiddels in een grote crisis: het Bihać-offensief ging door, VN-militairen waren gegijzeld, er waren diverse schietincidenten, alle benzine-konvoeien werden tegengehouden waardoor Unprofor zijn taak niet kon uitvoeren en er waren luchtafweerraketten opgesteld die de NAVO-vliegtuigen en VN-voedselvliegtuigen bedreigden (Zie Bosnië-Hercegovina Politiek en Militair). Door het geharrewar was de NAVO bijna uiteengevallen. Men naderde aldus het punt waarop Unprofor zinloos werd, tenzij iedereen weer aan de onderhandelingstafel terugkeerde. Er werd daarom een nieuwe poging om het plan van de contactgroep aan de man te brengen ondernomen en tegelijkertijd begon men evacuatieplannen te maken voor Unprofor voor het geval dat het geweld nog verder zou escaleren.

De diplomaten van de contactgroep begonnen op Russisch initiatief te werken aan een nieuw vredesinitiatief. Om het vredesplan van de contactgroep nieuw leven in te blazen werden enige, inmiddels weinig verbazingwekkende, wijzigingen voorgesteld: de Bosnische Serviërs zouden confederatieve banden met Servië mogen aangaan, indien ze een staakt-het-vuren en het vredesplan zouden accepteren. De RF drong daarnaast aan op verdere verlichting van de sancties tegen de FRJ als beloning voor hun medewerking.

Uit diplomatieke kringen bleek dat de VS reeds met tegenzin akkoord was gegaan met de concessie van de confederatieve banden: men wilde wel confederatieve banden toestaan, mits dat in de praktijk niet betekende dat er een Groot-Servië zou ontstaan. De RF reageerde positief op de Amerikaanse koerswijziging. De Fransen en Duitsers waren reeds van mening dat de Bosnische Serviërs confederale banden met Servië moesten worden toegestaan. Over het verzachten van de sancties tegen de FRJ was men het niet eens: de VS stond weliswaar uit humanitaire overwegingen gasleveranties toe aan de FRJ, maar de Westerse landen wilde Milosevic niet zonder voorwaarden belonen. De uitkomst was dat Servië de onschendbaarheid en onafhankelijkheid van Bosnië moest erkennen en - als Karadzic het vredesplan accepteerde - dan pas zouden de sancties tegen de FRJ verzacht mogen worden.

Het werd op 28 november voorgelegd aan Milosevic. Diplomaten van de contactgroep zouden het plan daarna gaan voorleggen aan de Bosnische regering en aan de Bosnische Serviërs. De Bosnische regering was woest over de Amerikaanse koerswijziging en over geruchten dat het vredesplan zou worden bijgesteld. Tegenover Ejup Ganic, de president van de Moslim-Kroatische Federatie, hielden de diplomaten vol dat het vredesplan niet gewijzigd zou worden, terwijl iedereen eigenlijk al wist dat er nieuwe concessies gedaan zouden worden.

Op de vergadering van de contactgroep op 2 december werd een Frans-Duits initiatief gepresenteerd, dat twee "verduidelijkingen" (lees: concessies) bij het vredesplan bevatte:

- De Bosnische Serviërs zouden het recht krijgen om een confederatie te vormen met Servië, net als de Moslim-Kroatische Federatie dat mag doen met Kroatië; en
- Na acceptatie van het plan, hoefde men (lees: de Bosnische Serviërs) zich niet direct terug te trekken uit de gebieden die volgens het plan niet waren toebedeeld, maar zou een periode van drie maanden volgen waarin bilaterale onderhandelingen tussen de Bosnische Serviërs en de Moslim-Kroatische Federatie zouden kunnen worden gevoerd over landruil.

Kinkel benadrukte echter dat de Bosnische Serviërs alleen confederale banden mochten aangaan, als allen (inclusief de Moslims en de Kroaten) ermee instemden. Wijzigingen van de kaart werden niet uitgesloten, maar de verdeelsleutel zou gehandhaafd blijven. Op de vergadering maakten de VS en de RF zich verder wederom hard voor respectievelijk het opheffen van het wapenembargo en het verzachten van de sancties tegen de FRJ.

De eerste concessie in het Frans-Duits plan werd aangenomen. Het bleef onduidelijk wat men van de tweede vond. In een verklaring na afloop stelde de contactgroep dat de territoriale integriteit van Bosnië gehandhaafd moest blijven (hetgeen nog al tegenstrijdig is met de eerste concessie) en riep op tot een onmiddellijke bestand voor de regio Bihać en de terugtrekking van de Serviërs uit het veilige gebied. Belgrado zou de grenzen van alle nieuwe staten van voormalige Joegoslavië moeten erkennen en het plan

geaccepteerd moeten krijgen voordat de sancties verzacht zouden worden. De ministers van buitenlandse zaken Hurd (VK) en Jupé (Frankrijk) gingen op persoonlijke titel naar Belgrado om de steun van Milosevic te krijgen voor het plan. Het bezoek werd bijna afgelast omdat de VS stelselmatig weigerde Milosevic te belonen, maar uiteindelijk ging de VS toch door de bocht.

RUSLAND ZET VUIST OP TAFEL

Rusland trad weer op als hoeder van de Servische belangen en sprak op een bijeenkomst van de VR op 2 december zijn veto uit over een resolutie waarin het overbrengen van brandstof van Servië naar legereenheden in Kroatië en Bosnië werd verboden. Volgens Russische ambassadeur zou het "onlogisch en politiek ontoelaatbaar" zijn, omdat het de pogingen om de FRJ te bewegen de Bosnische Serviërs onder druk te zetten zou schaden. De Russische stellingname was niet geheel onterecht, omdat internationale waarnemers er reeds op toezagen dat er geen brandstofleveranties aan de Bosnische Serviërs plaatsvonden (de resolutie was onlogisch) en omdat men bezig was Milosević door middel van beloning over te halen tot een in zijn land politiek gevaarlijke stellingname (en politiek ontoelaatbaar). Rusland lag op de CVSE-conferentie in Budapest van 5 december nogmaals dwars. De vraag hoe men de Bosnische oorlog zou moeten oplossen stond hoog op de agenda. Kroatië en Bosnië spotten hun gal over de internationale gemeenschap. De ambassadeurs van beide landen wilden dat de conferentie de Bosnische Serviërs zou veroordelen voor hun offensief tegen het veilig gebied Bihać. De hele conferentie mislukte uiteindelijk, omdat Rusland een veto uitsprak over de voorgestelde Bosnië resolutie: men ging er niet mee akkoord dat de Bosnische Serviërs werden veroordeeld, waarschijnlijk omdat het Westen niet bereid was de sancties tegen de FRJ verder te verlichten.

PLANNING EVACUATIE VN-PERSONEEL

Zoals gezegd, begon men de evacuatie van het VN-personeel te bespreken en te plannen. In eerste instantie gebeurde dit om meer armslag te krijgen voor het uitvoeren van luchtacties boven Bihać, maar gaandeweg verslechterde de situatie in Bosnië dusdanig dat men dacht aan het opdoeken van de hele operatie.

Volgens de VN zou men om al het VN-personeel te evacueren minstens vijf maanden nodig zou hebben. Volgens de NAVO zou men echter sneller kunnen evacueren. De NAVO had contingency-plannen ontwikkeld voor evacuatie. Er schenen drie scenario's te bestaan: vertrek uit vijandige omgeving, vertrek in normale omstandigheden en gehaast vertrek met achterlating van de gehele uitrusting. Bij een evacuatie in vijandige sfeer of met haast, waar iedereen voor vreesde, zou een behoorlijke NAVO-strijdmacht nodig zijn. In dat geval zouden Amerikaanse grondtroepen vereist zijn en zouden slachtoffers waarschijnlijk onvermijdelijk wezen.

De VS verklaarde dat het ernstig in overweging zou nemen om troepen te leveren bij een evacuatie. De De Myers zei dat het bijna zeker was dat Amerikaanse troepen betrokken zouden zijn bij een eventuele evacuatie. Clinton scheen daar in principe mee akkoord te zijn gegaan. Dole zei overigens dat hij tegen het sturen was van troepen naar een regio waar geen Amerikaanse belangen op het spel staan.

Er zouden bij vertrek in vijandige sfeer 10.000 tot 20.000 goed uitgeruste NAVO-troepen nodig zijn en luchtsteun. Er werd gesproken van een Amerikaanse participatie van "at least two combat divisions, backed up by battle tanks and heavy artillery". De 2000 mariniers op de Adriatische Zee waren daar niet goed voor uitgerust. De inzet van het Rapid Reaction Corps van de NAVO en NAVO-luchtoperaties vanuit Napels zouden deel zijn van het plan voor evacuatie in vijandige sfeer. Split en Sarajevo zouden de belangrijke plaatsen zijn.

Het zou de bedoeling zijn om een grote safe area te maken in Centraal Bosnië als verzamelpunt voor een gefaseerde evacuatie. Wat de routes van daar naar de Adriatische Zee betreft zouden er vier opties zijn: route Triangle en Square (tussen Vitez en Duvno), Gannet (door Jablanica en Mostar) en Albatross (door Bugojno en Kupreš naar de Adriatische Zee).

Mogelijke obstakels bij een evacuatie van het VN-personeel zouden zijn:

- de plaatselijke bevolking: men heeft slechts een handvol vrouwen en kinderen nodig om de VN het vertrek te beletten;
- het feit dat de verschillende VN-contingenten samen niet als één kunnen opereren; en
- aanvallen van de verschillende strijdende partijen.

Evacuatie van de Moslim-enclaves zou met name problematisch worden. Volgens de Britse krant Time, was het meest waarschijnlijke dat de VN zou vertrekken met achterlating van alles behalve rugzakken, wapens en militaire communicatie-apparatuur. In dat geval zou men meer dan één miljard dollar aan materiaal achter moeten laten of vernietigen. Een andere optie zou een air lift zijn. De nadelen daarvan zijn dat men dan erg kwetsbaar is voor aanvallen vanaf de grond en dat men honderden gepantserde voertuigen zou moeten achterlaten.

HANDHAVING Vliegverbod

De NAVO sprak begin december in Brussel en Napels geruchten tegen dat de NAVO het vliegverbod niet meer zou handhaven of dat het zijn patrouille-schema's had aangepast om botsingen met Servisch luchtdoelraketten te voorkomen. Kolonel Mervelt, een Unprofor-woordvoerder zei echter dat controle op het vliegverbod "niet plaatsvindt boven Bosnië, maar wel plaatsvindt". De Bosnische Serviërs beheersten dankzij een leverantie van SA-6 raketten het grootste deel van het luchtruim en volgden de NAVO-vliegtuigen overal. Alhoewel NAVO-vliegtuigen onder orders stonden om aan te vallen als ze worden "aangestraald", besloot men geen represailles te nemen vanwege de onderhandelingen over de gegijzelde VN-militairen. Deze werden allemaal nog voor de kerst vrijgelaten (zie Bosnië-Herzegovina Politiek).

De VN zou gevraagd hebben om een stop van de luchtpatrouilles in het kader van Deny Flight als gevolg van de stationering van de SA-9 raketten en een luchtdoel-defensiesysteem. Men maakte zich zorgen, omdat de NAVO-vliegtuigen genoodzaakt zouden kunnen zijn om de SA-9 stellingen aan te vallen. Dit zou dan weer negatieve consequenties kunnen hebben voor het VN-personeel. De VN dreef dit op 12 december wel erg ver, toen geen luchtsteun werd gegeven aan een door de SVK aangevallen Bengaalse VN-patrouille in de Bihac-regio. Officieel werd geen steun aangevraagd, omdat er veel burgerdoelen in de buurt zouden zijn, vanwege het slechte weer, de invallende duisternis en de SA-9 stellingen. NAVO-SG Willy Claes reageerde woedend op de inactie van de VN en herhaalde dat de NAVO altijd klaar staat voor een luchtactie als er maar om wordt gevraagd door de VN. De SA-9's en de zorgen voor het VN-personeel brachten de VN en de NAVO dus wederom in aanvaring.

ISLAMITISCHE CONFERENTIE ORGANISATIE

De ICO hield op 15 december een top-ontmoeting. Een harde verklaring over Bosnië werd aangenomen, waarin elke directe en indirecte hulp aan de Servische agressoren werd veroordeeld. Men dreigde de economische betrekkingen te heroverwegen tussen de landen van de ICO en zij die het Servisch standpunt zouden steunen. De ICO-landen boden ook aan om hun troepenmacht uit te breiden. Dit had geen directe gevolgen, omdat de VN niet nog meer troepen uit Islamitische landen naar Bosnië wil sturen. De verklaring voornamelijk bedoeld om te verdoezelen dat de ICO-staten het nergens anders over eens konden worden dan over Bosnië, waar men niet actief bij is betrokken.

Een belangrijk besluit was echter de stichting van een speciaal Bosnië-fonds. De 52 ICO-leden werden verzocht tussen de 300.000 en vijf miljoen dollar te doneren al naar gelang de draagkracht. Saoedi-Arabië deelde mee dat er reeds 175 miljoen dollar aan giften was en dat de regering er nog maar liefst 500 miljoen dollar bij zou doen (NRC Handelsblad 16/12).

CARTER VALT IN VOOR CONTACTGROEP

De contactgroep ging zich net opmaken voor het opvoeren van de druk op de Bosnische Serviërs - door

de bovengenoemde resolutie - toen Karadzic roet in het eten gooide. Op zijn verzoek ging ex-president Carter aan de slag om een staakt-het-vuren te bewerkstelligen en de voorwaarden te scheppen voor een langer bestand. Daarmee werd de contactgroep door de Bosnische Serviërs tijdelijk op een zijspoor gezet. Carter stelde echter geen pogingen in het werk om een alternatief vredesakkoord te lanceren, maar bleef expliciet vasthouden aan het plan van de contactgroep als "basis voor de onderhandelingen over een bestand voor vier maanden". Het vredesplan is dus nog altijd niet van tafel. Het staakt-het-vuren verliep redelijk goed. Bij Bihać werd echter nog steeds gevochten tot grote ergernis van de Moslims. Op 27 december vroeg de Ganic de VN om de NAVO in te schakelen om de schendingen van het staakt-het-vuren in Bihać een halt toe te roepen. Volgens de Bosnische regering was de VRS ook bij deze schendingen betrokken. De VN vond daar geen bewijzen van en weigerde luchtacties van de NAVO aan te vragen.

BIJENKOMST CHEFS VAN STAVEN

Alhoewel er evacuatie-plannen werden gemaakt was iedereen het er over eens dat Unprofor zo lang mogelijk moest blijven. Dan zou er wel het een en ander moeten veranderen. Om voorstellen uit te lokken om de effectiviteit van Unprofor te verbeteren, nodigde minister Voorhoeve de chefs van staven van de troepen-leverende landen, NAVO-landen die geen troepen leverden (onder andere de VS en Duitsland) en de VN uit. Ze kwamen in Den Haag bijeen op 19 en 20 december. Er werden een aantal interessante voorstellen naar voren gebracht: Frankrijk stelde voor een beveiligde corridor voor de VN-konvooiën in te richten tussen Split en Sarajevo. Er werd besloten dit idee eerst te laten onderzoeken. Het aanpassen van de geweldsinstructies werd door alle betrokkenen verworpen: men wil dat de VN slechts geweld gebruikt ter zelf-verdediging. De voorstellen waarover de chefs van staven het eens werden, waren:

- Unprofor moest zo lang mogelijk blijven;
- het sturen van extra materiaal: transport helikopters, zodat men minder last heeft van blokkades, gevechtshelikopters om de transporthelikopters te ondersteunen en Tornado-jachtvliegtuigen om luchtdoelgeschut uit te schakelen; en
- de troepen zouden gehergroepeerd moeten worden tot grotere, minder kwetsbare concentraties;

Er werd niet verwacht dat de politici in de diverse landen, waarvan het leger vertegenwoordigd was, in zouden gaan op een verzoek om meer troepen te sturen en daarom werd daarvan af gezien. Er werd wel als gevolg van de bijeenkomst extra druk op Duitsland uitgeoefend om zijn Tornado's ter beschikking te stellen: deze vliegtuigen beschikken over een zogenaamd Elektronisch verkenningssysteem (ECR), waardoor de SA-9 raketten geen probleem meer zijn (zie: Deny Flight).

ORGANISATIE UNPROFOR

De sterkte van Unprofor zag er in de beschreven periode als volgt uit:

Unprofor Zagreb	14.400
Bosnia-Hercegovina Command	21.090
Macedonia	1.100
	----- +
TOTAL UNPROFOR	36.590

Van het totaal was ongeveer 55% (20.100 militairen) afkomstig uit NAVO-landen. Daarvan bevonden zich ongeveer 15.000 militairen in Bosnië.

BELGIË VERMINDERT TROEPEN

België kondigde in november aan dat het van plan was in overleg met zijn bondgenoten eind januari

1995 een deel van zijn militairen in het voormalige Joegoslavië terug te trekken. Thans zijn er 1269 Belgen in het voormalige Joegoslavië, waarvan de meesten zich in Oost-Kroatië bevinden (591 man Belbat in Baranja). Premier Dehaene wil de genie-compagnie (165 man) "Bosnia Road" terugtrekken, de Belgische bijdrage aan de Belgisch-Nederlandse transportcompagnie "Morning Star" verminderen (105 man) en de Belgische deelname aan operatie "Sharp Guard" (165 man op het Belgisch schip "De Wandelaar") beëindigen. België overwoog echter tegelijkertijd deelname aan de Deny Flight-operatie, waarvoor men bereid was 100 man ter beschikking te stellen. Uiteindelijk werd besloten 190 man terug te trekken (de Belgische bijdrage aan Bosnia Road en Morning Star), in ruil waarvoor België zal deelnemen aan Deny Flight.

DENY FLIGHT:

De operatie had (en heeft) tot doel om het vliegverbod boven Bosnië te handhaven. Het luchtwapen is daarnaast gebruikt voor vergeldingsacties naar aanleiding van schendingen van afspraken of beschietingen van VN-personeel.

Het NAVO aandeel in de operatie Deny Flight zag er als volgt uit:

VS	:12 F16C (Aviano Italië), 8 FA18A, 8 F15E, 12 A10, 5 EC130 :USS SARATOGA (18 aircrafts), FA18C, A6A, F14 :4 AC130 (Brindisi Italië.)
NEDERLAND	:16 F16A (Villafranca Italië)
SPANJE	:1 CASA 212 support plane (Vicenza Italië)
TURKIJE	:18 F16C (Ghedi Italië)
FRANKRIJK	:10 Mirage 2000 (Cervia Italië) :5 Mirage F1, 8 Jaguars, 4 Mirage F1 CT's, (Istrana Italië) :1 E3F early warning aircraft (Trapani Italië) :CARRIER FOCH, 6 Super Etandards
VK	:HMS ARK ROYAL, 6 Sea Harriers :2K1 Tristar (Malpensa Italië) :8 F3 Tornado (Giola del Colle Italië) 12 Jaguars
NAVO ⁴	:8 E3A Awacs (Geilenkirchen Duitsland & Trapani Italië) :2 E3D Awacs (Waddington, Lincs VK & Aviano Italië)

In september overschreed het aantal overtredingen van het vliegverbod boven Bosnië vanaf de start van de operatie in april 1993 reeds de 1500.

DUITSLAND NEEMT DEEL AAN DENY FLIGHT

Duitsland vroeg half november om deelname aan de operatie Deny Flight. De VS wilde eigenlijk dat Duitsland de VS zou aflösen in Macedonië, maar de laatste betwijfelt of dat zou bijdragen tot de stabiliteit in die regio gelet op de Duitse aanwezigheid aldaar in WO II.

De NAVO kondigde 2 december aan dat het Duitse Tornado-jagers wilde inzetten bij de operatie Deny Flight voor het bestrijden van Servische luchtafweergeschut. Een formeel verzoek was het overigens niet. De Duitse oppositie was tegen het verzoek. Minister Kinkel zei dat het verzoek nog eens goed overwogen moest worden. Duitsland zei na een lang binnenlands debat op 20 december toe acht Tornado-jagers te leveren zonder te specificeren wanneer de vliegtuigen geleverd worden. In het geval dat Unprofor zou worden geëvacueerd, zou Duitsland mijnenvegers en bewapende vaartuigen sturen

⁴ Deze vliegtuigen zijn het bezit van de NAVO-organisatie zelf en niet van de lidstaten.

naar de Adriatische Zee. Duitsland zou echter onder geen beding grondtroepen sturen, vanwege de geschiedenis en omdat men vreesde dat de Duitse aanwezigheid voor propaganda-doeleinden zou worden uitgebuit.

WEU/DONAU-MISSIE

Om het embargo tegen de Serviërs kracht bij te zetten vond ook controle plaats van het scheepvaartverkeer op de rivier de Donau. Met deze taak was de WEU/DONAU-missie belast. Door ieder konvooi aan te houden en de verzegelde lading te controleren probeerde men om smokkeltransporten over het water tegen te gaan. Dat deze controle effect had, kon men opmaken uit de forse daling van het aantal konvoeien. Passeerde bij de start van de missie nog zo'n 50 konvoeien per dag, in augustus was dat aantal teruggelopen tot een 5 per dag. Het ging trouwens te ver om dit resultaat volledig toe te schrijven aan de missie: ook de gigantische bedragen die de Servische douane vroeg voor de doorgang van een konvooi speelden daarbij vast een rol van betekenis. Gesproken werd van 20.000 dollar per duwbak hetgeen voor een normaal transport toch al gauw op 100.000 dollar komt. Het is aannemelijk dat er met zulke kosten van economisch rendabel transport geen sprake kon zijn.

De grootste problemen waar de WEU/DONAU-missie bij de uitvoering van haar werkzaamheden mee kampte lagen meestal niet bij de duwbakken, maar bij de "pusher". Om te voorkomen dat men olie aan de Serviërs verkoopt controleert men de brandstoftanks. Door gebruik te maken van valse tankinhoudsopgaven of het bijvullen van de tanks met water probeerde men de WEU/DONAU-missie om de tuin te leiden. In het begin mocht dit nog gelukt zijn, maar al gauw werd de controle dusdanig dat men nagenoeg zeker wist dat hier geen sprake meer van was.

MENSENRECHTEN-RAPPORTEUR

Tadeusz Mazowiecki, de speciale VN-rapporteur inzake de rechten van de mens, dreigde op 3 november zijn werk te staken als de VN de daarvoor benodigde financiële middelen niet ter beschikking wilde stellen. Hij heeft drie kantoren: in Zagreb, Sarajevo en Skopje. Belgrado stond hem geen ruimte toe. Hij wil een vierde kantoor openen in Mostar. Hij heeft in totaal zestien medewerkers, waarvan er slechts vijf door de VN en de rest door de Soros-foundation, die er volgend jaar mee stopt, worden betaald. Mazowiecki heeft ook individuele VN-leden gevraagd bij te dragen. Nederland heeft een kwart miljoen ter beschikking gesteld. Om het gat te vullen is echter 2,5 miljoen gulden nodig.

VN-TRIBUNAAL

In het kader van de Internationale Conferentie over ex-Joegoslavië werd reeds in 1992 besloten om een VN-Tribunaal op te richten voor de berechting van personen die van oorlogsmisdaden werden verdacht. Het Tribunaal bestaat uit twee strafkamers met elk drie rechters en een hof van beroep met vijf rechters. Tot de rechtsbronnen voor het Tribunaal behoren onder meer de vier Rode-Kruis verdragen van Genève uit 1949, de Anti-Genocide Conventie van de VN uit 1948 en het Handvest van Neurenberg. De Zuid-Afrikaanse jurist, Richard Goldstone, werd benoemd tot hoofd openbare aanklager van het Tribunaal.

VOORBEREIDINGEN

Goldstone kondigde op 2 oktober aan dat het Tribunaal kantoren ging openen in het voormalige Joegoslavië. De kantoren zouden worden gevestigd om onderzoeken te intensiveren en te versnellen en ook als een signaal naar de bevolking dat men aandacht zou hebben voor hun situatie. Er zouden kantoren worden geopend in Belgrado, Zagreb en Sarajevo.

Enkele dagen later kondigde Goldstone aan dat het Tribunaal binnen afzienbare tijd van start kon gaan. Het eerste proces zou als alles goed gaat in maart 1995 beginnen. Een 26-jarige Bosnische Serviër, Dusko Cvjetkovic, zou als eerste voor het Tribunaal in Den Haag verschijnen op verdenking van moord, ontvoering, plundering en brandstichting in juli 1992 te Kucice in Centraal-Bosnië. De slachtoffers waren

allen Moslims. De aanklacht beruiste op een getuigenis van een 50-jarige buurman (NRC Handelsblad 18/10, Algemeen Dagblad 19/10). De eerste zitting werd echter al verdaagd naar 5 december, zodat meer bewijsmateriaal kon worden verzameld.

Het Tribunaal ging toen aan het werk met een van oorlogsmisdaden verdachte Serviër, Dusan Tadić, die in Duitsland gearresteerd was. Tadić wordt verdacht van medeplichtigheid aan genocide, moord en ernstige mishandeling. Hij zou intellectuele en andere bekende Moslims op dodenlijsten hebben gezet. Hij zou geholpen hebben bij de verdrijvingen van Moslims in de regio Prijedor en bij het brengen van niet-Serviërs naar concentratie-kampen. In het kamp Trnopolje en elders zou hij moslim-vrouwen hebben verkracht en in het kamp Omarska zou hij dagelijks gevangenen hebben geslagen en gemarteld. Tenslotte wordt hij verdacht van minstens tien moorden op gevangenen in het strafkamp Omarska. Het proces tegen Tadić zou volgend jaar kunnen aanvangen als hij werd overgedragen door de Duitse autoriteiten. De procureur-generaal van Duitsland zei dat het Tribunaal in Den Haag de onderzoeken die werden uitgevoerd door de Duitse autoriteiten, vermoedelijk zou mogen overnemen, al moest de wet dan eerst aangepast worden. Duitsland was daar reeds mee bezig.

EERSTE ZITTING

Het Tribunaal kwam op dinsdag 8 november voor het eerst officieel bijeen.

De strafkamer werd voorgezeten door een Nigeriaan, Adolphus Karibi-Whyte en bestond verder uit Elizabeth Odio Benito uit Costa Rica en Claude Jorda uit Frankrijk. Het Tribunaal vroeg op zijn eerste zitting de Bondsrepubliek Duitsland officieel om de uitlevering van Tadić. Het parlement van de Bondsrepubliek Duitsland zou op 25 november een wetsontwerp behandelen dat de uitlevering van verdachten aan het Tribunaal mogelijk zou maken.

Ondertussen liet het Tribunaal zijn eerste dagvaarding uit gaan. Dragan Nikolić, alias "Yankee" had de twijfelachtige eer. Hij was werkzaam in het strafkamp Susiça, waar tussen juni en september 1992 - toen het kamp werd gesloten omdat er geen Moslims meer waren in de omgeving - mannen, vrouwen en kinderen dagelijks werden gemarteld en vermoord. Hij werd op basis van verklaringen van overlevenden en van een gedeserteerde bewaker met gewetensbezwaren verdacht van: moord op acht gedetineerden, marteling van zeven gedetineerden, onwettige deportatie van 500 moslim burgers naar het strafkamp Sušica, het overtreden van het oorlogsrecht en van misdaden tegen de menselijke waardigheid.

De Bosnische Serviërs zijn verplicht Nikolić uit te leveren, maar hebben tot nu toe geweigerd het Tribunaal te erkennen. Als hij niet wordt uitgeleverd, wordt Nikolić een gevangene in eigen land, omdat er dan een internationale arrestatiebevel wordt uitgestuurd.

POTENTIËLE PROBLEMEN:

Het Tribunaal wordt geconfronteerd met een aantal grote potentiële problemen, die het uitvoeren van haar werkzaamheden kunnen frustreren:

- Het werk van het Tribunaal is sterk afhankelijk van de samenwerking van de autoriteiten van Kroatië, Bosnië en de FRJ. De regeringen in Zagreb en Sarajevo hebben alle medewerking, inclusief het uitleveren van verdachten, toegezegd aan het Tribunaal. Belgrado heeft dit echter niet gedaan: men is wel bereid bewijsmateriaal uit te leveren, maar geen vermeende misdadigers, omdat de wet van de FRJ niet toestaat dat zijn burgers in het buitenland worden berecht. Als lid van de VN is de FRJ volgens Goldstone echter verplicht hun wetgeving aan te passen. Mocht een verdachte niet uitgeleverd worden, dan zal het Tribunaal een internationaal arrestatiebevel laten uitvaardigen, waardoor de verdachte gearresteerd kan worden zodra hij het eigen land verlaat.
- Het Tribunaal kan alleen de meest in het oog springende oorlogsmisdadigers berechten en zelfs daarvoor heeft het onvoldoende middelen en personeel. Goldstone deed dan ook een dringend beroep op de VN-leden om extra financiële middelen ter beschikking te stellen. De voorzitter

- van het Tribunaal, Antonio Cassese, zei in november tegen de Algemene Vergadering van de VN dat het gebrek aan geld en personeel de reden was voor de trage start. Het Tribunaal zou voor 1995 tussen de 30 en 40 miljoen dollar nodig hebben. Dat is driemaal het huidige budget. Er zouden minstens vijftig onderzoekers in plaats van de huidige twintig nodig zijn. De personeelsbezetting als geheel zou verdubbeld moeten worden.
- Het verzamelen van bewijzen tijdens een oorlog is - zelfs met medewerking van de autoriteiten in het voormalige Joegoslavië - een moeilijke zaak: het vinden van getuigen is lastig, aangezien zij vaak gevlucht, gestorven of doodsbang zijn; het kan onduidelijk zijn in hoeverre de getuigenissen betrouwbaar zijn, gelet op de oorlogsomstandigheden en het verlies van dierbaren, enzovoorts.
 - Omdat het Tribunaal maar een klein deel van de zaken kan afhandelen, is het de bedoeling dat de meeste oorlogsmisdadigers worden berecht door nationale rechtbanken, waar waarnemers van het Tribunaal zo mogelijk bij aanwezig zijn. De autoriteiten in de voormalige Joegoslavische Republieken zullen waarschijnlijk verdachten van oorlogsmisdaden tegen volksgenoten berechten, maar het is onwaarschijnlijk dat men veel inzet zal tonen bij het berechten van de eigen burgers, verdacht van oorlogsmisdaden tegen andere volkeren.
 - Sommigen vrezen tenslotte dat het Tribunaal speelbal zou kunnen worden van de internationale politiek, omdat de VS heeft gezegd dat figuren zoals Milosevic ook aangeklaagd moeten worden. Cassese liet weten dat de status van een persoon geen belemmering zal zijn om hem te dagvaardigen en de openbare aanklager, Richard Goldstone, bevestigde dat ook leiders die zich schuldig hebben gemaakt aan oorlogsmisdaden zullen worden vervolgd, als er genoeg bewijsmateriaal verkregen kan worden.
- Het gaat hier om de zogenaamde "policy crimes": misdaden die uitgevoerd worden als onderdeel van het overheidsbeleid. Men moet dan de verantwoordelijke voor de vaststelling van het beleid zien te vinden. Goldstone zei overigens nog geen "führende Hand" ontdekt te hebben in de oorlogsmisdaden. De huidige onderzoeken richten zich op de etnische zuiveringen.

Goldstone kondigde in december aan dat het Tribunaal vanaf 1995 acht tot tien processen zal voeren. Zelfs als men zich beperkt tot de meest flagrante gevallen waarin de mensenrechten werden geschonden is dat een uiterst bescheiden doel. Men streeft naar negen onderzoeksteams na, omdat er eerder te veel dan te weinig informatie uit het voormalige Joegoslavië is om te verwerken.

De taak van het Tribunaal werd overigens in november uitgebreid door de VN.

Het Tribunaal moest ook dienst gaan doen voor Rwanda. Volgens Goldstone, die ook tot hoofdaanklager in het Rwanda-Tribunaal werd aangewezen, zou het werk van dit laatste Tribunaal makkelijker en eerder afgerond zijn, al was het alleen maar omdat de oorlog in Rwanda is afgelopen. De taakverzwaring zou de efficiëntie van het gedeelte dat zich met Joegoslavië bezig houdt niet aantasten.

PROCESSEN DOOR NATIONALE RECHTBANKEN

Op 22 november werd Refic Saric, een Bosnische Moslim in Kopenhagen veroordeeld tot acht jaar celstraf voor het doodmartelen van krijgsgevangenen in het Kroatische concentratiekamp Dretleij, bij Mostar.

In de Servische stad Sabac begon op dezelfde dag een proces tegen de broers Dusko en Vojin Vuckovic, die verdacht worden van moord, verkrachting, roof en illegaal bezit van wapens tijdens de etnische schoonmaak in noord-oost Bosnië in 1992. Beiden waren lid van de paramilitaire groep "Yellow Wasps". In Beli Manastir, de bestuurlijke hoofdstad van Baranja (de UNPA-oost), was een proces begonnen tegen een echtpaar, Dusan en Jagoda Boljevic, die beschuldigd worden van moord op 18 burgers. De slachtoffers waren Kroaten, Moslims en Hongaren. De Servische autoriteiten in Servië, Kroatië en Bosnië erkennen het Internationaal Tribunaal in Den Haag niet.

VN-INCIDENTEN

In het hier beschreven half jaar vonden zoveel incidenten met VN-militairen plaats dat het onmogelijk zou zijn om ze allen te beschrijven. Daarom worden hieronder enige algemene opmerkingen gemaakt en een aantal zeer ernstige incidenten vermeld. De incidenten met Nederlandse VN-militairen kan men terug vinden bij het daaraan gewijde onderdeel van dit overzicht.

JULI:

Op 22 juli werden in de beruchte sluipschutterlaan in Sarajevo een groep VN-ers beschoten. De vijf Franse en Oekraïense blauwhelmen, die langs de route bezig waren met reparaties aan de tramlijn, konden een half uur lang geen kant op. Tijdens een gevechtspauze gelukte het de vijf zonder verwondingen te ontsnappen aan het sluipschuttervuur.

In de derde week van juli werd door de Britse begeleidingsgroep van een Nederlands konvooi met succes close-air-support (CAS) aangevraagd, toen deze door Bosnische Serviërs werd beschoten. Zes minuten na de aanvraag vlogen NAVO-vliegtuigen enkele malen over de Servische stellingen, waarna het konvooi ongehinderd zijn weg kon vervolgen.

Op 27 juli werd, een VN-konvooi bestaande uit 16 personen en 10 voertuigen door VRS eenheden beschoten. Er werd een Britse officier gedood en een soldaat verwond. Te hulp schietende Franse VN collega's konden het voorval niet verhinderen. Het konvooi was onderweg naar Sarajevo via de Igman-route. Generaal Rose was zeer verontwaardigd en dreigde met luchtaanvallen op stellingen van de VRS. Zowel de Serviërs als de Moslims maakten zich schuldig aan aanvallen op VN-militairen. Vooral de opgelopen spanningen tussen deze twee legers waren daar debet aan. Ze verwachtten van Unprofor geen wonderen en zagen hen als indringers op de confrontatielijn. In juli waren sinds de komst van Unprofor naar het voormalige Joegoslavië bijna 100 blauwhelmen om het leven gekomen en meer dan 1.000 gewond geraakt.

Dat niet alleen op de grond aanvallen plaats vonden werd duidelijk in de periode van 20 tot 25 juli. In deze week werden er opvallend veel vliegtuigen beschoten zowel in de omgeving van Sarajevo en Tuzla. Op 22 juli worden drie vliegtuigen boven Sarajevo beschoten, één inzittende werd daarbij door zijn dijbeen geschoten. Er werden in totaal vijf vliegtuigen in deze week beschoten, waarbij twee gewonden vielen.

Volgens meldingen uit de pers zouden op 22 juli twee Franse blauwhelmen zijn overgelopen naar de VRS. Volgens deze melding zouden zij "de Moslims die Frankrijk hebben overstroomd willen bevechten". Een dag later keerden ze, na overleg met een Franse officier, weer terug naar hun eenheid.

AUGUSTUS:

Als gevolg van discussies rond het vredesplan en de mogelijke opheffing van het wapenembargo liep de spanning tussen de VN-troepen en de strijdende partijen in Bosnië op.

Een Britse landrover reed in de buurt van Bugojno bij het zoeken van een alternatieve route op een mijn. Daarbij vielen drie gewonden, waarvan er twee ernstig verwond waren. Het voertuig liep aanzienlijke schade op.

Een Franse VN-militair in Sarajevo werd door sluipschutters gedood.

Er ontstond een tendens bij de strijdende partijen in Bosnië om de zware wapens uit de depots van de VN weg te halen, zodra zij die nodig hadden. Na gebruik werden ze dan gewoon weer terug gebracht. Het moge duidelijk zijn dat de WCP's niet waren opgezet om op die manier te worden gebruikt.

SEPTEMBER:

Op 4 september zijn Deense VN-soldaten en arbeiders bij het oprichten van een podium in het Olympisch stadion ter gelegenheid van het (inmiddels afgezegde) bezoek van de paus beschoten, vermoedelijk door Bosnische Serviërs. De Deense VN-soldaten beantwoorden het vuur.

Op 16 september werd een Britse VN-militair in de moslim-enclave Gorazde gewond, toen de Bosnische Serviërs circa honderd kogels op zijn voertuig afschoten. Britse VN-militairen in Gorazde werden dezelfde dag nogmaals aangevallen door de Bosnische Serviërs. Niemand werd verwond.

Op 22 september werd een anti-sluipschutterteam door de Serviërs beschoten, waarbij een VN-militair verwond werd en later op de dag werd een Frans VN-voertuig beschoten. Daarbij werd een Franse VN-militair verwond. Volgens generaal Rose werd de Franse pantserwagen doelbewust aangevallen door de Bosnische Serviërs. De VN reageerde met een luchtaanval van de NAVO (zie Bosnië-Herzegovina Politiek).

Op 29 september werden zes burgers van VN-hulporganisaties gedood tijdens gevechten tussen de BiH en de VRS.

Een VN-helikopter werd op 1 september boven Sarajevo beschoten en geraakt door machinegeweervuur en andere lichte wapens. De helikopter moest een noodlanding maken.

Een tweetal NAVO-vliegtuigen, Britse Sea Harriers, werd boven de Bihać-pocket beschoten met luchtdoelraketten van het type SAM-7, die volgens de VN afkomstig waren van de SVK-eenheden in het gebied.

Sinds de start van operatie 'Deny Flight' in april zijn meer dan 1500 overtredingen van het vliegverbod boven Bosnië geconstateerd.

Op 13 september stortte een Brits VN-voertuig in een ravijn bij Gorazde. Er vielen drie doden en vijf gewonden als gevolg van het verkeersongeluk.

Op 19 september overleed een Deense VN-militair en werd een Poolse VN-militair zwaar gewond als gevolg van een mijnincident bij Karlovac.

Op dezelfde dag hadden Bosnische Serviërs nabij Sarajevo een peloton Franse VN-militairen (20-30) door middel van mijnen vastgezet in een wapenopslagplaats in de voorstad Poljina. De Fransen werden 's middags vrijgelaten. Naderhand bleek dat de Franse VN-militairen op 6 en 7 september een Bosnisch-Servische luchtdoelgeschut-stelling, waarmee burgerdoelen in de Moslim-wijk Butmir (Sarajevo) werden beschoten, hadden uitgeschakeld.

OKTOBER:

In oktober valt de stijging van het aantal berovingen en directe beschietingen van VN-personeel op.

Een Canadese VN-militair op een observatiepost bij Breza raakte op drie oktober ernstig gewond in een kruisvuur tussen de BiH en de VRS. Er werd gevuurd door de Moslims, waarschijnlijk op een richtlamp die de Bosnische Serviërs bij de post hadden aangedaan.

De Bosnische Serviërs hebben op 18 oktober een VN-hulpkonvooi in de veiligheidszone rondom Gorazde beschoten en daarbij een Bosnische chauffeur gedood en een ander verwond. De VN-militairen bij het konvooi beantwoordden het vuur. Britse commandanten vroegen het Unprofor-hoofdkwartier om luchtsteun. In verband met de invallende duisternis en het ontbreken van een identificeerbaar doel werd de aanvraag echter afgewezen.

De Bosnische Serviërs gaven de beschieting toe, waarbij ze zeiden dat het om een vergissing ging, maar ontkenden de beschieting later als nog. De vrachtwagens zouden in een kruisvuur tussen de VRS en de BiH terecht zijn gekomen.

BiH-strijders hebben op 24 oktober op de berg Igman in de DMZ Franse VN-militairen aangevallen met

machinegeweren en granaten. De VN-militairen probeerden een observatiepost in te richten bij de Bosnische militairen, die nog niet terug getrokken zijn. Generaal Rose overhandigde 's avonds persoonlijk een protest-brief aan president Izetbegovic, die begrip toonde voor Unprofor's stellingname. De VN vertrouwde er op dat het incident plaats vond tegen de bevelen van de Bosnische president. Op 26 oktober werd een Deense tankpatrouille, die bij Gradacac een Bosnisch Servische aanval wilden afweren, aangevallen door de Bosnische Serviërs. Een tank werd beschadigd.

In het eerste weekeinde van oktober zouden twee Franse Mirages zijn beschoten met een luchtdoelraket bij een zogenaamde "surveillance flight" over het noordelijk deel van Centraal-Bosnië. De raket werd ontweken door de Mirages. De Navo stelde een onderzoek in.

In de nacht van 18 oktober werden drie 'locals' gearresteerd die betrappt waren bij een inbraak in de compound Potocari in de enclave Srebrenica.

Op 18 oktober beroofden Bosnische Serviërs een VN-konvooi bij een Servische controlepost bij Sarajevo. Vijf vrachtwagens met geneesmiddelen en medische apparatuur werden onttrokken. De VN heeft de onmiddellijke teruggave geëist van de goederen. Generaal Mladic antwoordde dat het een vergissing was geweest en dat de goederen zouden worden teruggegeven.

Op 21 oktober confisqueerde de VRS meer dan zeventig paar verwarmd ondergoed bestemd voor de Royal Gloucestershire, Berkshire en Wiltshire Regiments van Britbat in Gorazde. Het wordt een koude winter voor Britbat.

De Bosnische Serviërs hebben op 31 oktober 100 dozen onderbroeken gestolen van VN-soldaten in Gorazde.

NOVEMBER:

November was de ergste maand voor Unprofor: schaamteloze beschietingen van VN-personeel, voertuigen, vliegtuigen en gijzelingen van meer dan 500 man (zie Bosnië-Herzegovina Politiek en Nederlandse VN-militairen).

Op zes november alleen al werden tien incidenten gemeld.

De Bosnische Serviërs gijzelden vier Britse VN-militairen en hun tolk in de stad Kupres. Volgens de Bosnische Serviërs zouden de gijzelaars op een spionage-missie zijn geweest. Brigadier-General Ridgeway ondernam zonder succes pogingen om ze vrij te krijgen. Hij noemde de Bosnisch Servische aantijgingen belachelijk. Pas na vijf dagen werden de vier Britten en hun Kroatische tolk vrijgelaten.

Twee Tsjechische VN-militairen werden door de SVK na de aanval van 21 november op de vliegbasis Udbina gegijzeld. Na enkele uren werden zij vrijgelaten.

De Bosnische Serviërs dwongen op 23 november verschillende gegijzelde ongewapende VN-waarnemers - een Tsjech, een Bengaal en een Jordaniër - om op de startbaan van een militair vliegveld te gaan liggen als menselijke schilden tegen NAVO-luchtaanvallen.

In Sarajevo haalden de Bosnische Serviërs een wapenopslagplaats (WCP) van de VN leeg, waarbij Oekraïense VN-militairen werden beschoten.

Twee SAM-2 raketten die op 14 november uit de Kroatische Krajina werden afgeschoten op Coralice kwamen dicht bij een VN-post neer.

In Ilidja, een Servische wijk van Sarajevo, hebben de Bosnische Serviërs in het weekend van 19 november twee VN-vrachtwagens met benzine gestolen.

Op 20 november werden twee Britse VN-militairen neergeslagen door Servische militairen, nadat een

konvooi van zeven voertuigen bij een checkpoint werd tegengehouden. Twee Britse VN-vrouwen werden slachtoffer van ongewenste intimiteiten.

Op 25 november schoten de Bosnische Serviërs een raket af op Britse Tornado-toestellen. De NAVO wilde daarop een luchtaanval uitvoeren, maar deze aanval ging niet door.

DECEMBER:

In december werden de beschietingen en de diefstallen zo mogelijk nog grover:

Op 1 december voerden Bosnische Servische commando's een aanval uit op een Oekraïense waarnemingspost in de RSK, waarbij negen VN-militairen werden ontvoerd.

Op 2 december werd een Brits leger voertuig geraakt door een directe treffer van een mortier granaat van de Bosnische Serviërs op de route Gannet bij Mostar. Niemand werd gewond en het voertuig bleef rijden. De Bosnische Serviërs dreigden op dezelfde dag een Canadese VN-basis in Visoko te gaan beschieten.

Op 12 december werd een Bengaalse VN-patrouille door de SVK beschoten met twee draadgeleide anti-tankraketten. Een van de Bengalen overleed en vier werden verwond.

Op 10 december stalen de Bosnische Serviërs 32.000 liter benzine van een Deens benzine-konvooi in Sarajevo.

Een Frans NAVO-vliegtuig werd beschoten boven Gorni Vakuf en werd gedwongen te landen. Volgens de VN was de beschieting uitgevoerd door de BiH of door de HVO.

NEDERLANDSE VN-MILITAIREN

In het hier onderstaande wordt kort ingegaan op de Nederlandse bijdrage aan de diverse VN-operaties, de aflossingen en andere organisatorische wijzigingen, de incidenten rondom Nederlands VN-personeel, de Nederlandse deelname aan de NAVO-luchtaanvallen, het Nederlands Bosnië-beleid en ander politiek nieuws en de gijzelaarscrisis van eind november.

DEELNAME OPERATIES

In het voormalige Joegoslavië werden er verschillende operaties uitgevoerd. Hieronder wordt het Nederlands aandeel in de belangrijkste operaties beschreven.

UNPROFOR

Nederland leverde in juli 1994 de volgende bijdrage aan Unprofor in Bosnië:

1. In Srebrenica werden twee gevechtscompagnieën en een stafcompagnie gestationeerd;
2. In de Sapna-duim (bij Simin Han) werd een gevechtscompagnie gestationeerd;
3. In Lucavac werd een Support Command van circa vijfhonderd man gestationeerd;
4. Nederland leverde 430 militairen aan het Belgisch-Nederlands transportbataljon; en
5. Nederland leverde circa 150 verbindingstroepen op lokaties door heel Bosnië.

Nederlandse heeft aangeboden om troepen ter beschikking te stellen voor Unprofor tot juni 1995. Dit aanbod kan echter verlengd worden.

DENY FLIGHT

Het Nederlandse aandeel in de operatie Deny Flight, gericht op het handhaven van het vliegverbod boven Bosnië en die vanaf Villafranca in Italië werd uitgevoerd, zag er als volgt uit:

medewerkers	: 250 personen
vliegtuigen	: 16 x F16A (waarvan 2/4 fotoverkenners)
Periode	: aanvang 12 april 1993 duur 6 maanden per rotatie.

- 1e rotatie : vliegbasis Twente, april 1993
2e rotatie : vliegbasis Leeuwarden, oktober 1993
3e rotatie : vliegbasis Volkel (vanaf 1 april 1994)
4e rotatie : vliegbasis Twente

SHARP GUARD:

In deze operatie, die tot doel heeft om het wapenembargo tegen het voormalige Joegoslavië te handhaven vanaf de Adriatische Zee, participeerde in juli 1994 één Nederlands fregat: de Hr. Ms. Jan van Brakel.

WEU-POLITIE MOSTAR:

De Nederlandse regering had toegezegd 15 marechaussees naar Mostar te sturen als onderdeel van de WEU-politiemacht, die orde en gezag moest herstellen en een gemengde Moslim-Kroatische politiemacht op poten moest zetten. De WEU-politie kwam onder leiding van de Nederlandse kolonel der marechaussee, J. Meijvogel.

WAARNEMERSMISSIE SERVIË:

Nederland besloot acht waarnemers naar de FRJ sturen om het embargo tegen de Bosnische Serviërs te controleren. Het ging om drie militairen, één van ieder krijgsmachtdeel, twee douane-beambten en twee mensen van het ministerie van buitenlandse zaken. Ze vertrokken op tien oktober via Genève naar Servië. Nederland heeft een deelname van één jaar toegezegd. De waarnemers zouden na zes maanden worden afgelost.

AFLOSSINGEN-WIJZIGINGEN

Op 20 juli namen de Charlie en Bravo compagnie van Dutchbat-2 het commando over van de Charlie en Alfa compagnieën van Dutchbat-1 in Srebrenica. In de avond van 22 juli nam luitenant-kolonel Everts, commandant van 12 infbat lumbl (Dutchbat-2) het commando over van luitenant-kolonel Vermeulen, de commandant van 11 infbat Lumbl (Dutchbat-1).

De Nederlandse bijdrage aan de verbindingen in Bosnië werd in juli en augustus grotendeels beëindigd. Op 2 augustus keerden circa 140 personen (rotatie V11) van het verbindingsbataljon naar Nederland terug. Het restant van het bataljon is overgegaan in een Nederlandse VN-compagnie Logbase in Zagreb en Split.

De luchtmacht wilde in september het aantal F16's in Villafranca, die ten behoeve van het vliegverbod boven Bosnië worden ingezet, terugbrengen van zestien tot zes in verband met de hoge kosten, deze waren in september opgelopen tot 69,1 miljoen.

Brigade-generaal van Baal, de chef-staf van de Nederlandse VN-vredesmacht in Bosnië, werd op 1 september afgelost door brigade-generaal Brinkman. Op 6 september keerde rotatie T9 terug naar Nederland. T12 verving hen.

Vier Nederlandse helikopters in Bosnië kwamen eind september naar Nederland terug met 27 militairen. De eenheid kreeg van de Bosnische Serviërs geen toestemming om boven Srebrenica te opereren.

Op 20 september vertrokken elf marechaussees naar Mostar, waarmee hun totale aantal aldaar op vijftien werd gebracht.

Op 1 oktober werden de 250 luchtmacht-militairen van de vliegbasis Volkel in Villafranca afgelost door collega's van de vliegbasis in Twente.

Het 41ste Pantserinfanteriebataljon (41e Lichte Brigade) werd eind oktober aangewezen als aflossing van 13 infbat Lumbl in Srebrenica. In juni 1995 reizen ze af naar Bosnië.

De regering besloot op 18 november om 140 van de 430 Nederlandse militairen bij het Nederlands-Belgisch transportbataljon naar huis te laten komen. De behoefte aan voedseltransporten zou namelijk minder groot zijn dan vorig jaar als gevolg van een groot zaaiprogramma van de UNHCR, waardoor de oogst in delen van het land gelukt is. De militairen zouden tussen 17 december en 1 februari 1995 thuiskomen. België besloot om 35 (van de 105) Belgische militairen terug te trekken.

Het Nederlands-Belgisch transportbataljon in Bosnië had in september de 'magische grens' van 100.000 ton vervoerde goederen overschreden. Minister van defensie, Joris Voorhoeve, feliciteerde hen daarmee.

Het fregat Hr. Ms. Philips van Almonde vertrok op 21 november naar de Adriatische Zee om de Hr. Ms. Jan van Brakel, die daar participeerde in de operatie Sharp Guard, af te lossen. Het fregat zal daar rond de vijf maanden blijven.

Nederland kondigde op 22 november aan dat het vier F-16s terugtrok uit Villafranca, aangezien Spanje met acht F-18s ging deelnemen aan Deny Flight. Daags erna bleek dat België bereid was om in samenwerking met Nederland deel te gaan nemen aan Deny Flight.

Nederland overwoog ook om de basis in Lucavac te sluiten en het Support Command te verplaatsen naar een plaats die beter zou aansluiten op de lijn Split-Sarajevo-Srebrenica.

INCIDENTEN

Net zoals bij het gedeelte over VN-incidenten geldt dat in het onderstaande geen uitputtende opsomming van de incidenten wordt gegeven. Een deel van de incidenten met Nederlandse VN-militairen is ook beschreven in het gedeelte over Srebrenica (zie Oost-Bosnië-Hercegovina).

Op 18 juli vielen twee mortiergranaten tijdens het lossen van een Nederlands konvooi in Zavidovici op enkele tientallen meters afstand van de voertuigen. Er waren geen gewonden en er was geen schade. Daarbij aanwezige Britse militairen vroegen om CAS, die binnen zes minuten werd geleverd.

Op 19 juli werd te Zantice zonder enige reden een voertuig van het Tbat beschoten.

Twee Nederlandse sergeanten raakten in augustus in de omgeving van Srebrenica gewond. De ene was bezig met het opruimen van mijnen en raakte aan het gezicht gewond, de ander voerde een patrouille uit en raakte dusdanig gewond dat een deel van het linkerbeen moest worden geamputeerd. Beiden zijn intussen teruggebracht naar Nederland.

In september werd een Nederlandse konvooi in de buurt van Zavidovici beschoten met artillerie- en/of mortiergranaten. Drie vrachtwagens werden beschadigd.

Bij een controle van een van de konvoien door de Bosnische Serviërs in september werd een aantal postzakken geopend.

Een Nederlands voertuig met twee inzittenden rolde op 18 september in de enclave Srebrenica circa 100 meter naar beneden. Een Nederlandse VN- militair uit Emmen werd als gevolg daarvan ernstig gewond en werd via Tuzla naar Soesterberg overgebracht.

Op de weg van Busovaca naar Lukavac is ter hoogte van Ribnica een granaat op drie oktober op enkele meters ingeslagen bij een Nederlands konvooi. Er werd alleen materiële schade toegebracht.

Op 9 oktober werd een Mercedes Benz jeep afhandig gemaakt van een Nederlandse commandant op weg van Srebrenica naar Split in de omgeving van Podromanija. Drie dagen later werd een observatiepost van Dutchbat in Srebrenica beschoten.

De in Servië woonachtige Nederlandse journalist Dick Verkijk werd begin oktober uit Servië uitgewezen voor een periode van vijf jaar. Verkijk moest uiterlijk 6 oktober het land verlaten. Sinds een rapportage waarin hij opriep tot luchtbombardementen boven Servië had hij problemen gehad. Zijn pers accreditering werd niet verlengd. EU-commissaris Van den Broek en minister Van Mierlo brachten de kwestie te berde op de Europese ministerraad in Luxemburg met als gevolg dat de EU een officieel protest liet uitgaan naar Milosevic. Klaus Kinkel ging onmiddellijk in op het verzoek om actie te ondernemen.

Een Nederlandse VN-er raakte op 3 november gewond in het noord-westelijk deel van de enclave Srebrenica toen een patrouille door de BiH werd beschoten. Hij werd verwond aan zijn been. Hij werd in Potocari behandeld aan zijn verwondingen en via Tuzla naar Nederland gerepatriëerd. Op 5, 6 en 7 november werden één observatiepost en drie patrouilles van Dutchbat beschoten. De daders waren onbekend. Er vielen geen gewonden.

Op 30 november werd een Nederlandse patrouille klemgezet en gedurende anderhalf uur beschoten in Srebrenica. Er werd luchtsteun aangevraagd, maar dit werd afgewezen. Volgens minister Voorhoeve was de steunaanvraag afgewezen vanwege het Servisch luchtdoelgeschut bij Sarajevo.

Op 10 december werden twee Nederlandse VN-voertuigen met satelliet-communicatie apparatuur gestolen door de Bosnische Serviërs bij Sarajevo.

DEELNAME NAVO-LUCHT-AANVALLEN

Er werden NAVO-luchtaanvallen uitgevoerd op 5 augustus, 22 september en op 21 en 22 november.

Twee Nederlandse F-16 gevechtsvliegtuigen namen deel aan de aanval van 5 augustus op Servische doelen in Bosnië. Twee toestellen waren rechtstreeks betrokken bij de actie. De overige vier voerden een verkenningsvlucht uit. Alle zes hebben evenwel niet geschoten.

De Nederlandse vliegtuigen waren ook actief bij de luchtaanvallen van de NAVO in november. Zes Nederlandse F-16s deden mee aan de aanval op Udbina en twee Nederlandse F-16 fotoverkenner namen deel aan het bombardement van 22 november op de SAM-stellingen.

POLITIEK

De Nederlandse politiek was op verschillende manieren betrokken bij Bosnië.

De Nederlandse regering en het parlement hebben net als de andere VN-landen een aantal standpunten over de ontwikkelingen in Bosnië en droegen deze uit. De Nederlandse regering nam verder enige besluiten met betrekking tot het stationeren van Nederlandse troepen. Tenslotte brachten enige Nederlandse hoogwaardigheidsbekleders bezoeken aan de Nederlandse troepen in Bosnië.

BOSNIË-BELEID

Op een vergadering van de ministers van buitenlandse zaken van de Europese Unie op 13 september heeft Hans van Mierlo gezegd dat ook Nederland zijn troepen uit Bosnië zal terugtrekken als het VK dat doet.

De ministers van buitenlandse zaken en defensie, Hans van Mierlo en Joris Voorhoeve, hebben in een debat met de Tweede Kamer op 18 oktober de Nederlandse regeringsstandpunten met betrekking tot Bosnië verhelderd. Nederland sluit zich aan bij de landen die tegen de opheffing van het wapenembargo tegen de Moslims pleiten. Een dergelijke opheffing wordt gezien als het laatste redmiddel als alle andere manieren om de oorlog te beëindigen falen. Men acht het van groot belang dat de Contact-groep niet uiteen valt.

De regering is voorstander van een geloofwaardiger NAVO-optreden, maar maakt zich zorgen over mogelijke consequenties voor de moslim-bevolking in met name de veilige gebieden en Sarajevo en voor de Unprofor-militairen. Men neemt de bezwaren die onder andere door generaal Rose naar voren zijn gebracht dus zeer serieus. Minister Voorhoeve liet zich aanmerkelijk positiever uit over een robuuster optreden door de NAVO dan zijn collega van buitenlandse zaken, die in ieder geval het overleg tussen de NAVO en de VN over het robuuster optreden wilde afwachten.

De Nederlandse regering betreurt dat het geen lid is van de contactgroep en dus weinig zeggenschap heeft over de pogingen om een vredesregeling te bereiken, terwijl het de op vijf na grootste contingent troepen levert voor Unprofor. De pogingen om meer zeggenschap te krijgen in de contactgroep worden gestaakt, omdat deze naar alle waarschijnlijkheid niet zullen slagen. De campagne heeft wel tot gevolg gehad dat Nederland door Duitsland en de Verenigde Staten beter op de hoogte wordt gehouden en regelmatig wordt geconsulteerd.

EU-Commissaris en oud-minister van buitenlandse zaken Hans van den Broek zei op 24 november dat het moment kan komen dat het wapenembargo wat Nederland betreft opgeheven moet worden. De Nederlandse regering distantieerde zich echter van zijn opmerkingen: het opheffen van het wapenembargo zou gelijk staan aan het opheffen van het onderhandelingsproces.

Over dit onderhandelingsproces was men in Nederland niet tevreden. Minister Van Mierlo zei naar aanleiding van de besprekingen om het vredesplan van de contactgroep nieuw leven in te blazen: "Er is een duidelijke wijziging in het denken van de landen in de contactgroep. Vanuit een zogeheten realiteitsbesef wordt gewerkt aan veranderingen en toevoegingen van het vredesplan". Van Mierlo was bang dat de NAVO-landen grote concessies aan de agressors gingen doen door confederatieve banden met Servië aan de Bosnische Serviërs toe te staan. Het akkoord gaan met confederale banden tussen de Bosnische Serviërs en Servië noemde hij "het opgeven van de territoriale integriteit van Bosnië". In feite zou men op die manier een Groot-Servië toestaan. Daarmee zou de internationale gemeenschap erkennen dat het een nederlaag had geleden en Van Mierlo vroeg zich daarom af of alle middelen wel waren uitgeput.

"De indruk heerst dat de NAVO nog één diplomatieke poging doet om vrede te bewerkstelligen in Bosnië. Mislukt ze, dan lijkt een terugtrekking van de VN-vredesmacht zeker", aldus Van Mierlo. Hij was het wel eens met de andere landen dat de NAVO weg moet uit Bosnië als ze haar taak niet kan uitvoeren en hetzelfde geldt voor Unprofor.

Het CDA en de VVD wilden in november praten over terugtrekking van troepen, de PvdA, D'66 en Groenlinks vonden echter dat daar een verkeerd signaal van zou uitgaan naar de strijdende partijen. Zij wilden dat het falen van de verdediging van de 'safe havens' besproken zou worden. De Kamer steunde de regering in het niet terugtrekken van de Nederlandse VN-militairen.

In december eiste de Tweede kamer tot groot ongenoegen van het kabinet een wettelijke regeling dat bij uitzending van militairen eerst toestemming gevraagd moet worden aan het parlement. Ministers Voorhoeve en Van Mierlo vreesden dat het eerst vragen van toestemming belemmerend zou werken in spoedgevallen.

STATIONERING TROEPEN

Het beleid van Nederland met betrekking tot de stationering van VN-militairen kan als volgt worden samengevat:

- men wilde de Nederlandse bijdrage gefaseerd en in overleg met de VN en de NAVO terugbrengen vanwege de kosten; men wilde daartoe dat in de veilige gebieden (lees: Srebrenica) meer dan één land (lees: Nederland) troepen zou stationeren, zodat men in juni 1995 niet gedwongen zou kunnen worden om te blijven;
- men wilde dat besluiten om troepen te sturen ook gevolgd werden door toezeggingen van militairen door de betrokken staten.

Minister Voorhoeve zei op 29 september dat meer dan één land troepen zou moeten stationeren in de veilige gebieden. Hij wilde dat ook andere landen een bijdrage leveren. Nederland had een bataljon (Dutchbat) toegezegd tot juni 1995 en daar was nog geen aflossing voor.

Begin oktober maakte Nederland bekend dat het wilde dat een aantal andere landen VN- en NAVO-taken zouden overnemen met betrekking tot het voormalige Joegoslavië, zodat Nederland een zestal F-16's en een deel van het transport-bataljon kon terugtrekken. In Srebrenica zouden ook troepen van andere landen gestationeerd moeten worden.

Als gevolg van druk uit de Tweede Kamer zegde minister Van Mierlo toe zijn collega's bij de WEU nogmaals op hun verplichtingen te wijzen inzake het sturen van politie-mensen naar Mostar. Van Mierlo stuurde een boze brief naar de WEU-bondgenoten, waarin hij zich beklaagde over het falen van de WEU om zijn besluit uit te voeren om een politiemacht van 182 man voor Mostar samen te stellen.

Op de WEU-top in november in Noordwijk drong de Nederlandse regering er bij zijn bondgenoten nogmaals op aan om meer politiemannen ter beschikking te stellen voor de WEU-politiemacht in Mostar. Dit had geen concrete toezeggingen tot gevolg: alleen Slowakije, geassocieerd lid van de WEU, verklaarde zich bereid om de politiemannen te leveren.

In november werd Nederland benaderd voor het verplaatsen van Dutchbat naar de Bihać-enclave en vond een parlementair debat over het buitenlands- en dus ook Bosnië-beleid van Nederland plaats.

Nadat Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk hadden geweigerd, vroeg Rose Nederland om zijn Bravo-compagnie van de Luchtmobiele brigade in de Sapna-duim naar de pocket te sturen. Denen en Noren zouden de compagnie dan in de Sapna-duim vervangen. De Bravo-compagnie was namelijk een van de weinige VN-eenheden in Bosnië die beschikte over "forward air-controllers", specialisten die voedseldroppings kunnen binnen loodsen en gevechtsvliegtuigen naar doelen kunnen begeleiden. Het Bengalees bataljon (van 1500 man) dat toen in de pocket was geplaatst, beschikte niet over die forward air-controllers en was überhaupt niet op zijn taak berekend: de militairen waren slecht uitgerust en bewapend en men was ook niet in staat om voedselkonvooien te begeleiden en om noodhulp te distribueren.

De Nederlandse regering besloot om akkoord te gaan vanwege de dreigende hongersnood en dood van de 230.000 mensen in de Bihać-pocket. De 180 militairen zouden op 1 december operationeel moeten zijn in Coralice (een plaatsje ten noorden van de stad Bihać) en daar tot maart 1995 moeten verblijven. Nederland vroeg het VK om samen met Nederland mensen te sturen, maar het VK weigerde "omdat het niet uitkwam", hetgeen minister Van Mierlo ontstemde. Nederland verweet het VK een gebrek aan solidariteit.

De Tweede Kamer gaf op 8 november brede steun aan minister Van Mierlo en de overplaatsing van de Nederlandse VN-militairen. Van Mierlo zei in het debat dat hij bij de WEU, de NAVO en de EU zou aandringen op een grotere, met name financiële, bijdrage van de bondgenoten die geen troepen hadden in Joegoslavië. Indien dit geen gevolgen zou hebben zou Nederland zijn bijdrage volgend jaar

heroverwegen.

Er werden 25 Nederlandse verkenners op pad gestuurd om de overplaatsing van de Bravo compagnie voor te bereiden. Deze kregen echter zowel van de Bosnische Serviërs als van de Moslims geen toestemming om de Bihac-pocket in te gaan. De verkenners reisden vanuit Split naar Zagreb. De regering ging er voorlopig nog vanuit dat het verantwoord was om de Nederlanders naar de Bihac te sturen, maar premier Kok zei op 11 november dat sprake was "van nieuwe feiten die mogelijk nieuwe afwegingen mogelijk maken" (Algemeen Dagblad 12/11).

In de Bihac-pocket was inmiddels een zware strijd ontbrand: het Servisch tegenoffensief was op gang gekomen en de halve enclave stond daardoor in brand. Als gevolg van deze ontwikkelingen en het feit dat er geen verkenning kon worden uitgevoerd, begon Nederland het verplaatsen van de Bravo compagnie te heroverwegen.

Minister Voorhoeve zei op 22 november dat de regering zou onderzoeken of "onder de zorgwekkende ontwikkelingen in en rondom de enclave Bihac het eerder genomen besluit tot stationering van Nederlandse troepen daar uitvoerbaar en verantwoord is" (NRC Handelsblad 23/11). De Nederlandse verkenners, die naar Zagreb waren uitgeweken konden het gebied nog altijd niet in en werden terug gestuurd naar de Sapna-duim. Men verwachtte dat men niet voor half januari aan de humanitaire taak zou kunnen beginnen. Rond de jaarwisseling zou het twaalfde bataljon van de luchtmobiele brigade afgelost worden door het dertiende en deze operatie zou een eerdere inzet in de Bihac-enclave onmogelijk maken. In principe wilde de Nederlandse regering nog steeds troepen sturen vanwege de zich verslechterende humanitaire situatie, maar half januari zou men opnieuw overwegen of de taak uitvoerbaar zou zijn en of andere landen bereid zouden zijn om constructief bij te dragen aan de vredesmacht.

De VVDM en de AVMN kondigden naar aanleiding van de gijzeling van Nederlandse militairen eind november aan dat zij dienstplichtigen zouden gaan aanraden om te weigeren om naar Bosnië te gaan. De AVNM voegde er aan toe dat zij vond dat dienstplichtigen in Bosnië het recht moesten hebben om vervroegd terug te keren.

BEZOEKEN

Minister Voorhoeve ging in september op bezoek bij het Nederlands contingent in Villafranca en bij Dutchbat in Bosnië.

De staatssecretaris van defensie, Gmelich Meiling, bracht van 10 tot en met 15 oktober een bezoek aan de Nederlandse eenheden in het voormalige Joegoslavië. Na een bezoek aan Villafranca, deed hij de Hr. Ms. Jan van Brakel aan en bezocht vervolgens Nederlandse Unprofor-militairen in Sarajevo, Busovaca en Srebrenica. Op 15 oktober deed de staatssecretaris tenslotte Zagreb aan. Tijdens zijn bezoek voerde hij gesprekken met onder andere Generaal Rose en Brigade-generaal Brinkman.

Een bezoek van een delegatie van de Kamercommissie voor Defensie werd op 29 november door VN afgezegd, omdat men niet in kon staan voor de veiligheid van de kamerleden.

GIJZELINGEN

Op 27 november werden twee groepen - zeventig verlofgangers en tweeëndertig Nederlanders bij een KL III konvooi - gegijzeld door de Bosnische Serviërs. In Nederland leidde dit tot grote bezorgdheid bij de familie en vrienden van de betrokkenen. Nederlandse regering toonde zich bezorgd en organiseerde informatiebijeenkomsten voor de betrokkenen. De crisisstaf in Den Haag ondernam allerlei pogingen om zoveel mogelijk informatie te achterhalen, in contact te komen met de gijzelaars en om onderhandelingen op te starten met de Serviërs. Unprofor weigerde overigens het woord gijzelingen in de mond te nemen.

De groep bij het KL III konvooi werd volgens de Bosnische Serviërs voor hun eigen veiligheid overgebracht naar een schoolgebouw in Papraca, tien kilometer ten zuid-westen van Zvornik, waar ook een Servische brandstofpost staat. Ze kregen te eten en te drinken en hadden elk uur contact met Luca-vac. Ze werden ook niet ontwapend, maar mochten zelfs wacht lopen.

Op 29 november zei generaal Mladic dat hij de Nederlandse VN-militairen zou laten vertrekken. De daarop volgende dagen zaten zij echter nog steeds vast. Met de groep van zeventig had Nederland in eerste instantie helemaal geen contact. Op 1 december ontving men echter een fax van hen, waarin stond dat zij in de buurt van Zvornik werden vastgehouden en het goed maakten. In de ochtend van 2 december werden de zeventig vrijgelaten. Generaal Mladic zelfs kwam - zo begreep men achteraf - op bezoek bij de groep van zeventig op de dag dat ze vertrokken. Hij reed in een gestolen overgespoten Nederlandse mercedes. Via Zagreb gingen de Nederlanders naar Schiphol waar ze feestelijk onthaald werden. Een arts, psycholoog, aalmoezenier en een maatschappelijk werker stonden gereed om bijstand te verlenen. Enige dagen later zou ook de andere groep vrijgelaten worden.

BALKAN

BALKAN ALGEMEEN

In de meeste Balkan-landen die boven nog niet besproken zijn, bleef het rustig. Tussen Albanië en Griekenland ontstond echter een groot conflict en tussen Griekenland en Turkije liepen de spanningen hoog op.

VAN TERRITORIALE WATEREN EN DE DINGEN DIE NIET VOORBIJ GAAN

Voornamelijk vanwege de kwestie Cyprus liggen Griekenland en Turkije elkaar niet. Griekenland beschouwt Turkije als de grootste bedreiging van zijn veiligheid. Turkije heeft nog wat appeltjes te schillen met de Grieken, niet in de laatste plaats omdat de Grieken iedere versterking van Turkije (wapenleveranties, EU-lidmaatschap etc.) probeert te dwarsbomen en omdat Griekenland de kwestie Cyprus niet laat liggen. Zo richtten Griekenland en Zuid-Cyprus een "gemeenschappelijke verdedigingsruimte" op. Over het algemeen is er dus weinig voor nodig om de spanning tussen beide landen hoog te doen oplopen.

Dit gebeurde dan ook in september. Vanwege het nieuwe Internationale Zeerechtverdrag van de VN dat op 16 november van kracht zou worden, ontstonden hevige spanningen. Het verdrag kent alle zeestaten een territoriale zone van twaalf zeemijl en een economische zone van tweehonderd zeemijl toe. Griekenland kondigde begin september aan dat het zijn territoriale wateren wilde uitbreiden van zes naar twaalf mijl.

Turkije reageerde heftig en noemde het Grieks voornemen "zeer ernstig en onacceptabel" en zelfs "een reden voor oorlog", vanwege de ligging van Griekse eilanden tot vlak voor de Turkse kust. Deze eilanden zouden de scheepsvaartroutes van en naar Turkije dan de facto afsluiten. Griekenland zou dan beschikking krijgen over zeventig procent van de Egeïsche Zee, terwijl Turkije slechts aanspraak zou kunnen maken op ongeveer negen procent van die Zee. Turkije dreigde Griekenland daarom met een oorlog als "de Egeïsche Zee wordt omgetoverd in een Grieks meer".

Op 20 september protesteerde Turkije tegen Griekenland als gevolg van een incident in de Egeïsche Zee. Een Griekse patrouilleboot opende het vuur op Turkse vissersboten, die zich volgens de Turkse autoriteiten tien mijl van de Griekse kust bevonden en volgens de Griekse autoriteiten slechts enkele mijlen. De Turkse autoriteiten waarschuwden voor ernstige gevolgen en zagen in het incident een

bevestiging van hun vrees voor de Griekse unilaterale uitbreiding van de territoriale wateren. Het bleef na dit incident rustig terwijl de datum van de inwerking treding van het verdrag (16 november) naderde. Begin november begonnen beide landen omvangrijke vlootoefeningen in de Egeïsche Zee uit te voeren. De VS maakte zich zorgen over de situatie. Het maande beide zijden tot kalmte en stuurde de kruizer USS Cape St. George naar de Egeïsche Zee om te voorkomen dat de oefeningen in een oorlog uit zouden monden. Willy Claes riep op om tenminste tien zeemijl van elkaar verwijderd te blijven en de luchtvloot niet te bewapenen.

Griekenland toonde enig begrip voor de Turkse positie. De Grieken vinden dat ze het recht hebben om hun territoriale wateren uit te breiden, maar hebben laten doorschemeren dat ze dit niet zonder onderhandelingen met de Turken zullen doen. Een Griekse regeringswoordvoerder wees de oppositie er op dat het verdrag geen verplichting bevat om de territoriale wateren uit te breiden. Hiermee leek een conflict van de baan. Kort erna, op 17 november, bleek door een incident echter hoe fragiel de betrekkingen tussen beide landen eigenlijk zijn. Tien Turkse gevechtsvliegtuigen die zich in het Griekse luchtruim bevonden, werden door de Griekse luchtmacht weggejaagd, waarbij men bijna slaags raakte. Het incident werd niet bevestigd door Ankara.

ALBANIË

Albanië was een van de laatste landen om zich te ontdoen van zijn communistische overheersing. Het land is arm, aan sociale desintegratie onderhevig. De hervormingen lopen nog achter bij de andere Oosteuropese staten en het democratisch gehalte van het regime is nog twijfelachtig. President Sali Berisha gooide bijvoorbeeld zijn rivaal van de oppositie in de gevangenis. Vermoedelijk om de afnemende steun voor zijn falend economisch beleid te compenseren, begon Berisha zijn regime op te kalefateren met wat nationalistische kleuren. Dit viel niet in goede aarde bij de buurlanden en bij de Griekse minderheid in Albanië. De etnische Grieken zijn geconcentreerd in het zuiden van het land, in een streek die door de Grieken Noord-Epirus wordt genoemd. Volgens Griekenland gaat het om 300.000 mensen, maar de Albanese regering houdt het op 60.000 mensen. De waarheid ligt vermoedelijk in het midden. De Albanese regering verdenkt de Griekse minderheid van irredentisme en beziet al hun acties ook door die lens. De meerderheid van de Grieken in Albanië streven enkel naar meer religieuze vrijheid, gelijke rechten op onderwijs en meer autonomie in het algemeen. De Griekse minderheid heeft een organisatie geheten Omonia, die daar naar streeft en een tweetal Grieks-orthodoxe bisschoppen, die een geprofileerde rol spelen. De Albanese regering heeft niet helemaal ongelijk, want er is een kleinere groep die daadwerkelijk aansluiting bij Griekenland wenst, maar deze groep is onbeduidend. De Albanese regering reageerde hoe dan ook met repressie op de etnische Grieken en dit had zijn consequenties voor de relaties met de grote buur Griekenland.

GRIEKENLAND EN ALBANIË

Griekenland was redelijk gevoelig voor de behandeling van de Griekse minderheid en voor de ontwikkelingen in Albanië, om twee redenen:

- een oud nationalistisch thema, de *syrriknosi*, sloeg weer aan in Griekenland. Syrriknosi betekent "inkrimping van het Hellenisme" en verwijst naar het verlies van Griekse cultuurgebieden door toedoen van andere staten in de loop van de afgelopen eeuw. Zowel de regeringspartij van de socialistische premier Papandreou als de liberale oppositie onder leiding van Evert, ware het er over eens dat verdere syrriknosi niet geduld mocht worden.
- Griekenland was bang omringd te worden met vijandige staten: aan de ene kant heeft men de aartsvijand Turkije, met Macedonië lag Griekenland reeds overhoop en met Bulgarije (dat het Griekse beleid naar Macedonië verwierp) had men nog nooit een goede relatie gehad. Om die reden hield men Albanië goed in de gaten: men vreesde een Albanees-Turkse as. De

Grieken wezen op een door beide landen gesloten militaire samenwerkingsakkoord met betrekking tot bewapening en de opleiding van Albanese militairen en politiemannen. Voorts had Albanië de Islam tot staatsreligie verklaard en was toegetreden tot de ICO. Turkije zou bezig zijn in de Balkan een boog van Islamitische staten rond Griekenland tot stand te brengen.

De relaties tussen Albanië en Griekenland werden verzuurd door enige incidenten langs de grens. In mei drongen onbekenden in volgens Albanië Griekse uniformen een Albanees grenswachtkamp in en doodden twee soldaten. Begin juli vond een vuurgevecht plaats tussen Griekse en Albanese soldaten. Volgens Griekenland waren zes of zeven Albanese militairen illegaal de grens overgekomen en hadden het vuur geopend op een Griekse patrouille.

In augustus vloog een Griekse officier over Albanië en strooide pamfletten uit, waarin werd gesteld dat de Albanese regering diende af te treden. De Albanese regering vatte dit op als een Griekse provocatie, maar volgens Athene ging het slechts om een onverantwoordelijke actie van een individu. Dit laatste incident kwam op een erg ongelukkig tijdstip, omdat de spanningen al hoog waren opgelopen als gevolg van een proces in Albanië...

HET PROCES

Naar aanleiding van het incident waarbij twee Albanese de dood vonden, verrichtten de Albanese autoriteiten huiszoekingen bij etnische Grieken. Dit leidde tot de arrestatie van vijf (etnische) Grieken op grond van spionage, verraad en illegaal wapenbezit. De Grieken ontkenden iedere schuld. Griekenland dreigde met actie tegen Albanië, omdat men het proces dat werd aangespannen een farce vond. Albanië wijzigde de aanklacht, maar zette het proces door. Er werd zeven tot negen jaar gevangenisstraf geëist door de officier van justitie voor separatistische activiteiten, contacten met de Griekse geheime dienst en illegaal wapenbezit.

Griekenland nam met de situatie geen genoegen. Premier Papandreou zei dat zijn land "vastbesloten en koelbloedig" maatregelen voorbereide voor het geval dat de vijf veroordeeld zouden worden. Griekenland zou dan "alle middelen" gebruiken om de Griekse minderheid te verdedigen. Men dreigde met het uitspreken van een veto over 35 miljoen ECU ontwikkelingshulp van de EU aan Albanië en met het uitzetten van illegale Albanese in Griekenland. Griekenland zette zijn dreigementen kracht bij met massale uitwijzingen van Albanese. In Griekenland verbleven tussen de 300.000 en 400.000 Albanese illegaal als economische vluchtelingen. Zij waren veelal werkzaam in de laagst betaalde banen en stuurden hun geld naar familie in Albanië. Samen waren ze van enorme waarde voor de Albanese economie: één miljoen US\$ per dag vloeide Albanië in.

De Albanese sprak met premier Berisha met Max van der Stoep over de gespannen relatie met Griekenland. De premier stelde voor onder supervisie van onder andere de CVSE te onderhandelen, om tot een acceptabele oplossing te komen. Griekenland ging daar niet op in. De Albanese minister van buitenlandse zaken, Alfred Serriqi, stuurde een brief naar Den Haag, waarin hij bij de NAVO zijn beklag deed over de Griekse houding. Hij wilde deze zaak voorleggen aan het Europese Hof van Justitie. Griekenland begon dagelijks duizenden Albanese de grens over te zetten. Tussen 15 augustus en 15 september werden 40.000 Albanese de grens over gezet. De Albanese klaagden over pesterijen, politiegeweld en dagenlange opsluiting door de Griekse politie bij de uitzettingen. Berisha vroeg de vijf permanente leden van de VR en de EU-leden om Griekenland onder druk te zetten om op te houden met de deportaties. Hij beklagde zich over de mishandeling van de Albanese illegalen en de weigering in te gaan op voorstellen om een dialoog tot stand te brengen. Berisha beschuldigde Griekenland van het samenspannen met Servië en van het proberen zijn regime omver te werpen met de deportaties. Hij wilde waarnemers laten komen om de rechten van de Griekse minderheid te waarborgen, mits er ook waarnemers naar de Albanese minderheid in Noord-Griekenland zouden kijken.

De spanning liep zo hoog op dat Rusland aanbood om te bemiddelen en de Amerikaanse president Clinton schreef een brief aan de leiders van beide landen, waarop door Griekenland positief werd

gereageerd. De Amerikanen drongen er bij Albanië op aan het proces stop te zetten. De EU kondigde aan dat het zich met de zaak zou gaan bemoeien.

Op 7 september werden de verdachten echter veroordeeld tot zes tot acht jaar gevangenisstraf. Griekenland reageerde daarop met:

- het terugroepen van zijn ambassadeur in Tirana;
- het opnieuw afwijzen van een dialoog met Albanië;
- het versterken van zijn troepenmacht langs de grens met Albanië;
- het sluiten van één van de grensovergangen met Albanië; en
- een veto over de 35 miljoen ECU van de EU voor Albanië.

Een informele beraad van de EU-ministers van buitenlandse zaken bood geen oplossing voor het conflict. Albanië en Griekenland gingen elkaar verbaal weer te lijf, terwijl de uitzettingen gewoon doorgingen. Albanië beschuldigde Griekenland van het bevorderen van irredentisme bij de Griekse minderheid en van pogingen om het regime te destabiliseren. Griekenland beschuldigde Albanië van pogingen om de Griekse minderheid te elimineren.

In Gjirokastra, waar veel etnische Grieken wonen, liet Berisha zich in negatieve zin uit over het Servische en Griekse nationalisme, waartussen "geheime banden" zouden bestaan en die er op gericht zouden zijn Albanië te benadelen. De Griekse ambassade werd opgedragen haar staf te verminderen met vier administratieve stafmedewerkers. Bij decreet besloot Berisha eerder dat er voor Grieken vanaf 21 september een visumplicht bestaat. Dit was een reactie op de Griekse maatregel om visa verleend voor 9 september ongeldig te verklaren.

Griekenland beschuldigde Albanië dezelfde dag van het vergroten van de spanning tussen de landen na een nieuwe veroordeling van een lid van de Griekse minderheid wegens verboden wapenbezit tot één jaar gevangenisstraf. Athene protesteerde ook tegen het instellen van een visumplicht voor Grieken. Tirana ontkende echter dat de grens werd gesloten voor Griekse staatsburgers en stelde dat het juist de Grieken zijn die de grens hebben gesloten voor Albanese.

Een Albanese Hof van Beroep verlaagde op 6 oktober de straffen van de vijf veroordeelden. De straf van één veroordeelde werd met twee jaar verlaagd, die van de anderen met één jaar. Griekenland eiste echter nog steeds de vrijlating van de veroordeelden en reageerde negatief. De Griekse veto's en deportaties zouden pas worden stopgezet als de vijf vrij zouden zijn. De Grieken blijven erbij dat hun volksgenoten in Albanië slecht behandeld worden en de behandeling van de vijf zou daar het beste bewijs van zijn. De Griekse pers reageerde verder in november dan ook afwijzend op een rapport van de Hoge Commissaris van de Nationale Minderheden van de CVSE, Max van der Stoep, waarin werd gesteld dat er geen sporen waren gevonden van discriminatie jegens etnische Grieken en dat de vrijheid van religie en het recht op onderwijs bevredigend gewaarborgd waren. Verder werd de Albanese kritiek op de behandeling van de Albanese in Griekenland verwoord. De Griekse pers noemde het rapport "ongebalanceerd pro-Berisha" en viel met name over het feit dat in het rapport geen melding wordt gemaakt van het proces tegen de vijf. De regering reageerde niet zo hysterisch, maar was niet enthousiast.

ALBANESE MALAISE

De voortdurende deportaties van Albanese illegalen uit Griekenland - in oktober waren er 70.000 de grens overgezet - en de afsluiting van de Grieks-Albanese grens, verhoogden de sociale spanningen in Albanië en stimuleerden een nieuwe stroom economische vluchtelingen naar Italië. De politie van Durrës, een Albanese kustplaats ter hoogte van Bari in Italië, voorkwam op 6 oktober een exodus van meer dan 15.000 Albanese tussen 15 en 35 jaar, die de haven wilden bereiken om het land te ontvluchten naar Italië. Albanese ordetroepen hadden de toegangswegen geblokkeerd. In september was een uittocht van bootvluchtelingen naar met name de regio Apulië begonnen. Rome was daarover erg bezorgd. Deze bezorgdheid werd vergroot door de cholera-epidemie die Albanië trof. Op 15 september,

toen de Albanese regering de cholera-epidemie officieel erkende, vertoonden reeds circa driehonderd Albanese symptomen van de ziekte. Er waren rond de dertig patiënten en zeven sterfgevallen.

De deportatie van tienduizenden Albanese gastarbeiders in Griekenland bracht Albanië in een zware economische crisis. De werkloosheid is enorm en de toekomstperspectieven zijn zeer mager in het toch al economisch onderontwikkelde land. De naar communistisch model gestructureerde overheid kan ook niet adequaat reageren op de nieuwe omstandigheden die zijn ontstaan sinds men de overgang naar een markteconomie begon.

Door de algehele malaise heeft ook de drugshandel een hoge vlucht genomen in Albanië. Albanese maffiabazen smokkelen drugs langs aanvoerroutes door Macedonië en Kosovo naar het Westen, waarbij gebruik wordt gemaakt van de omvangrijke Albanese vluchtelingen-gemeenschappen in de Balkan-staten en in Westerse landen, zoals Oostenrijk. De Observatoire Géopolitique des Drogues (ODG), een Franse organisatie die de drugshandel volgt, gelooft dat de drugsmokkel door Albanese maffiosi in direct verband staat met wapensmokkel voor een opstand in Kosovo. Genc Pollo, een woordvoerder van de Albanese president Berisha, ontkende dit en beschuldigde de ODG van overdrijven en het verspreiden van verzinsels. Albanië erkent wel het bestaan van een drugsmokkel probleem, maar claimt dat men dit probleem onder controle heeft.

WIJZIGING GRIEKSE BELEID?

De rechtse oppositie van Griekenland klaagde tijdens de crisis met Albanië over een weinig krachtdadige reactie van de regering op de uitkomst van het proces tegen de vijf en sloeg steeds dreigender taal uit. Oppositieleider Evert zei dat de Albanese van niet-Griekse afkomst tot de laatste man moesten verdwijnen uit Griekenland. Anderen, waaronder oud-premier Mitsotakis, begonnen zich echter publiekelijk af te vragen of het gevolgde beleid niet heel Europa tegen Griekenland zou doen keren. Ze vonden dat de Grieken hun gelijk bedorven door een onredelijk beleid en vreesden dat de Griekse veto's de EU zouden gaan irriteren en dat men daarvan negatieve consequenties zou ondervinden.

Waarnemers wezen er op dat de Grieken, die expansie van Turkse invloed op de Balkan willen tegengaan, met hun beleid de spanningen in de regio alleen vergroten en hun buurstaten eerder in de Turkse invloedssfeer dwingen dan dat dit voorkomen wordt. Het land heeft alle buurlanden tegen zich gekeerd. De derving van inkomsten door de uitwijzing van Albanese gastarbeiders (die meer inkomsten voor Albanië produceren dan de totale export van dat land), het Griekse veto tegen hulp van de EU aan Albanië en het handelsembargo tegen Macedonië, brengen de buurstaten economisch bovendien aan de grond. Deze staten zijn dan gedwongen hulp te zoeken bij welk land zich dan ook aandient, hetgeen vaak neerkomt op Turkije.

In oktober begon een heroverweging van het buitenlands beleid. De uiterst dringende oproep van Kinkel en Jupé om in het kader van de EU trojka te gaan werken aan de sanering van de betrekkingen met de FYROM, Albanië en Turkije en het opheffen van de Griekse veto's en embargo's, heeft daar waarschijnlijk veel mee te maken.

Er tekenden zich twee stromingen in de discussie af: één die het oplossen van de verschillen met Macedonië bepleitte en een ander die voor het bereiken van een goede verstandhouding met Macedonië én Albanië pleitte.

In de eerste visie is de as Turkije-Albanië de echte vijand en dient Griekenland "de kwestie Skopje" zo snel mogelijk op te lossen om zich op de echte dreiging te concentreren. Onder meer de zoon van Papandreou, de minister van onderwijs Jorge Papandreou onderschreef deze visie. De voorstanders van de tweede visie, waaronder de voorzitter van Omonia en een Grieks orthodoxe bisschop in Albanië, bepleitten (naast het verbeteren van de betrekkingen met Macedonië) onmiddellijke en rechtstreekse onderhandelingen met Tirana en stopzetting van de deportaties, die alleen tot honger en sociale onlusten in Albanië zouden leiden.

REFERENDUM

Op zondag 6 november konden de Albanese kiezers zich in een referendum uitspreken over een nieuwe grondwet. In de grondwet werd Albanië tot een democratische republiek verklaard, met een markteconomie en alle bekende vrijheden, inclusief de tot nog toe ontbrekende vrijheden van godsdienst en particulier bezit. Westerse deskundigen waren zeer ingenomen met het voorstel. Het enige punt van kritiek betrof het ontbreken van garanties voor de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht. Verwacht werd dat als de grondwet zou worden aangenomen, Albanië zou mogen toetreden tot de Raad van Europa.

In Albanië zelf was het voorstel zeer omstrede. Volgens de ex-communisten en de sociaal-democraten opende de grondwet de weg naar de dictatuur. Het presidentiële systeem dat er in werd voorgesteld, zou volgens de ex-communisten de president, Sali Berisha, teveel bevoegdheden verlenen. Albanië zou te centralistisch en autoritair worden. De sociaal-democraten maakten met name bezwaar tegen de positie van de rechterlijke macht. De Griekse minderheid en de Rooms Katholieke en Orthodoxe gemeenschappen protesteerden tegen de huns inziens onhaalbare voorwaarden die in de grondwet werden gesteld aan het officiële leiderschap van de minderheid. Leiders moeten 20 jaar onafgebroken in Albanië hebben gewoond, de Albanese nationaliteit bezitten en in Albanië geboren zijn.

De regeringspartij (de DP) voerde onder leiding van premier Berisha en Alexander Meksi een campagne voor de grondwet. Volgens de DP zou er geen sprake zijn van een presidentiële republiek, maar juist van machtsdeling. De kritiek op de positie van de rechterlijke macht werd verworpen. Het referendum resulteerde desondanks in een grote nederlaag voor Berisha en zijn DP. Rond de 75% van de 1,8 miljoen stemgerechtigden stemden over een nieuwe grondwet, die de oude Stalinistische grondwet uit 1976 zou moeten vervangen. Het referendum ging gepaard met veel gewelddadige incidenten.

In het zuiden, waar de Griekse minderheid geconcentreerd is, werd met name tegen gestemd. In het noorden stemde men in meerderheid vóór en in Tirana waren de voor- en tegenstanders min of meer gelijk verdeeld. Volgens de officiële uitslag heeft uiteindelijk 53,8% van de kiezers tegen het grondwetsontwerp gestemd. De negatieve uitslag zou met name de ontevredenheid met de huidige regering in plaats van met het grondwetsontwerp weerspiegelen. De Albanezen houden de regering verantwoordelijk voor de rampzalige economische toestand en de spanningen met Griekenland. Verder nam men het de president kwalijk dat hij het parlement, dat eerder weigerde het grondwetsontwerp goed te keuren, omzeilde door middel van het referendum.

Berisha heeft zich neergelegd bij de uitslag van het referendum en stelde voor om een commissie, samengesteld uit alle partijen, in te stellen om een nieuw ontwerp te produceren. Alle partijen reageerden instemmend, behalve de socialisten (voormalige communisten) die streven naar vervroegde verkiezingen om hun versterkte electorale positie in zetels om te zetten.

Griekenland reageerde voldaan en opgelucht op het resultaat van het referendum. Men zei nu te hopen op een wijziging van het harde beleid jegens de Griekse minderheid. Twee klein linkse partijen zeiden dat Griekenland nu onvoorwaardelijk een dialoog aan kon gaan met Albanië. Paradoxaal genoeg ontkrachtte Berisha de Griekse kritiek op zijn "ondemocratisch regime" door te verliezen en zich neer te leggen bij de uitslag van het referendum.

CRISIS EN VRIJLATING

In december werd in Albanië de noodtoestand afgekondigd als gevolg van een aanhoudende ernstige droogte. Door de droogte daalde het peil van de stuwmeren van hydro-energetische centrales, waardoor de elektriciteitsproductie daalde van dertien tot acht kWh per dag. Elektriciteit, een traditioneel exportprodukt van Albanië, werd daarom gerantsoeneerd: de industrie kreeg niets meer en in de hoofdstad kreeg men nog maar de helft. De minister van mijnbouw en energie waarschuwde voor een totale blackout als men er niet in zou slagen om elektriciteit te importeren. Er ontstond een broodcrisis, omdat de staatsbakkerij niet in de broodbehoefte kon voorzien. De broodprijs verdubbelde bijna. In het

noorden van het land gingen begin december ook nog eens duizend boeren in hongerstaking om schadeloosstelling te krijgen voor het verlaten van hun huizen en land ten behoeve van de aanleg van een stuwmeer in 1978.

Berisha deed een beroep op Griekenland om energie te leveren en belde collega's in Roemenië, Turkije en Bulgarije. Hij vroeg ontheffing van de verplichting om de sancties tegen de FRJ te handhaven, omdat stroom uit de laatst genoemde landen alleen via de FRJ geleverd kan worden.

Mogelijkerwijs was de energie- en broodcrisis de aanleiding voor Berisha's gratieverlening op 24 december. Op die dag verleende president Berisha per decreet gratie aan een aantal gevangenen, waaronder de vijf veroordeelde etnische Grieken. Wellicht kunnen Griekenland en Albanië als gevolg daarvan er in 1995 meer van maken dan in het afgelopen jaar.

E I N D E

BIJLAGE I

REGERING MOSLIM-KROATISCHE FEDERATIE:

president Kresimir Zubak
 vice-president Ejup Ganić
 minister van defensie Jadranko Prlic
 voorzitter parlement Mariofil Ljubic

commandant joint staf Gen. Roso
 staff officer Kol. Hasim Musinbegovic
 CNC Gen. Pekovic
 commandant BiH Gen. Fikret Muslimovic
 deputy commandant BiH kol. Kemal Hindic
 commandant HVO
 deputy commandant HVO Zivko Budimir

BOSNISCHE REGERING (VNL. MOSLIMS):

president Alija Izetbegović
 premier Haris Silajdzic
 minister voor relaties met de VN Hassan Muratovic
 Serbian Civil Council Mirko Pejanovic
 vice-voorzitter Moslim Partij van
 Democratische Actie (SDA) Edhem Bicakcic

ambassadeur VN Mohammed Saćirbey
 ambassadeur CVSE Hadžiahmetović
 ambassadeur Kroatië Kasim Trnka

commandant BiH Gen. Rasim Delic
 deputy commandant BiH Jovan Divjak
 chefstaf Brig.Gen. Enver Hadzhihasanovic
 commandant I korps Vahid Karavelic
 commandant Igman Fikret Prevljak
 commandant II korps Gen. Sead Delic
 commandant III korps Sakib Mahmuljin
 commandant IV korps Ramiz Drekovic
 commandant V korps Gen. Atif Dudaković
 commandant VII korps Gen. Mehmed Alagic
 commandant VIII korps Ferid Buljubasic (?)

Bihać-secessieleider Fikret Abdic
 commandant Hazim Delic
 commandant Bajritarevic

HERCEG BOSNA (BOSNISCHE KROATEN):

president Ivan Bender
 minister van buitenlandse zaken Mile Akmadzic

minister van defensie
 voorzitter Kroatische Democratische
 Unie (HDZ)
 SG van de HDZ

Vladimir Soljic

Dario Kordic
 Pero Markovic

commandant HVO
 deputy commander HVO
 chefstaf
 commandant OZ Mostar
 commandant NW Hercegovina OZ
 commandant Central Bosnia
 commandant Possavina

Gen. Blaskic
 kol. Nedjeljko Obradovic
 Gen. Zarko Tole/Brig. Vrbanac
 Bozo Raguz
 Kol. Skender
 Bgen. Filip Filipovic
 Gen-maj. Duro Matuzovic

REPUBLIKA SPRSKA (BOSNISCHE SERVIËRS):

president
 adviseur president
 vice-president
 voorzitter parlement
 minister van defensie
 minister van buitenlandse zaken

Radovan Karadzic
 Jovan Zametica
 Nicola Koljevic
 Momcilo Krajisnik
 Gen. Milan Kovacevic
 Aleksa Buha

commandant VRS
 deputy commandant VRS
 stafchef
 commandant 1e Krajina korps
 commandant 2e Krajina korps
 commandant 3e Krajina korps
 commandant Bijeljina korps
 commandant Sarajevo Romanija korps
 commandant Drina korps
 commandant 4e Hercegovina korps

Gen. Ratko Mladic
 Gen. Milan Gvero
 Bgen Manojlo Milovanovic
 Gen. Momir Talic
 Kol. Radivoje Tomanic
 Slavko Lisica
 Gen. Jovica Simic
 Gen. Dragomir Milosevic
 Gen. Zivanovic
 Brig. Grubac

REPUBLIEK KROATIË:

president
 adviseur militaire zaken
 adviseur buitenlandse zaken
 adviseur binnenlands beleid
 speciale gezant
 speciale gezant MKF

Franjo Tudjman
 Anton Tus
 Zeljko Matic
 Ivic Pasalic
 Momir Zuzul
 Bosiljko Misetic

premier
 deputy prime minister
 deputy prime minister
 minister van buitenlandse zaken
 minister van defensie
 minister ontwikkeling en bouwzaken
 vice-voorzitter Sabor

Nikica Valentice
 Borislav Skegro
 Ivica Kostovic
 Mate Ganić
 Gojko Susak
 Jure Radic
 Vladimir Seks

Kroatische Boerenpartij (HSS)
 Kroatische Volkspartij (HNS)
 Kroatische Sociaal Liberale Partij (HSLs)
 Servische Volkspartij (SNS)

Zlatko Tomcic
 Radomir Cacic
 Drazen Budisa

ambassadeur CVSE
 ambassadeur VN
 ambassadeur Bosnië-Herzegovina
 ambassadeur Turkije
 hoofd-onderhandelaar RSK

Darko Bekic
 Mario Nobilo
 Zdravko Sancevic
 Hidajet Biscevic
 Hrvoje Sarinic

chef staf
 commander information service
 commandant luchtmacht
 commandant Marine (Adriatic)

gen. Janko Bobetko
 gen. brigadier Praljak Slobodan
 Imra Agotic
 Adm. Sveto Letica

REPUBLIKA SRPSKA KRAJINA (RSK-KROATISCHE SERVIËRS):

president
 premier
 minister van buitenlandse zaken
 minister van binnenlandse zaken
 voorzitter Parlement
 fractievoorzitter Servische Democratische
 Partij (SDS)

Milan Martić
 Borislav Mikelic
 Milan Babić
 Nebosja Pavkovic
 Rajko Lezajic
 Drago Kovacevic

FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA (FRY)

president
 premier
 minister van defensie
 voorzitter federale parlement
 chef-staf Army of Yugoslavia
 Voorzitter Senaat

Zoran Lilic
 Radoje Kontic
 Pavle Bulatovic
 Radoman Bozovic
 kol. gen. Momcilo Perisic
 Milos Radulovic

SERVIË:

president
 premier
 minister van buitenlandse zaken
 minister van informatie
 minister van energie
 partijleider SRS
 vice-president SRS
 New Democracy Party
 voorzitter Democratische Partij (DS)
 voorzitter Servische
 Vernieuwingspartij (SPO)
 Partij van Democratische Actie in Sandzak

Slobodan Milosevic
 Marjanovic
 Vladislav Jovanovic
 Dragutin Brčin
 Dragan Kostic
 Vojislav Seselj
 Tomislav Nikolic
 Zarko Jokanovic
 Zoran Djindjic
 Milan Komnenic
 Sulejman Ugljanin

Gouverneur van de Centrale Bank
hoofd federale douanediens

Dragoslav Avramović
Mihalj Kertes

militaire commentator
speciale vertegenw. Milos.

Miroslav Lazanski
kapitein Miso

KOSOVO:

president
premier
vice-voorzitter Democratic Alliance
of Kosovo (LDK)
voorzitter Turkse Volkspartij

Ibrahim Rugova
B. Bukoshi

Fehmi Agani
Sezaik Shaipi

MONTENEGRO:

president

Momir Bulatovic

MACEDONIË:

President
premier
minister van defensie

Kiro Gligorov
Brancko Crvenkovski
Blagoje Handziski

parlementsvoorzitter

Stojan Andov

partij-leider VMRO-DPMNE
partij-leider DP
partij-leider NDP
partij-leider PDP
partij-leider DPSM
partij-leider DPT
partij-leider PCER
partij-leider DPP

Ljupčo Georgievski
Petar Gošev
Menduh Thaqi
Nevzat Halili
Dragiša Miletic
Erdogan Sarac
Faik Abdi
Gjunez Mustafa

chef defensiestaf
commandant 1-LK

kol-gen Dragoljub Bocinov
Kol-gen. Manasievski

Noorse commandant VN
Hoofd VS liaison office

Brig-gen Trygve Tellefsen
Victor Komrac

VERENIGDE NATIES:

SECRETARIAAT-GENERAAL:

secretaris-generaal
plv. secretaris-generaal
onder SG peace-keeping
onder SG politieke zaken
hoofd civilian department
speciale gezant

Boutros Boutros-Ghali
Balanzino
Kofi Annan
Marrack Goulding
Victor Andreyev
Yasushi Akashi

woordvoerder	Thant Myint-U
speciale VN-rapporteur inzake de rechten van de mens	Tadeusz Mazowiecki
VN co-voorzitter van de internationale conferentie over het voormalige Joegoslavië hoofd waarnemersmissie FRY	Thorvald Stoltenberg Gen. Bo Pellnas
MILITAIR	
commandant UNPROFOR	Gen. Bertrand de Lapresle
commandant UNPROFOR Bihać	Kol. Lemieux
per 1 maart:	Gen. Bernard Janvier
commandant B-H Command	Gen. Sir Michael Rose
woordvoerder B-H Command	Kol. Tim Spicer
opvolger commandant B-H Command	Gen. Rupert Smith
plv. commandant B-H Command	Gen. Hervé Gabilliard
commandant Sharp Guard	Adm. Mario Angeli
commandant AFSOUTH	Adm. Leighton Smith
commandant luchtmacht	Timothy Hewlett
commandant WEU-politie	J. Meijvogel
VN-TRIBUNAAL	
president	Antonio Cassese
openbare aanklager	Richard Goldstone
voorzitter 1e strafkamer	Adolphus Karibi-Whyte
onderzoeksrechter 1e stakamer	Elizabeth Odio Benito
onderzoeksrechter 1e stakamer	Cluade Jorda
woordvoerder	Christian Chartier
UNHCR	
woordvoerder	Sadako Ogata
woordvoerder	Peter Kessler
	Chris Ianowski
EUROPESE UNIE:	
voorzitter Europese Commissie	Santer
EU-commissaris buitenlandse betrekkingen, Oost-Europa	Hans van den Broek
EU co-voorzitter van de internationale conferentie over het voormalige Joegoslavië	Lord David Owen
EU-Burgemeester Mostar	Hans Koschnik

NAVO:

secretaris-generaal
plv. secretaris-generaal
onder SG defensie-planning

Willy Claes
Gerhardt von Moltke
Anthony Cragg

OVSE:

Hoge Commissaris Nationale Minderheden

Max van der Stoel

Andere Mogendheden

VERENIGDE STATEN (VS):

president
minister van buitenlandse zaken
minister van defensie
onderminister van defensie

Bill Clinton
Warren Christopher
William Perry
Joseph Kruzel

ambassadeur VN
ambassadeur C-groep
NAVO-ambassadeur
ambassadeur Bosnië
ambassadeur Kroatië

Madeleine Albright
Charles Thomas
Robert Hunter
Victor Jackovic
Peter Galbraith

woordvoerder buitenlandse zaken
woordvoerster buitenlandse zaken

Mike McCurry
Shelley

RUSSISCHE FEDERATIE (RF):

president
premier
vice-premier
minister van buitenlandse zaken
minister van defensie

Boris Jeltsin
Victor Tjernomirdin
Anatoli Tjoebais
Andrej Kozyrev
Pavel Gratsjov

VN-ambassadeur
speciale gezant voor Joegoslavië
woordvoerder

Sergej Lavrov
Aleksandr Zotov
Grigori Karasin

FRANKRIJK:

president
premier
minister van buitenlandse zaken

François Mitterand
Eduard Balladur
Alain Jupé

minister van defensie	François Léotard
VN-ambassadeur	Jean-Bernard MÉRIMÉE
VERENIGD KONINKRIJK:	
premier	John Major
minister van buitenlandse zaken	Douglas Hurd
minister van defensie	Malcolm Rifkind
BONDSREPUBLIC DUITSLAND	
kanselier	Helmut Kohl
minister van buitenlandse zaken	Klaus Kinkel
minister van defensie	Volker Rühe
NEDERLAND:	
premier	Wim Kok
minister van buitenlandse zaken	Hans Van Mierlo
minister van defensie	Joris Voorhoeve
staatssecretaris defensie	Gmelich Meiling
plv. commandant B-H Command	Bgen. W.L. Brinkman
commandant dutchbat	Lkol. Everts
hoofd WEU-politie Mostar	kol. der marechaussee J. Meijvogel

BALKAN

ALBANIË:	
president	Sali Berisha
premier	Alexander Meksi
minister van buitenlandse zaken	Alfred Serriqi
minister van defensie	Safet Zhulali
staatssecretaris defensie	Baskim Shehi
woordvoerder president	Genc Pollo
commandant luchtmacht	Kol. Perlat Binaj
voorzitter van Omonia	Sotiris Kyriazátis
Grieks-orthodoxe bisschop	Athanásos
GRIEKENLAND:	
president	Konstantin Karamanlis
premier	Andreas Papandreou
minister van buitenlandse zaken	Karolos Papoulias

minister van defensie
minister van openbare orde
minister van onderwijs
leider Alliantie van Links
en Vooruitgang
leider Nieuwe Democratie

Jannos Kranidiótis
Papathemaelis
Jorge Papandreou

Nikos Konstandópoulos
Miltiades Evert

BIJLAGE II